

ધર્મ ઓટલે શું?

વિવેચક

મુનિશ્રી ધનરાજજી સ્વામી

સંગ્રહકર્તા

કાન્તીભાઈ હીરોભાઈ વઢીલવાલા
(ઝવેરી)

પ્રકાશક

આદર્શ સાહિત્ય સંઘ
સરદારશહેર
(બીકાનેર)

દશ આના

દશેરા સંવત ૨૦૦૪
૧૨ મી જાન્યુઆરી, ૧૯૪૮

મુ ૬
શ્રી સેવ વીલાસ શ્રીમનલાલ
પ્ર. પુ. બાઈ પ્રકાશ પ્રેસ,
મહેસાણા, મુબઈ ૪

अर्पण

॥

सत्यशोधक

आत्माधी सत्जनाने

ભૂમિકા

શ્રી જૈન શ્વેતામર તેરાપય સંપ્રદાયના આચાર્યદેવ શ્રી શ્રી ૧૦૦૮ શ્રી તુષરીરામજી મદારાજની આજ્ઞાનુસાર મુખ્યપ્રાતમા નિહરના મુનિશ્રી ધનરાજજી દ્વારા આદિ કાણા ચારતુ વિ સવન ૨૦૦૩ તુ ચોમાસુ વોડ'નરોડ પર દરિયામદાનમાં ચયુ, ત્યા ધણુ જિજ્ઞાસુ બાધ બહેનો ધર્મનો મર્મ સમજવા મદારાજશ્રી પાસે આવતા હતા અને ધર્મ સંબંધી અનેક જાનના વિચિત્ર પ્રશ્નો પૂછતાં, ત્યાર મદારાજશ્રી તેઓને ધણી ઝીણવટથી વ્યાખ્યાના વાપ તક, હેતુ અને દૃષ્ટિ બે સમજવતા હતા. તે બધુ સાંભળી અમારા મનમાં એવો નિશ્ચય ઉદ્ભવ્યો કે 'જો મદારાજશ્રીના આ શાસ્ત્રોક્ત તક' તથા દરીન યુક્ત પ્રશ્નોત્તર રૂપ ધર્મવિવેચના સમગ્રીન થઈ પુસ્તિકા રૂપમાં જનતા સમક્ષ રજુ ચાર તો ધણી જીજ્ઞાસુ બંધિનઓને ધર્મનો મર્મ સમજવાની સુદર તક મળે આ વિચારોને મૂલસ્વરૂપ આપવા મદારાજશ્રીના ધર્મવિવેચનોને અમૂલ્ય સમૃદ્ધ કંઠસ્થ મા કરી ધર્મ એટલે શુ નામક પુસ્તક રૂપે રજુ કરીએ છીએ અમને આશા છે કે આત્માથી સજાગનો એનો અવસ્થ લાભ ઉપવરો અને આત્મક વાણુ સાધરો

આ પુસ્તકમાં આવતા ચાર પાત્રો- શ્રી મિતુસૂરિ (મિતુરાજ)
ધર્મચંદ, જ્ઞાનચંદ અને પ્રેમચંદ અમે કપિત્ર ચૂક્યા છે પકિતચત નથી

તા ૧૨-૧૦-૪૮
ગુરૂકૃત ચોમર્સ, ચોથે માથે,
મુગમદી રોડ મુમઠ ૨

} કાન્તીલાલ હીરાલાલ વકીલવાવા
(અવેરી) ~ ~ ~

કૂલ ગુંથણી

દયા ધર્મ ૧

પુષ્પો

પૃષ્ઠ નંબર

રાજનગરમા શ્રી વિશ્વસુરિ,	૧
અગિયાર આક્ષેપો	૩
‘ધર્મ’ રાખના અર્થ, અને વ્યાખ્યા	૫
ત્રણ નીતિ	૬
સર્વમાન્ય સાત સિદ્ધિ	૮
જીવ અજીવના બેદ તથા લક્ષણો	૧૦
દયા એટલે શું ?	૧૧
એકે દ્રિષ્ જીવની વેદના	૧૩
ત્રણ કારણ અને ત્રણ યોગ	૧૪
છ પુત્ર સમાન ૬ કાવના જીવો	૧૫
પુન્યાષ્ટ પર કરોડપતિનું દૃષ્ટાંત	૧૬
જીવ ઉઠાડવાના ત્રણ માર્ગ	૧૮
સાધુ સસારી ખટપટમા ન પડી શકે	૨૦
ત્રણ તપશ્ચી	૨૦
ઉંદર બિનાડી પર સાત દૃષ્ટાંત	૨૧
રાજર્ષિ જહાજરતની અનુકંપા	૨૩
પાપ કરનાથી લાગે કે જોવાથી પણ ?	૨૪
મહાતીર સ્વામી અને જોશાબો	૨૫
આણુદ શ્રાવક અને જોનમ સ્વામી	૨૭
મેઘરથરાગ્ન અને પારેવો	૨૮
તીર્થ કર જોન બાધવાના પીટ કારણો	૩૦
શ્રી પાત્ર નાથ અને નાગનાગણી	૩૧
ઐશ્વર્ય રાજન	૩૩

દાનસૂકર કસાઈની દિસા	૩૩
પૂણિઆઆવકેનુ સામાયિક	૩૪
લાપચ આપી બકરા ઊડાવે તો શુ થાય ?	૩૫
દયા અને દિસાની વ્યાખ્યા	૩૭
દયાના બે ભેદ	૩૮
સાસરિક દયા પર એક દૃષ્ટાંત	૪૯
મોહ અને રાગની વ્યાખ્યા	૪૧
ઉપકારના રાગ પર રામ સુમીવનો હેતુ	૪૩
જૈન ધર્મની સારભૂત બે પાંકિનઓ	૪૪
મદદભા માધીએ કરેલી અદિસાની વ્યાખ્યા (નોંધમાં)	૪૫
શ્રી નેમનાયકુમાર અને પરુપરીઓ	૪૬
દાથી અને સસતો	૪૭
નિમિત્ત કારણ પર ત્રણ દૃષ્ટાંત	૪૮
ગાયનો નાડો	૫૦
શ્રી નમિરાજરૂપિ	૫૪
જનકરાજ	૫૫
સુ વધૂપિયા શ્રાવક	૫૭
માતાપિતાની સેવા	૫૮

દાન ધર્મ ૨

'દાન' શબ્દનો અર્થ	૬૫
દશ દાન	૬૫
ગામાતાને ધાસ	૬૬
ઉપવાસ અને પારણ	૭૧
શ્રાવકનુ ખાવુ પીવુ અવનમાં કેમ ?	૭૨
સાધુએને આદાર નિન ઘ	૭૪
તીર્થકરના જીવ જમી જાય તો ?	૭૫
'લાગે દાગે ને ખાગે'	૭૬

અધ અપગને દાન.	૭૭
નવ પુણ્યનો ન્યાય	૭૯
પાત્ર અપાત્રનો ભેદ	૮૧
એકલુ પુણ્ય નહિ યાય	૮૧
ભગવાનનું વર્ણીદાન	૮૩
પરદેવીરાગની દાનશાળા.	૮૪
ધી અને તપખીરનું મિશ્રણ	૮૬
પાત્ર આશ્રત પર ૧૨૩૪૫ ની સુકિત	૮૮
નદનમણિયારો	૮૯
મમતા ધગાવા પર અગ્નિનું દર્ખાત	૯૨
નાસ્ત્રિક્યાઓનો ઉદ્દેશ	૯૩
સાર-પૂર્તિ	૯૪

શુદ્ધિ પત્ર

પૃષ્ઠ	પાકિત	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૩૦	૧૦	ઉપયોગ	ઉપયોગ
૩૪	૧૨	પણ	ત્રણ
૫૧	૧૦	મેઠા	મેઠા
૫૬	૧૭	દે	ફે
૬૭	૪	આના	સામા
૬૮	૧૦	મારે	માટે
૭૭	૫	આરભ	આરબ પણ
૮૨	૧૦	ઔદાયિક	ઔદાયિક
૮૪	૨	અટ્ટપાસી કરોડને એસી લાખ	ત્રણ અબજ અટ્ટપાસી કરોડ ને એસી લાખ
૮૮	૧૯	કયા	ક્રિયા

ધમ્મો મગલ્લુન્નિવટ્ટે અદિ'સા સત્તમો તપો ।
 દેવાવિ ત જામલ'તિ, જસસ ધમ્મો સવા મળો ॥

દશવૈકલ્પિક સૂત્ર અ. ૧ બા. ૧

પરમ પવિત્ર ધર્મ ઉત્પન્નમાં ઉત્પન્ન મગદ છે તે અદિસામય છે,
 સયમમય છે, અને તપોમય છે જેનું મન સદા ધર્મમાં સયમ
 રહે છે એવા આદર્શ પુરુષને દેવતાઓ પણ નમસ્કાર કરે છે

પાઠિકા

દરેક બ્યક્તિ એ વાત નિર્વિધાદ્યલે માનવાને તેવાર દરો કે આપણે જે આનંદ મુખ, સપત્તિ ભોજનીએ છીએ, જે મોટા માન મરતબાએ મેળવીએ છીએ, અને ગમે ત્યાં જર્મને પ્રમાદ પાઠી શકીએ છીએ તે સપત્તિ ધર્મનો જ પ્રમાદ છે, ધર્મની જ મહેરબાની છે આમ છતાં આજની પ્રજામાં ધર્મ માટે જે પ્રેમ અને ધનસ જોઈએ તે જુજ જોઈ જાય છે, એટલું જ નહિ પણ કેટલાક લોકો ધર્મનો ખુલ ખુલ્લા વિરોધ કરી રહ્યા છે આ પરિસ્થિતિ યજ્ઞતુ કારણુ શું ? બહુ વિચાર કરતા જણાય છે કે એ માટેની સદુપી વધારે જવાબદારી ધર્મગુરુઓની છે

આજે કેટલાક કહેવાતા ધર્મગુરુઓ દુનિયાને કમળ મડયા છે, ધર્મના બદના નીચે દુકાનદારીઓ ચનારી ધન ભેગુ કરવા લાગ્યા છે, અને ધર્મની ઓપમાં ગમે તેવા દુષ્ટલો કે અપોખ કાર્યો કરતા પણ શરમાતા નથી પોતાની ધર્મગુરુ તરીકેની રૂબ કેટલી મદાન છે તે જૂહી જમ તેઓ સાસારિક કાર્યોમાં રસ લે છે અને દિસાત્રક આદેશ ઉપદેશ આપતા જરા પણ અચકાતા નથી જ્યારે આજની પ્રજા કોઈક બરો જમૂન છે, માત્ર અધર્મધ્યાતુ નથી, સત્યાસત્યનો વિચાર કરી શકે તેવી છે તેથી ઉપરોક્ત પરિસ્થિતિનો તેના મન પર ખરાબ પડ્યો પડે છે આજ રથો જે ધર્મગુરુઓ પરિત્ર હોય, શુદ્ધ આચરણવાળા હોય અને કેવળ આત્મેત્તાતિની ભાવનાથી જ ધર્મગુરુ રહસ્ય સમજાવતા હોય તો મને લાગે છે કે સમગ્ર પરિસ્થિતિ પનદાઈ જાય

ઉપરનું દષ્ટિબિંદુ લક્ષ્યમાં રાખીને ધર્મ' અર્થે ચોક્કસ વિવેચન કરવાની આંતરિક પ્રેરણા થાય છે

વ્યક્તિગત કોઈ પણ સમ્રદાયનું ખડન કે મડન કરવાનું ધ્યેય નથી પણ વીતરાગ દેવોએ પ્રરૂપેનો ધર્મ' કેવો છે તેને શુદ્ધ સ્વરૂપમાં જાહેર કરવાની જાતના કૃતિ

ધર્મનો વિષય અત્યંત મહન તેમજ સૂક્ષ્મ છે અને અનાદિ કાળથી આત્માઓ પરવસ્તુઓમાં મોહિત થઈ રહ્યા છે તેમજ પરમ પવિત્ર ધર્મથી અપરિચિત જોવા બની રહ્યા છે તેમને સરળતા પૂર્વક સમજાવવા માટે સપ્રભુ બ્રહ્મા ૫ સવાહ શૈનિદ્વારા શ્યરામાં આપ્યું છે

‘ધનમુનિ’

હયા ધર્મ

. ૧ :

રાજનમરના મુખ્ય શિક્ષકમાં આવી ધમાલ કરારે પણ થતી ન હતી આખો ચોક નરનારીઓથી ઊભરાઇ રહ્યો હતો બાળબાળનું કોઈ મકાન કોઈ ઊભું કે કોઈ કરખો એવો ન હતો કે જે ખીચોખીચ કરેતો ન હોય.

ભિક્ષુસરિ નામના વિદ્વાન જ્ઞાતિયાવંત્ર આજે ખીજી જાહેર બાબ્યાન હતું મધ કાલના તેમના બ્યાબ્યાને જનતાના હુલ્લ પર ભારે અસર કરી હતી તેઓ જખ્ખર વક્તા હતા એટલું જ નહિ પણ સ્વચ્છ મહાન પૂજારી હતા. લોકોને પક્ષક પડે તેવી ચાલે કરી સસ્તી કીર્તિ પેદા કરવાના તે કહર વિરોધી હતા, એટલું જ નહિ પણ સોંકાવવાડના બને સ્વત્વ વસ્તુ કહેતાં કરી અચક્ષ્ત નહિ. જમતમાં કેટલીયે પરપરાઓ અને માન્યતાઓ એવી ઘણી આવે છે કે જેમાં લોકો ઉતરીને જોવામાં આવે તો કંઈક ખીજી જ તીકળી આવે, પણ તે જોવાને માટે પ્રમગ તક'ચાત જોઈએ, ચૂદમ વિવેકશુદ્ધિ જોઈએ અને સદુષ્ટી વધારે તો સાચ શેધવાની મુમુક્ષુશ્ચિ જોઈએ. ભિક્ષુરાજ આ શુભોપી વુક્ત હતા એટલે જ તેમણે કેટલીક આગમ-વિરૂધ્ધ જૂની માન્યતાઓનું આગમેક્ષ્ત ન્યાયથી નવું મૂલ્યાંકન કરવાની હાકલ કરી હતી સમસ્ત જનતા આ બ્યાબ્યાનથી પ્રમવિત ખની હતી જો કે 'ધર્મ'અધ્યાત્મ' ચલુનાં કેટલાક સજ્જનોને એમની વાત રૂની ન હતી, છતાં તેઓ બ્યાબ્યાનમાં હાજર રહ્યા હતા.

બાળનું બ્યાબ્યાન પણ કાલના જોટલું જ જોરદાર હતું સંસારનું સ્વારૂ, મનુષ્યનું કર્વંબ, વીતરાગ ભગવાને સંસાર તરવાનો બતાવેલો

માર્ગ, સાધુધર્મ' આવકધર્મ' ત્રેરે અનેક મુદ્દાઓ ઉપર તેમણે સચોટ વિવેચન કર્યું હતું. પોતાનું મધ્ય કાનનું વ્યાખ્યાન કેટલાક ધર્મશ્રદ્ધાળુઓને ગમ્યું ન હતું એ વાત તેમના કાને આવી સુકી હતી તેથી વ્યાખ્યાનની પૂર્ણાકૃતિ કરતા પહેલાં તેમણે એ વાત જાહેર કરી 'કે જે સંજ્ઞાને તે પ્રતિપાદિત કરેલા મુદ્દાઓ અંગે કંઈપણ પ્રશ્ન પૂછવા હોય તો તેમના મનનું સમાધાન હું કરીશ' આ જાહેરાતથી સર્વત્ર આનંદ થયો અને મઠ કાસે જેમનામાં અનભગાટ થયો હતો તેઓ પણ કાંઈક રાહનની લાગણી અનુભવવા લાગ્યા.

* * *

બપોર થતા ધર્મચંદ્ર જ્ઞાનચંદ્ર અને પ્રેમચંદ્ર નામની ત્રણ વ્યક્તિઓ બિશ્નુરાજ આગળ આવી પહોંચી પ્રથમ વિધિથી વંદન કર્યું અને પછી નજીકમાં સ્થાન લીધું. બીજા પણ ધણી લોકો પોતાના મનની શકા-સમાધાન કરના જાન્યા હતા પણ આ વ્યક્તિઓની ચર્ચા રસિક હતી તેથી તેના પર જ આપણું લક્ષ્ય દોઢાવીએ.

જ્ઞાનચંદ્ર આચાર્યશ્રી ! આપના વિદ્વતાપૂર્ણ વ્યાખ્યાનથી અમને ખટુજ આનંદ થયો છે, આપની સચોટ દલીલોથી ધડીભર અમે મુગ્ધ બની ગયા હતા. પરંતુ આપે પ્રશ્નેની કેટલીક બાબતો અમારા હૃદયમાં ઉતરતી નથી તેથી આપ જે અનુમતિ આપો તો કેટલાક પ્રશ્નો પૂછવાની ઇચ્છા છે.

બિશ્નુરાજ મહાનુભાવો ! સાબળેલી વસ્તુને વચર વિચારે' અદૃશ્ય કરવી તેનો અર્થ કંઈ નથી. સુસજ્જનોએ હમેશા સાબળેલી વસ્તુ પર વિચાર કરવો જોઈએ. તેમાં જણાવેલા સારાસાર મુદ્દાઓની પોતાના મનમાં તુનના કરવી જોઈએ અને જ્યારે તે અદૃશ્ય કરવા યોગ્ય લાગે ત્યારે જ અદૃશ્ય કરવી જોઈએ. આવી રીતે અદૃશ્ય થયેલી વસ્તુ ચિરકાળ ટકે છે અને વિકાસના સાધનશૂન્ય બને છે તમોએ મારા વ્યાખ્યાનના મુદ્દાઓ પર વિચાર કર્યો અને તેમાં કેટલીક શક્યતાઓ

કરી તેથી મને ખોટું લાગતું નથી પણ આનંદ થાય છે હું જોઈ
સકું છું કે તમો મુમુક્ષુ છો અને જ્યારે પણ તમને સત્ય સમજાશે
ત્યારે તેને ખેંચી અંજી કરશો એટલે તમારી મને તેથી સહાયોનો
ઉતાર હું જરૂર આપીશ

જ્ઞાનચંદ્ર આચાર્યશ્રી ! વહરતની સરકૃતિ દયામૂલક છે તેમણે ખાસ
કરીને જૈનધર્મ તો દયા ધર્મને નામે જ ઓળખાવે છે આપણા
મહાજનો આજે કેવીરે પાંજરાપેગો નામવે છે દૂરાઓને
જાણવાં નાખે છે બહારને દૂધ પાન છે, કમૂતરો જીવાર નાખે
■ અને મરીમ મરખા, અધિગા અપચ વગેરેને મદ કરે છે તે
સિવાય અનેક વ્યાનાં કામો કરે છે પરંતુ આપના વ્યાખ્યાનનો
સર એવો છે કે આ બધાં વ્યવહારિક દયાના કાર્યો છે, મોક્ષાપક
આત્મિકદયા તો એક જીવી જ વસ્તુ છે તે સુ આપણે સમાજ
અવગા માર્ગે જ ચાલી રહ્યો છે !

મિશુરાજ મહાનુભાવો ! જ્યતમાં જોડતુ પીંડુ દેખાર તેડુ મેલુ
નથી અને ઉજળુ દેખાય તેડુ દૂધ નથી આપણે અમુક પ્રણતિ
કામોને અનુસરતા આત્મા છીએ માટે જ તે સાચી દોરી જોઈએ
તેડુ નથી દરેક વસ્તુમાં બિડા ઉતરીએ એટલે તેના સ્વરૂપની
ખરી ખબર પડે આપણી ધણી ચાતુ પ્રવૃત્તિઓને ધાર્મિક દષ્ટિએ
દૂરી તપાસવાની જરૂર છે

ધર્મચંદ્ર મહારાજશ્રી ! એ વાત અમે કમુદ રાખીએ છીએ પણ
અમે સંશયુ છે કે તમારા સમજાવના સાધુઓ—

- ૧ બિંબાડી ઉદરને મારતી હોય તો તેને ઊંચવાની ના પાડે
- ૨ કસાઈ બહારને મારતો હોય તો તેની રક્ષા કરવાનો નિયમ
કરે
- ૩ ઊંકરો મોટર નીચે મારતો હોય તો તેને બચાવવો નહિ

એમ કહે છે

- ૪ માયનો વાડો સળગતો હોય તો તેને બોલવો નહિ એમ પ્રચાર કરે છે
- ૫ મદાવીર ભગવાનને ચૂક્યા એમ કહે છે
- ૬ માનાપની સેવા કરવામાં પાપ છે એમ કહી સેવા કરતાં રોકે છે
- ૭ તરસ્વાને પાણી પાતુ નહિ એમ કહી જલસાથે દે છે
- ૮ બાધિળાં, પાંચળાં, વગેરે બનાથેને ખાવાતુ બાપવાની મનાઇ કરે છે
- ૯ પારેવાને મથુ, કૂતરાને રાખા અને માયને ધાસ નાખતુ નહિ એમ કહી દાનધર્મની જડ ઉખેડે છે
- ૧૦ તપસ્વી આવકને પારપુ કરાવવાનો તથા સંધનમથુ નવકારથી કરવાનો નિષેધ કરી લોકોના મનમાંથી સાધર્મિક વાતસત્યની ભાવનાનો ઉચ્છેદ કરે છે
- ૧૧ કોઇ પણ સાંસારિક સત્યમાં ધન આપતાં શક્યવટ કરે છે

આ બધી વાતો શું સાચી છે ? અને જો સાચી હોય તો બહુ જ વિચારવા જેવી છે આપના જેવા વિદ્વાન મુનિવર એના સતોષકારક ખુલાસા જરૂર કરશે

શિશુરાજ મહામુખાવો! તમે ઉગવેના દરેક મુદ્દાઓનો ઉત્તર હું જરૂર આપીશ, પણ તે પહેલાં એક વાતની સ્પષ્ટતા કરી લઉં કે કોઇ પણ મુદ્દાથી 'સાંસારિક ઉત્કારના ઉપરોક્ત કાર્યો' કરતા હોય તેને તે વખતે જો કોઇ સાધુ ના પાડે તો અમે તેને સાધુ તો શું પણ કસાઈથી પણ ધણો ખરાબ સમજીએ છીએ અને મુદ્દપતિ પાંધીએ છીએ તથા રાજેદરણુ રાખીએ છીએ તેનો અર્થ શું છે ?

જાનચ દ મહારાજશ્રી! ત્યારે આપ હિપરોક્ત કથેના નિષેધ નથી કરતા, એમજ ને ?

ભિક્ષુસૂરિ ખરાખર અમે એ કથેના નિષેધ કરતા નથી

જાનચ દ ત્યારે જગતમાં એ વાતને પ્રચાર કેમ ચાલી રહ્યો છે ?

ભિક્ષુસૂરિ મહાનુભાવો! લોકસમૂહ તો ગાડરિયા પ્રવાહ જેવો છે તેમાં તત્ત્વ સમજનારા વિરલા જ હોય છે જેઓ તત્ત્વ સમજે છે તેઓ કદી ખોટા આક્ષેપો કરતા નથી હું તમને ધર્મ એટલે શું ? તે શાખીય ન્યાયથી ખરાખર સમજાવીશ એટલે તમે સ્વયં વિચારી લેશો કે લોકોની એ માન્યતામાં કેટલું વળૂદ છે ।

ધર્મચ દ આચાર્યદેવ! અમે એ સાલગવાજ આતુર છીએ કૃપા કરીને અમને એ વિષય ખરાખર સમજાવેલ

ભિક્ષુરાજ મહાનુભાવો! 'ધર્મ' શબ્દના ત્રણ અર્થ થાય છે પ્રથમ તો ધર્મ એટલે ગુણ-સ્વભાવ બીજો ધર્મ એટલે સામાજિક કર્તવ્ય ફરજ, બ્યવહાર તથા રિવાજ અને ત્રીજો ધર્મ એટલે આત્મિક કલ્યાણ સાધવાનો માર્ગ આમાં ધર્મના પ્રથમ અર્થને જરા વિસ્તારથી સમજાવે કશું છે કે ધરતિ વસ્તુન સ્વમાનમિતિ ધર્મ । અર્થાત્ જે વસ્તુના સ્વભાવને ધારણ કરીને રાખે—ત્રણે

- મહાત્મા ગાંધીએ માન્ય કરેલા અને ગુજરાત વિદ્યાપીઠ તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલા "સાર" ગુજરાતી ભેડણી કેશ માં "ધર્મ" શબ્દના અર્થ નીચે મુજબ અવધાર્માં આપ્યા છે (૧) નીતિ (૨) સદા ચાર વિષેનું તથા મરણ સંપત્તિ, ધર્મરાદિ ગૃહ તત્ત્વો વિષેનું જ્ઞાન, મદ્દા કે માન્યતા (૩) સાલોક્ત વિધિનિષેધ-આચાર (૪) પ્રણય દાન (૫) ફરજ કર્તવ્ય (૬) ચાર પુરુષાર્થોમાંનો એક (૭) ગુણ લક્ષણ સ્વભાવ

કાનમાં બદલવા ન દે તે ધર્મ અર્થાત્ વસ્તુનો શુદ્ધ
કહેવાય છે, જેમકે અગ્નિનો ધર્મ બાળવાનો
છે પાણીનો ધર્મ તુષા છીંચાવવાનો છે, રોટલીનો ધર્મ
હાથ સાત કરવાનો છે, ઇંદિયોનો ધર્મ સ્વચ્છિવમા પ્રવૃત્ત થવાનો
છે એટલે કે કાનનો ધર્મ સાંભળવાનો છે, આંખનો ધર્મ જોવાનો
છે, નાકનો ધર્મ સુંઘવાનો છે, જીભનો ધર્મ સ્વાદ લેવાનો છે અને
સ્પર્શોદ્રિયનો ધર્મ સ્પર્શ કરવાનો છે

દ્વે ધર્મનો ખીજો અર્થ સાંસારિક કર્તવ્ય, ફરજ, બંધન
કે રિવાજ છે તેની બ્યાખ્યા નીચે પ્રમાણે થઈ શકે છે - ધરતિ
નિયમિતરૂપે સંસારમિતિ ધર્મ અર્થાત્ સંસારને જે નિયમિત
રૂપથી ધારણ કરે છે તે ધર્મ આ ધર્મ સાંસારિક અનિયમિતતાને
રોકવાનું કાર્ય કરે છે તેમા ત્રણ પેઢાની છે નીતિઓનો સમાવેશ
મધ્યમ છે

પ્રેમચંદ- મહારાજશ્રી । ત્રણ નીતિઓ કહ્યું કહ્યું છે ? અને તેમાંની બેનો
સમાવેશ ધર્મતા ખીજા અર્થમાં કેવી રીતે થાય છે ?

શિત્તરાજ મહાશય । આ સંસારમાં મુખ્ય નીતિઓ ત્રણ પ્રકારની
છે (૧) રાજનીતિ (૨) સામાન્ય સંસારીતિ અને (૩)
ધર્મનીતિ

રામ દામ દડ અને બેદથી પ્રજાની રક્ષા કરવી તથા
ચોર જુગારી, બંધિયારી અને દેશધાતોલુ દમન કરવું એ રાજ
નીતિ છે તેના વિષે થયું વિવેચન થઈ શકે તેમ જ પણ અત્રે
તેને માટે સ્થાન નથી

ખીજી સંસારનીતિ છે તેનું સ્વરૂપ સંસાર નીતિના લોકોના
અભિપ્રાય પ્રમાણે સામાન્ય રીતે નીચે મુજબનું ગણાય -

૧ માતા-પિતાએ પોતાના સત્તાનેલું પાનન પોષણ કરવું તેમને

બહાનવા, મહાનવા સાફ ધર જોઈને પરજીવવા તથા સતાનોએ
 મોળા થયા પછી માતા પિતાની સેવા કરવી તેએને વિનવણી
 બોધાવવા તથા તેઓનું મન ધક્કુ જ પ્રસન્ન રાખવાની ચેટા
 કરવી વોરે

૨ સામાન્ય ગૃહસ્થે પોતાના અંગિણે આવેના બાળીના કે અનુપવા,
 શ્રીમત કે ગરીબનો વધાયોગ્ય સહકાર કરવે

૩ કોઈ પણ જૂખ્યા તરસ્યા અનાથ રાક, બિખારી કે કુખી
 માનવા આગ્ય હોય તે વખતે 'આજ' મારી પાસે કંઈક છે
 માટે જ માનવા આગે છે એમ વિચારી અન્ન પાણી વગેરે
 કંઈક વસ્તુ આપી.

૪ પારેવા, ચકના વગેરે પક્ષીઓ તથા કુતરા કાઠ રમોછ કરીને
 ખાઈ શકના નથી ધણે જાને મનુષ્યોના આધારે જ આ પ્રાણી
 ઓની આજીવિકા છે એમ વિચારી ચણ કે રોટલા નાખવા

૫ ગાય, બગદ વગેરે પશુઓ મનુષ્ય જાતિને છવવામાં ધણી સદા
 થતા કરે છે અને ધણી સેવા બજાવે ■ અને દહે વૃદ્ધાસ્થાદિ
 કારણે મિચ્છારા પાંજરાપોળ વગેરેમાં રહેલ છે તે માટે પંચેન્દ્રિય
 જાતિમાઈની સદાચના કરવા એ અમારી ફરજ છે એમ સમજી
 પાંજરાપોળ વગેરે સ્થાનોમાં કંઈક આપવું

૬ દુર્બળ બ્યકિત પર કોઈ કુષ્ટ અત્યાચાર કરતો હોય તે વખતે
 દુર્બળને મદદચાર થવું

૭ ન્યાતના શોડિયાઓએ કોઈ પણ શાંતિજન કુમારો
 જતો હોય તેને રોકવો અને તેમ કરતા તે ન માને તો તેને યોગ્ય
 દડ દેવો તથા ન્યાતનું બંધારણ ધડતુ અને તેને બરાબર
 ચલાવવી

આ બધી વાતોનો સમાવેશ સસારનીતિમાં થય છે અને સસારીઓ તેને સસારો નતિ કરનારી માને છે. આ બંને નીતિઓ ધર્મના બીજા અર્થમાં મળી જાય છે કેમ સ્વનયદ બાધા ધર્મનો બીજો અર્થ ખરાબર સમજાયો ને ?

જ્ઞાનચંદ્ર છ, સાહેબ ઉપરની સદગી બાનતો ધર્મ કહેનાં સંસારિક દુરજ કે બ્યવહારતુ નામ છે હવે ધર્મનો ત્રીજો અર્થ સમજાવવાની કૃપા કરો.

બિહુરાજ જ્ઞાનચંદ્ર બાધા શાસ્ત્રકારોએ આત્મકલ્યાણના માર્ગરૂપ ધર્મનો અર્થ નીચે મુજબ કર્યો છે - ધરતિ દુગતિપત્તો જીવાનિતિ ધર્મ અર્થાત્ દુર્ગતિમા પડતા જીવોને પારી રાખે-બચાવી રાખે તે ધર્મ જ્યાં આ પ્રપંચનો આદિમિક ધર્મ છે ત્યાં ધર્મ-નીતિ છે દાખના તરીકે દિસા, જુક, ચેરી, બ્યમિચાર કે પરિચદનો ત્યાગ કરવો, દામા નીરબિ-માનતા, સરજતા તથા નિર્લોભતા આદિ ગુણો ધરણુ કરવા, કોઇને ઉપદેશ દ્વારા પાપના પ્રત્યાખ્યાન (ત્યાગ) કરાવણ દાન શીરગ, તપ બાનનાતુ વધારાકિન બકિતપૂર્વક આરાધન કરતુ સામાયિક, પૌપથ આદિ ધર્મક્રિયાતુ અતુસરણુ કરી આદિમિક ગુણોતુ અવનેહન કરતુ ઇત્યાદિ.

જ્ઞાનચંદ્ર મહારાજશ્રી ! ધર્મના નજુ અર્થો અમે ખરાબર સમજ્યા તેમજ તેની અતર્ગત ત્રણ નીતિઓ બતાવી તે પછુ ખરાબર સમજ્યા છતાં અમુક કાર્યમાં ધર્મ થય છે કે નહિ તે સમજવા માટે કાઇક વિશેષ પ્રકાર પાડે શાસ્ત્રો વાળીને ધર્મ-અધર્મના નિવેડે લાવવો અમારા જેવા સસારી મનુષ્યોને માટે અશક્ય નહિ તેા દુ શક્ય તેા છે જ.

ભિખુરાજ - બહુ દર્જનો વિરથ છે મહાજુભાવો ! તમે ધર્મનો અર્થ
 અને ત્રણ પ્રકારની નીતિ સમજ્યા છે દહે દુ તમને ધર્મની
 આવીરૂપ સાત સિદ્ધિ તો સમજાવવાનો પ્રયત્ન કરે છું તમે સમજી
 ને મળાપૂરક ઉત્તર આપજો અને રદગ્ય હાલમાં ઉત્તરને
 જાનચક બાંધે ! ધર્મ દયામાં કે દિસામાં ?

જ્ઞાનચક દયામાં

ભિક્ષુસૂરિ ધર્મ વીતરાગ પ્રભુની આરાધના કે આરાધ બહાર ?

જ્ઞાનચક આરાધમાં

ભિક્ષુસૂરિ ધર્મ ત્યાગમાં કે ભોગમાં ? તથા નનમાં કે અવનમાં ?

જ્ઞાનચક ત્યાગમાં તેમજ મતમાં

ભિક્ષુસૂરિ ધર્મ ઉપદેશમાં કે બળજબરીમાં ?

જ્ઞાનચક ઉપદેશમાં

ભિક્ષુસૂરિ ધર્મ આત્મિક શાતામાં કે શારીરિક શાતામાં ?

જ્ઞાનચક આત્મિક શાતામાં

ભિક્ષુસૂરિ ધર્મ સમતાની વૃદ્ધિમાં કે મમતાની શુદ્ધિમાં ? અથવા
 રાગ, વધાવવામાં કે રાગરૂપ ધ્યાનમાં ?

જ્ઞાનચક સમતાની વૃદ્ધિમાં અને રાગરૂપ ધ્યાનમાં

ભિક્ષુસૂરિ ધર્મ અમૂલ્ય છે કે પૈસાથી વેચાનો પદ્મ મળી શકે ?

જ્ઞાનચક અમૂલ્ય છે

1. બાહુસૂરિ આ હિતરો તમે ખરાખર વિચારીને આપ્યા છે કે વિનાશગ્રાસી ?

આ વખતે ત્રણે આવકા મુલકોને બોલ્યા કે — આપણી આ સાત સિંધવો એવા સરસ અને સરજ છે કે જૈન, વૈશ્ણવ, હિંદુ, બૌદ્ધ, ખ્રિસ્તી, મુસલમાન, પારસી વગેરે બધાને માનવાજ પડે કાપડા પ્રમાણે તો કાપી ના પાડી સકાય જ નહિ પણ સાહેબ ! અમારા મનનુ સમાધાન થાય તેવી રીતે દયા ધર્મ અને દાન ધર્મ ઉપર આ સાતે સિંધવો લગાવીને સમગ્રવચની કૃપા કરે.

બાહુસૂરિ બોલ્યા આ બંને ધર્મોનુ વિવેચન બહુ મહત્ત છે લોકો મેલ્યાથી દયા દયા અને દાન દાન પોઠારે છે પણ તે પહેલાં જોતો દયા અને દાન સાથે મુખ્ય સમય છે તે જીવ વિશે જાણુ જોઈએ જીવના છ બેદ છે

(૧) પૃથ્વીકાય — (મટોડી ખતર આદિ ખનીજ પદાર્થો)

(૨) અપ્કાય — (પાણી)

(૩) તેડકાય (અગ્નિ)

(૪) વાયુકાય (હવા-પવન)

(૫) વનરપનિકાય (લીંગેતરી)

(૬) તસકાય (હાતતા આપતા ફરેક જીવો)

હવે જીવના છ વિશેષ ગુણો છે તે જસ સમજા સ્થે.

(૧) રૂપ (૨) રસ (૩) આદિમક રૂપ (૪) વીર્ય (૫) ચેતનત્વ (ચેતનપણું) અને (૬) અમૂર્તત્વ (અકર્ષણ)

આ સાથે અજીવ સબધી પણ થોડું જાણી રો. સમસ્ત વિશ્વના બે જાગ પડે છે, એક તો જીવ અને બીજો અજીવ તેમાં જીવ વિશે તમાને સમજ પાડી. હવે અજીવના પાંચ પ્રકારો છે તે બીજે મુજબ —

- (૧) ધર્માસ્તિત્વ એન્ને વસ્તુને અતિમાન થવામાં સદાય આપનાર દન
- (૨) અધર્માસ્તિત્વ એન્ને વસ્તુને સ્થિર રહેવામાં સદાય આપનાર દન
- (૩) આકાશાસ્તિત્વ એન્ને દરેક વસ્તુને રહેણ માટે આપનાર દન
- (૪) કાગ એન્ને જેના વડે કરીને જૂત બરિય અને વર્તમાન ભણી સદાય તથા નવ જુના વસ્ત્રોનું જ્ઞાન થાય છે તે દન
- (૫) પૃથ્વીત્વ એન્ને પૃથ્વી અને મૃત્તન જેનો સ્વભાવ છે તેનું અન્ન અને સ્વપાક દન તેનાં ૭ ગુણો—

(૧) મ્લેચ્છ (૨) રક્ષ (૩) વર્ણ (૪) મધ (૫) અચેતનત્વ
(અચેતનપણ, જાગૃત) અને છઠ્ઠું મ્લેચ્છ (શીખર)

મદનુભાવો ! હું માનું છું કે રિષિના આ મૂળ જૂત તરવો અને તેના વર્ણીકરણમાં તે કાષ્ઠને કાંઈ વાધો વિરુદ્ધ છે જ નહિ હવે તમે કદો જોઈએ હા એટલે શું ?

પ્રેમચંદ-સારથે ! કોઈ ખજૂ મરતાં જીવે બચાવે તો હા

હિનુસૂરિ-માય ! કેવી રીતે બચાવીએ તો ?

મારકો-સારથે ! જો તે રીતે બચાવીએ તેનાં જીવનમાં જ છે

હિનુસૂરિ-આવકો ! બરાબર સમજીને હિતર આપો જે મને તેમ બચાવવામાં હવાયમાં હોય તો કદો કે એક માત્રમે પાંચ જુએ મરતાં પ્રાણીઓને અનેક કસ્તૂરિય અગાધીને મયાગ્યાં ખીજ માણુમે પાંચ તગસી મરતાં જીવોને કહુ કાનુ પાણી પીવાની જીવનશાસ્ત્ર, ગ્રીભએ કીધી મરતા પાંચ માણુઓની અગ્નિ સગમીને રક્ષ કરી, એવાએ મરખીથી બેટોય થયેલા પાંચ મણુઓને ૫ બાથી હાથ નાખી સારથેન કર્યા પાંચમાએ

પ્રાણ નીકળતા પાચ પ્રાણીએને ઘેર અટવીમાં અગ્નને અભાવે એક દરથને મારીને ખવડાવ્યું અને એ રીતે પચિના પ્રાણ પચાવ્યા, છઠાએ સ્વાભાવિક મરેલા એક પશુનું માંસ ખવડાવીને પાચ જીવોના જન ઉગાર્યા, સાતમાએ એક જીવના માણસનું બગજખરીથી લોહી લઇ તે લોહીના ઇન્જેક્શન આપી પાંચ રોગી માણસોને સાજા કર્યા આઠમાએ મોટું જીવું એની કાદમાં ખોગી સાક્ષી આપીને પાચ શુ હેગાર માણસોને છોડ્યા, નવમાએ મેળી ચેરી કરી જૂએ મરતા પાંચ માણસના એક કુટુંબને પચાવ્યું અને દસમાએ વ્યાપારમાં ખૂબ દમાખાજ કરી અન્યાયથી ધન મેળવીને મરતા પાચ માણસોને પચાવવામાં મદદ કરી એમ દરેકે જીવ જીવ કાર્યો કરીને પાચ પાંચ જીવોની દવા પાળી હવે ધર્મના સાને સિધ્ધિના તપાસીને કહો કે દરો માણસોને ધર્મ યોગે કે એમાના અમુકને ?

આ પ્રશ્ન સાંભળી નવે આવડો ચુપ થઇ ગયા અને શુ ઉત્તર આપવો એની મુશ્કેલીમાં પડી ગયા

વિશ્વસૂરિ--આરકજી ! તમે જે માનતા હા તે નિ સંકલ્પવળે કહો

જ્ઞાનચંદ--(ધીમા અનાજે) સાહેબ ! શુ કહીએ ! વાત બહુ વિચારવા જેવી જણાય છે પણ પીરસવીને, અનરનાદિક ખવડાવીને અમિથી તપાવીને, પખાથી દવા નાખીને કાઠ પ્રણીને પચાવીએ તો ધર્મ જ થાય છે એવી આત્માર સુધીની અમારી મ પાતા છે પરંતુ પચેન્દ્રિય જીવને દણીને તથા સ્વાભાવિક મરેલા જીવનું માંસ ખવડાવીને તેમજ જીવના માણસના બગજખરીથી લીધેના લોહીના ઇન્જેક્શનથી કાઠ જીવને પચાવીએ તો તેમાં ધર્મ થાય કે નહિ તે બાબત સંકારપદ લાગે

ધર્મચંદ--જ્ઞાનચંદમાઇ ! સંકારપદ શા માટે ? ચોક્કસ જ કહો ને કે પાપ છે ! સાહેબ ! એની વતી હું જ ઉત્તર આપુ છું કે એ તો

પાપ ■ પછી ભને તે સામારિક ફરજ બળવવા માટે પણ કયું
હોય

ભિમુસુરિ-ધર્મચદલાઈ ! તે જીવ બચાવવામાં પણ પાપ થાય છે ખરું ?

ધર્મચદ-જી ! પચેન્દ્રિયની કલ્યાણા ધર્મ કેવી રીતે કરી રહ્યાય ?

ભિમુસુરિ-બાધ્યો ! જો પચેન્દ્રિય જીવની દિસા કરી જીવ બચાવવામાં
ચોક્કસ પાપ છે તે પછી ઐસમ્મ્ય-અનત ઐકેન્દ્રિય જીવોની
દિસા કરી જીવ બચાવવામાં ધર્મપુણ્ય કેમ માની શકશો ?

ધર્મચદ-મહાપુરુષ ! શું વાત કરો છો ? શું ઐકેન્દ્રિય અને પચેન્દ્રિય
એક સરખાજ છે ? પુણ્યક્રમાં ને શુભોમાં ફેર નથી ?

ભિમુસુરિ-જીવની પુણ્યક્રમાં ફેર ભને હોય પણ તેની ચેતનતા,
રૂપ શુભમાં ફરક છે ખરો !

જ્ઞાનચદ-મહારાજશ્રી ! ચેતનતામાં તે ફરક નહિજ હોય પરંતુ આ
વખતે થોડા દિવસ અગાઉ બનેલો એક પ્રસંગ મને યાદ આવે છે
અમે એક વિદ્વાન આચાર્યશ્રી વ્યાખ્યાન સાભળવા ગયા હતા
તેઓ શ્રી આચાર્યમહારાજ વાંચતા હતા, તેમાં એવું
વર્ણન આ વુ હતું કે કેઈ જ માધ પુરુષના શરીરના આખ
જ્ઞાન નાક જીભ આદિ પ્રત્યેક અંગ ઉપાંગ બાહ્યથી બેઠે અને
તનવારથી છટે તે વખતે તે જ-માધ પુરુષને જેવી બધાં વેદના
થાય છે તેવી જ વેદના ઐકેન્દ્રિય જીવોને રચન તથા મર્દન કરતાં
થાય છે, પણ તે બિચારાં આખા જ્ઞાન, નાક, જીભ ન હોવાથી
આપણને જણાવી શકતા નથી ત્યારે જેક આવકે તેમને પ્રશ્ન પૂછ્યો
હતો કે 'પુરુષેવ ! જો ઐકેન્દ્રિય જીવોને એવી વેદના થતી હોય તો
અમે જે ઐકેન્દ્રિય જીવોની દિસા કરીને પચેન્દ્રિય જીવોની રક્ષા
કરીએ છીએ તેમાં અમને શું થાય ?'

ત્યારે તે વિજ્ઞાન આચાર્યે જણાવ્યું હતું કે જ્યાં પચ્ચેન્દ્રિય જીવોની રક્ષા થતી હોય ત્યાં એકેન્દ્રિયની દિસા અગમ્ય (નજીવી) છે તેમાં પાપ તો ઘણે પશુ તે જાદુ થોડું, જ્યારે પુણ્ય થાડ વધી જાય છે ।

શિશુસૂરિ-મહાનુભાવો ! તેઓનો એ ઉત્તર કેટલો મુક્તિપ્રકત છે ને થોડું વિચારતાજ સમજાઈ જશે કહો જોઈએ, સાધુ છએ કાપના । જીવોના રક્ષક છે કે ફક્ત એક પચ્ચેન્દ્રિયના જ ? આ પ્રશ્ન વિષયોત્તર કરીને પૂછેના નથી પરંતુ ચીતરાજ ધર્મના ઉપાસક સાધુઓએ કેવો જવાબ આપેલો જોઈએ તે જણાવવા મારે જ પૂછું છું

પ્રેમચંદ-મહારાજશ્રી ! સાધુજી તો છએ કાપના પીઠર (રક્ષક) છે એવું અમે સાંભળ્યું ॥

શિશુરાજ-મહાનુભાવ ! તમે એ જાણો છો કે સાધુજી જ્યારે પચ્ચ મહાવ્રત ધારણ કરે છે ત્યારે કેટલા કરણ અ । કેટલા યોગથી દિસા કરવાના પચ્ચખાણ કરે છે ?

ધર્મચંદ-સાહેબ ! એ તો હીરા જેવી વાત છે કે નણ કરણથી અને તણ યોગથી ।

શિશુસૂરિ-તેનો અર્થ ખરાબર સમજો છો ?

શાંતચંદ-જી હા કરણ કરાવડું, અને અનુભોદતુ એવોને કે કરતાને જાડું જાણડું એ તણ કરણ કહેવાય કે અને મન વચન અને કાયા એ તણ યોગ કહેવાય છે

શિશુરાજ-ત્યારે એ પચ્ચખાણ કેટલા પ્રકારે (કાટિયા) થતા ?

શાંતચંદ-નવ પ્રકારે અથવા નવ કાટિયા-જેમ કે

૧ મનથી જીવદિસા કરવી નહિ

- ૨ મનથી જીવહિંસા કરાવતી નહિ.
- ૩ મનથી જીવહિંસાને અનુમોદવી નહિ.
- ૪ વચનથી જીવહિંસા કરવી નહિ
- ૫ વચનથી જીવનહિંસા કરાવતી નહિ
- ૬ વચનથી જીવહિંસાને અનુમોદવી નહિ
- ૭ કાપાથી જીવહિંસા કરવી નહિ
- ૮ કાપાથી જીવહિંસા કરાવતી નહિ
- ૯ કાપાથી જીવહિંસાને અનુમોદતી નહિ

શિશુસૂરિ-ચાનચલબાહી ! કરજી અને ચોજ રિખેતુ તમારૂં મધન બરાબર
 છે અને જૈન ધર્મ સમજનાની તેજ સાચી ચાતી છે જ્યાં સુધી
 આ વાત બરાબર સમજાય નહિ ત્યાં સુધી બીજી જગે તેટલું ધ્યાન
 હોય તો પણ તે એકા વિનાના મીઠા જેવું જ સમજવું વાર ! તો
 હવે તમેજ વિચારો કે જ્યાં એકદ્રિષ જીવેલી દિમા થતી હોય
 ત્યાં જ કાપના રફકે લાંબુ શ્રેણી કરી શકે ખરા ? આ વાત એક
 દષ્ટાંતથી વધારે સરસ ગીતે સમજાશે

એક મોટો વેપારી હતો. દેવ તથા પરદેસમાં તે ખુબ વેપાર
 ખેડતો અને તેમ કરીને તેણે અત્યંત દાન્ય પા. કપડું હતું આ વેપારીને
 જ દીકરા હતા તે જાણે દીકરાઓ શેઠના વેપારવજીખમાં સારી રીતે ભાગ
 લેતા હતા. એક વખત શેઠને કોઈ મમ પ્રસન્ને બહાર જવાનું થયું એટલે
 પોતાના જાણે પુત્રોને બોલાવીને કહ્યું કે ‘હું ચોક્કસ દિવસ પછી બહાર
 ગામથી આવીશ માટે મારી મેરદાજરીમાં થવા બરાબર સજાગતો.’

હવે શેઠના મુખ પછી છોકરાઓએ ધનના લોભને
 વશ થઈ દાણ્યોથી કરી ગામના તામને તે વાતની

ખબર પડી એટલે છએ ઊંકરાએને પકડ્યા અને તેએ
ખરેખર શુ હંગામ જણાતાં બધાને મોતની સજા ફરમાવી
અહીં તેએનો બાપ મદારએમથી આવી પહોંચ્યો અને બધી
હડીકન જાણતા ગામના અગ્રેસરોને લઇને રાજા પાસે ગયો ત્યા
પોતાના પુત્રને ઊંડી મુકા માટે ખૂબ આગ્રહ કરી ત્યારે તેણે
દિલ પીગળાવે તેવી નિવૃત્તી કરી ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે 'હે શા !
શુ હેંગારોને હડ દેવો એ અમારો ધર્મ છે, છતાં છએ પુત્રના
મરનાથી ॥ નિ સત્તાન થઇ જાવ છે તેથી દયા લાગીને હું દુકમ
કર છું કે તું કહીશ તે એક પુત્રને તું ઊંડી મુકીશ'

રાજાની આ પ્રમાણેની આજ્ઞા સાંભળતાં જ છએ દીકરાએ
પિતાના પગમાં પડ્યાં અને પોત પોતાના પ્રણામ બચાવવા માટે બધાં
વિનવૃત્તી કરવા ત્યાં ધર્મચંદ્રભાઈ ! હવે જણાવો કે પિતા કયા
પુત્રને બચાવે ?

ધર્મચંદ્ર-સાહેબ ! બાપની દષ્ટિએ તો છએ ઊંકરા સરખાજી કહેવાન
તેનાથી કોઇ એન્તુ નામ ઠહેરાય નહિ રાજા અને તે એક ઊંકરાને
ઊંડી મુકે

શિશુગજ-ધર્મચંદ્ર ભાઈ ! હવે ત્યાર તમારા મુખે જ આ પા ત્યારે
પિતા છ પુત્રમાંથી કોઇને વહાલો દેવના કહી શાંતો નથી ત્યારે
છએ કાંઈની દિસા ન કરવાનું નર ધારણ કરનાર માત્ર કોઇ એકને
વહાવી દેવના કેમ કરી શકે ? તેઓને તો છએ માવના શુભ જ
દીકરા સરખા છે, તમી પુત્રપાત્રના ફેરથી ગરીબ શુભની દિસા કરવા
૩ કામ તો પેના રાજાની વાત જોતું છે જેમ કે એક રાજાના
સહેરમાં એક કરોડપતિ ગ્રામજીવો હતો તે ગામની ત્રીજી બધી
વમળી સામાય સ્થિતિની હતી એક વખતે પેના કરોડપતિને વેપાર
મા જખર નુકસાન થયું અને તે કફાડી સ્થિતિમાં આવી

પડ્યો તે વખતે રાજની પાસે જઈને વિનંતિ કરી તેથી
રાજાએ અનુકંપા કરી અને બધા મંત્રીને ના પાડેલા પૂરી તેને ફરી
કેરોડપતિ બનાવ્યો. હવે આપણે રાજાને કમાવાનું કહીશું કે
ખીલું કાઢ ?

ધર્મચંદ-મહારાજશ્રી ! એક શીખતને ફરી ટહુર કરવા માટે હજારો
મરીબના ધર ભૂમી લેનારને દવાવાન કેમ કહેવાય ? એ તો ચેકબો
નિદાથી જ કહેવાય

શિશુસરિ-તો હવે એજ જવાબ અહીં લાગુ પડે. અસખ્ય તથા અનંત
મરીમ એકેકે જીવેલી દિસા કરી એક મે કે પાચ પચેન્દ્રિય
જીવેલી થોડી વારને માટે રક્ષા કરવામા આવે તો તેમા શું થાય ?

જ્ઞાનચંદ-મહારાજ ! જો આપણી હ સુધી બિડા ઉતરીશું તો સંસારમાં
જવહાર જેવી વસ્તુજ નહિ રહે

શિશુસરિ-ભાઈ ! તમે જૂલી કેમ જાઓ છો ? તમને હમણા જ ગણ
નીતિ બતાવી મળે છું સંસારનો વ્યવહાર તો સંસારનીતિ
અમાણે ચાલ જ કરવાનો

ધર્મચંદ-ઓ. વીક સાહેબ ! હવે મતામર સમજી મળા કે આ બધા
કારો સંસારિક વ્યવહારના છે અને તેમાં ધર્મપુણ્ય પોરીએ
છીએ તે અમાર અધાન છે

શિશુસરિ-ધર્મચંદભાઈ ! હવે છુટું બોલીને, ચોરી કરીને કે એવા ખીલ
મોર્ગ વડે જે જીવેને બચાવ્યાં તેમાં પણ શું થાય તે વિચારીને કહો

ધર્મચંદ-આટલું સમજવા પછી લાગે ■ કે તેમાં પણ ધર્મ તો નથી જ

જ્ઞાનચંદ-શુદેવ ! એક પ્રશ્ન મને સ્પુરી આવે છે તેને કૃપા કરીને

ખુનાસો કરો

એક જીવને કાંઈ દુષ્ટ પુરુષ મારતો હતો તેને કાંઈ 'દયાળુ' પુરો
છાડાવ્યો તો તેમા તેને શુ થયું ?

બિહુરાજ-ભાઈ ! જીવને છાડાવવાના ત્રણ માર્ગ છે એક માણસ દિસક
ને બે તમાચા મારીને જીવ છાડાવે છે, બીજો પાંચ રૂપિયા આપીને
જીવની રક્ષા કરે છે અને ત્રીજો ઉપદેશ આપીને દિસકના હૃદયને
પતટો કરી તેને દિસા કરતો અટકાવે છે જેના દૃનસ્વરૂપે સામે જીવ
કદાચ બચી જાય છે આ ત્રણ પૈકી કયા માર્ગની અર્પણાએ તમે
પ્રશ્ન પૂછો છો ?

જ્ઞાનચંદ-મહારાજ સાહેબ ! ત્રણે માર્ગના ફળ જાણવાની જીતિયા છે

બિહુસુરિ- જ્ઞાનચંદભાઈ ! બે પ્રાણીઓ અરસપરસ લડતા હતા અને
સખળો નનખળને મારના પ્રયત્ન કરતો હતો ત્યાં ત્રીજો માણસ
નખળને ખચાવવા માટે સખળને ધમકાવવા લાગ્યો, પરંતુ તે માન્યો
નહિ ત્યારે તેણે બે તમાચા ખૂન જોરથી માર્યા કે ખૂન પાડીને
મોળાથી માળો બોલતો બોલતો તે ચમ્પો મચ્યો અને નખળો માણસ
બચી મચ્યો હવે તમે વિચારીને ઉપરોક્ત સાત સિધ્ધતિને તપાસો
કે શુ જવાબ મળે ■

જ્ઞાનચંદ-(થોડી વાર તિયાર કરીને) સાહેબ ! સતે સિધ્ધતિ તપાસનાં
તો પરિણામ બહુ મિથિત લાગે છે અને આજ સુધીની માન્યતા
બૂનભરેલી દેખાય છે

બિહુસુરિ-કેમ ભાઈ ! બૂનભરેલી કેમ ?

જ્ઞાનચંદ-સાહેબ ! તમાચા મારવામાં દિસા તો ચોક્કસ છે જ !

પ્રભુની આજ્ઞા પણ નથી, જખરજરની પણ છે અને રાગદ્વેષની વૃદ્ધિ પણ છે જ આ ન્યાયથી ધર્મપુરુષ તો નહિ જ દોર

ભિમુશાજ—કેમ જાન! રાગદ્વેષની વૃદ્ધિ કેમ ? નમ્રો પ્રાપ્તિ બચી મેં તેની શું દયા નથી થઈ ?

જ્ઞાનચંદ—સાહેબ ! આપની કૃપાથી અમે એટલું તો સમજી ગયા છીએ કે દ્વેષ થયાં વિના તો તમારો મારી સકાય નહિ અને જ્યારે સમજા પર દ્વેષ થયો ત્યારે નમ્રતા પર રાગ તો ફુરતી મીને જ થઈ મેં જાણી અમે સસારી છીએ એટલે અમારે એક દુઃખ જ બાંધને બચાવવો જ જોઈએ પણ સાચે સાચે એમ પાંચ સમજા તથા માનવુ જોઈએ કે એમાં સસારનીતિ છે અને જ્ઞાનમાધ પ્રવેશી શારીરિક સદ્ગુણની છે પણ આદિમં ગુણ-રત્ન દર્શન આરિતની શક્તિ તો નથી જ

પ્રેમચંદ—(ગરમ થઈને) જ્ઞાનચંદભાઈ ! તમે પણ શું જાણ, જાણ કરીને ધર્મ પુરુષ નથી એમ માનવા નાગી મરા અને સસારનીતિ સસારનીતિ કરવા ના હી ગયા ! શું તમને યાદ નથી કે એક મદારાજ સાહેબ થોડા દિવસ પહેલાં પધાર્યા હતા અને બપોરની વખતે આજ દયાની ચર્ચા ચાલી હતી ત્યારે આચાર્ય સાહેબે એકબ્રુ કશું હતું કે પિતાડી ઉદરને મારતી હોય તો અમે પોતે તેને રમોદરખ કે દડો લાંબને ઉડાવીએ અને જે અમારા દેખતા છતાં કોઈ મારી નાખે તો અમારી દરાજ ઉડી જાય હવે વિચારીને જુઓ કે જો ધર્મપુરુષ ન દોર તો મદારાજ સાહેબને ઉડવાની શું જરૂરત ?

ભિમુસૂરિ—પ્રેમચંદભાઈ ! ગરમ શું કામ થયો છો, વાંતિથી મને તેમ પૂછેની હું તમને જાણેલા ન્યાયથી મરામર સમજાવાની કેશિસ કરીશ

પ્રેમચંદ—જો સાહેબ ! નથી થતો ગરમ, સમજાવો

શિશુસૂરિ-પ્રેમયદ્વાદા ! શ્રી દશબૈકાલિકસૂત્રના સાતમા અધ્યયનની
પચાસમી ગાથાક્રમાં તેમજ સૂચકાચ સૂત્રના બીજા શ્રુતરુકધના પાચમા
અધ્યયનની ત્રીસમી ગાથાના આધારે અમે તો એમ કહીએ છીએ
કે 'દેવતા-દેવતા, મનુષ્ય-મનુષ્ય, તથા નિર્વચ્ય-તિર્વચ્ય'ને પરસ્પર
મહતા હોય અને એક બીજાને મારતા દોઃ તો સાધુ મુનિરાજે
તેઓની ખપ્પટમાં ન પડતાં માધ્યસ્થ બાને પારણ કરવે !"

આ ઉપરાંત યજુર્વેદના નામના દ્વિદુ ધર્મના સુપ્રસિદ્ધ ગ્રામમાં પણ
એવી મતનમનુ દૃષ્ટાંત આપેતુ છે કે સાંસારિક ખપ્પટમાં પડનાર
સપિઓના જપતપ નષ્ટ થાય છે તે દૃષ્ટાંત નીચે મુજબ છે

એક નદી કિનારે ત્રણ સપિઓ (સ-યસીઓ) તપશ્વર્ણ કરતા હતાં
તેઓના તપોબળથી તેમના દડકમડપ આકાશમાં અદર રહેતા હતાં
એક દિવસ નદીમાંથી એક માછલી કિનારે આવી કે તરત જ
બ્રમનાએ તેને પકડી લીધી. આ દરમ્ય જોઈને ત્રણુમાનો એક સપિ
બોલી ઉઠ્યો કે "મુચ મુચ" અર્થાત્ 'છોડી દે છોડી દે' બસ
એટલુ કહેતા જ તેના દડકમડન જમીન પર પડકાણ પડ્યા આ
જોઈને બીજો સપિ બોલ્યો 'મા મુચ મા મુચ' એટલે કે, 'છોડ
નહિ, છોડ નહિ, ખાઈ જા,' બસ એટલુ મોનતા એના દડકમડન પણ
નીચે આવીને પડી ગયા. આમ બે સૂરિએનુ તપશ્વર્ણી પતન
જોઈ ત્રીજો સપિ મોનનતર્માંજ તત્તીન રથો (અને રિચારના
વાગ્યો કે સાડુઓને આવી સાંસારિક ખપ્પટમાં પડવાથી ભાગ નથી)
તો તેના દડકમડપ આકાશમાં અદર ને અદર જ રહ્યા બોનો
પ્રેમયદ્વાદા ! આ દૃષ્ટાંતનુ તાત્પર્ય' હું છે ?

* દેવાણ મણુવાળેચ તિરિવાળે ચ સુમ્મદે
અમુવાળે જાએશોઠ મા વા હોઠત્તિનો વણા

દશરેખાનિકસૂત્ર અધ્યયન ૭ ગાથા ૫૦

પ્રેમચંદ-સાહેબ ! એનું નામ તો એજ થયું છે કે સદ્ગુણોએ
સમજાવ્યાં રહેતું

ભિક્ષુમૂરિ-તરાવર છે સદ્ગુણોએ સમજાવ્યાં રહેતું જોડે
તેમ છતાં જો કેલ સદ્ગુ મુનિશર હરણને વચ્ચેના માટે રળે
દરજી કે દરજી સન્ને નિહાડીની પાછળ ભેડે તે બીજી પળ પળી
બાવતમાં તેમને એવાજ સાંસરિક કાર્પોમાં રોડતું પડે

પ્રેમચંદ-છાં એ કવી રીતે !

ભિક્ષુગજ-સાંજોમાં તેના પર સન દખાલે છે -

દયાત પહેલું

એક સદ્ગુણ ગમ નહાર જગત (કારે) મયા દનાં
અને પાઠ વગવા તજાવની પાત્ર પર વ ના ઝાંઝી
છવામાં થે ની વર વિમલ કરવા બેઠા એવામાં પામેના જગમમાંથી
એ એમો દા ની દો ની આવી તે ખૂબ તરસી થઈ હતી અને
પાણીમાં પડ્યા જતી હતી હો મરખીની મોસમને લીધે તજાવમાં
પાણી સુકાને થે, રહી મરુ હતું અને તેમાં મ ઝાંઝા, દોઢાં, પોરાં
(ડાઢી) વમેરે છવ-છવાળ દુષ્કળ પ્રમાણમાં હતી બા બન્ને બેઠો
પાણીમાં આજગો તે પડ્યા માઝવા પેશા વમેરે છવોને મારી
નાખી એમ વિચારીને સદ્ગુણિગજ મહા તથા દોઢાંની દયા
પાગવા તરમે મરતી બેઠોને પાણી પીતાં તથા પાણીમાં આજગવા
અગાવી રોકે ખરા !

પ્રેમચંદ-(માથુ ખજૂતાં) સાહેબ ! એસો પડ્યા પીતાં અગાવી કેમ
રહ્યાં ! એમ કરતાં કદાચ તેમનાં મજા નીકળી આવે તે પ્રત્યક્ષ
ગણે છે !

દંષ્ટાંત બીજું

મિત્રસૂરિ-હાજા બખ્તરખા અનાજનાં મોગ મોગ દમના પડેલા છે અને તે અનાજ સડતું હોવાથી અફર હજારો-લાખો છૂપ કરાગે છે અસાની મકરા તે અનાજને ખાત રથા ॥ આ દરમ ગોચરી અર્થે જતાં સધુ મુનિરાજને કદાચ જોવામાં આયું તે અનાજ તથા તેમાં કમરગના મીઠા અનેક છોવાની તથા પાગણ સાધુજી ને મકરણિ ખસેડી શકે ખરા ?

પ્રેમચંદ-નહિ મહારાજ ! નહિ ખમેડી શકે, જો મકરાને ખમેડે તો તેઓનો આત્મા દુઃખાય ॥

દંષ્ટાંત ત્રીજું

મિત્રસૂરિ-રતનામાં એક ગાડુ કદમૂળથી બરેલું જતું છે જૈન શાસ્ત્રાનુસાર કદમૂળમાં અનત છવે છે હવે ગાડીમાં કંઈક કામમાં ગયો છે અને બળે કદમૂળ ખાવા મડવા છે સયોગવશાત્ સાધુજી તેજ માગેથી જ રથા છે તો મુ કદમૂળના અનત છવેને મચાવવા માટે સાધુજી બળદને રોડી શકે ખરા ?

પ્રેમચંદ-એ વાત પણ ઉપરના જેવી જ છે મળદને ખાના સાડુ જોથી રાજી સમય નહિ

દંષ્ટાંત ચોથું

મિત્રસૂરિ-એક અજગજ કાચા પાણીની બારેલી કૂડી છે તેમાં અસખર છવે પાણીના છે તમા અનત છૂપી નીચું-કુતરના પણ છે અને હજારો નાખો ઇરા-પેરા નગેરે હાનતા આનતા છવે છે તરમે મરતી મુલો ત્યાં પાગી પીવા માટે તૈયાર થઈ રહી છે તે વખતે કાચ સાધુજી સ્વામીવિક આવી નીકળે તો મુ તે માતાને પાણી પીવા અડકારી શકો ? કારણ કે પણા છવે બની ખાત તેમ છે

પ્રેમચક્ર—સાહેબ ! ન અગતી સમય કારણે તેમ કરનાં મારોને
પાણી પીવામાં અતરાય પડે છે

દોટાત પાચમુ

બિમુસૂરિ—એ મામામા વરસ નહીંથી ઉકરણ પર નહીં, અગમીઆ,
મકાણ, વગેરે નાખો છો હું પણ ચાલુ છે અને કમડા, ચક્રમા
કુકણ વગેરે પચીઓ તે છોડી મૂકી રહ્યા છે આ દરમિયાન
તે જતા સપ્તિએ જોડુ અને ત્રિયાયુ' કે આતો સદાર ચરી
ત્યો છે હવે કહો કે તે છોડી રહ્યા કરવા માટે સપ્તિએ તે પદિઓને
ઉત્તર કે નહિ તથા તે કવચના છોડે પાત્રામા ભરીને તેઓનું
રક્ત કરવું કે નહિ !

પ્રેમચક્ર—સાહેબ ! કેમ ઉઘડી સકાય? સપ્તિ મહારાજ તો સર્વથા
અદિ સાધના પાનક છે અને પડીએ ન ઉત્તર તેમના આશ્રમાન
પણ ત્યાં જ તમ પાત્રામા ભરીને પણ સાકુ તે છોડી શકે ?
સલારી છોડી પતનભોગ્ય આનુભવી કરી રાતે યથા શકે ?
રેણુવૈના ભાગવત નામ । ત્રિવિદ્ય પ્રથમ પાચમા રક્તધના આશ્રમા
અધ્યાયમા પગુ મે એક વખતે વાચુ હતુ કે “રાજા” જન્મરત
વનમા તપસ કરતા હતા એક ત્રિવિદ્ય નીમા સ્વન કરી નથુ
મુહૂર્ત સુધી તપ કરનાં નહિમાત્ર મેમી રથા તે લમને પાણી
પીવા એક મર્મવરી દર-પી આવી એનામાં બપોર સિદ્ધની
મર્મના થવાથી તેને મર્મવત થયો અને તેથી બચ્ચુ નીના પાણીમાં
પડી મનુ બપો નીરે દરલી તે મરી ગા પરંતુ જડભરત
રાજાએ દરલીના નથા પર અનુક્રમ કરી પાણીમાંથી ઉઘડી
પોતાના આનમમાં લઈ આ સા અને તેનું પાનભોગ્ય કરવા નાગનાં
તેના દુઃસ્વરૂપ સન્ધ્યામરી પાનિત થા મનુ ન જ મ દારી તેઓને
મૂંગનું જન્મ દારુ પ પુ આ દાખના પરથી પણ સ્પષ્ટ સમાજ
છે કે સપ્તિ મસારી છોડી પતનભોગ્ય કરી શકે નહિ

દષ્ટાંત છઠું

ભિખુસૂરિ-એક કદોઇની દુકાનમાં મીઠાઇ ઉપર હજારો માખીઓ ભેળી છે અને મેળા માખા તે માખીઓને પકડી પટાપટ મારી રહ્યા છે હવે તે વખતે સાધુજી તે મારો નીકળ્યા હોય અને તે સ્થળે જુએ તો શુ માખીઓને બચાવવા પેના માખીઓને ઉડાડશે ખરા ?

પ્રેમચંદ-શુ ! એ તે કેમ બને ? સાધુજી માખાની પાઠી કરતા કરને કે પોતાનું સાધુપણ પાવશે ?

દષ્ટાંત સાતમું

ભિખુસૂરિ-માજરીના બેનરમાં હજારો દર છે ત્યાં ઉદરમાં પણ પૂજ્યા છે અને ખિલાડીઓ તેના પર ત્રાપ મારે છે મારે જતા બા વળી સાધુજીએ જોયું હવે જોડા ઉતરીને વિચારે કે સાધુમુનિરાજ તે ઉદરમાં બેનરમાં માટે દુકાન કે રમેશરથથી શુ ખિલાડીને તાડી શકે અથવા મીઠાડી શકે ખરા ?

પ્રેમચંદ-શુ ! પાઠીના ૭ દષ્ટાંતો વિચારતા તો સાધુજી ખિલાડી ને ઉદરમાં ખાપટમાં નજ પડી શકે પણ તે મદારાજશ્રીનું દરમાન તો એક જ હતું કે જે અમારી આગળ એમ જીવની દિસા થઇ જતા તો અમારી દયા જ ઉડી જાય અને અમે પાપી થઇ જઇએ

ભિખુગજ-અહા ! પાપ કરવાથી નામે છે કે જોવાથી પણ ?

પ્રેમચંદ-સાહેબ ! જોવાથી પણ થોડું થડું તો નામદુષ્ટ હશે ને ?

ભિખુસૂરિ-પ્રેમચંદશર્મા ! બરાબર વિચાર કરીને જાણ આપો કે જો

જોવાથી જ પાપ લાગતું હોય તે શ્રી સર્વજ્ઞ ભગવાન કેવળજ્ઞાનથી આખા સસારનાં બધાં કસાઈખાનાં જીવો છો છતાં પે તે તથા ઇંદ્ર વગેરે દેવતાઓને દુક્રમ કરીને કુરુષાત્ અટકાવના નથી તે શ્રી તેજોથીને પણ હિંસાનું પાપ લાગતું હશે ખરું ?

જ્ઞાનચંદ-શ્રુદેવ ! ભગવાનને પાપ લાગે એમ તે આમારાથી કેમ કહી શકાય ?

શિક્ષુસૂરિ-તો પછી મહારાજશ્રીની દયા તે દરમિયાન જોવાથી જ કેમ ઉગી જાય ? અને જો એમ દયા ઉડી જાય તો પછી શોકિય કહેવન 'કરે સો મરે ને બદને વેચ સો મરે એમ બનાવવી પડશે

જ્ઞાનચંદ-સાહેબો જો સાધુ આ અપપ્રમાં ન જ પડી શકે તો શ્રી મહાવીરસ્વામી ભગવાને લખિય ફોરવીને ગોશાળાને કેમ બચાવો ? ને સામગ્રી પ્રમાણે તે કારણથી જ તમે ભગવાન મહાવીરને ચૂક્યા એમ કહે છે !

શિક્ષુરાજ—અમે તો ભગવાનને ચૂક્યા કહેતા નથી અને ભગવાન દોષ તે કોઈ પણ દિવસે ચૂકે જ નહિ એમ અમે માનીએ છીએ પરંતુ ભગવાન કેને કહેવાય તે તમે જાણો છો ?

ધર્મચંદ-શ્રુદેવ ! આ વાત તો દરેક જોઈ જાણે છે કે કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન સંદિન હોય તે ભગવાન કહેવાય છે

શિક્ષુસૂરિ-તો હવે મહો કે મહાવીરસ્વામીએ લખિય ફોરવીને ગોશાળાને બચાવે તે વખતે તેજોથીને કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન હતા કે નહિ ?

ધર્મચંદ-હા તે વાતની ચોક્કસ ખબર તો નથી પણ હશે તો ખરા જ ને

શિક્ષુરાજ—નહિ ! ધર્મચંદભાઈ ! નહિ ! તે વખતેથી મહાવીરસ્વામી

છવ્વસ્યજ દના અને ઇવ્વસ્યપણાને લીધેજ ગોસાળા પર પ્રેમ ઉત્પન્ન થયો અને પોને ગ્રીતગાતે જલ્પિ ફેરવી ગોસાળાને બચાવે અને કેવળી થયા પછી ક્ષત્રિ ફેરવામાં દેવ કલ્પો કે અને સાધુઓને પણ નિમ્ન ફેરવાની મનાઈ કરી છે તથા ભગવાન મદારીર કેવળી થયા બાદ તેજ ગોસાળાએ ભગવાનની સમુખ 'સર્વાનુભૂતિ' અને 'સુનક્ષત્ર' નામના મે મુનિસાએને તેજોનિમ્નથી માગી નાખ્યા હતાં ત્યારે પ્રભુએ પોનામાં અનંત શક્તિ હોવા છતાં પણ તેમને બચાવે નહિ, (કારણ કે મચ્ચાસાનુ કામ રામદેવનુ હતુ અને તે સમયે પ્રભુ રામદેવથી મુક્ત હતાં) ત્યારપછી ગોસાળાએ તેજોનિમ્નથી ભગવાનના શરીરને પણ સ્પર્શિની માફક બહુ નાખ્યુ અને તેથી ૭ મહિના મધી રજના આપી શકાઈ નહિ

હવે વિચારો કે તે સમયે ત્યાં ગૌતમસ્વામી વગેરે મહાનિમ્ન ધારી ધર્મા સાધુઓ રાજરે હતાં છતાં પણ કોણે પ્રભુને તથા પેલા બે સાધુઓને કેમ બચાવ્યાં નહિ? જે મચ્ચાસાળી જ ધર્મપુણ્ય હોત તો તેઓ જરૂર બચાવતે અને આવા પ્રસંગ માટે જૈન શાસ્ત્રોમાં નિમ્ન ફેરવાની છૂટ આપતે પણ આવી છૂટ આપી નથી, માટે જે સિધ્ધ થાય છે કે સાધુઓએ તો સમજાવ્યાં જ મહેતુ જોઈએ હવે વિચારીને કંટો કે કેવળી થયા પહોંના ઇવ્વસ્ય અવસ્થામાં ગોસાળા પર પ્રેમને લીધે પ્રભુએ જે નિમ્ન ફેરવી હતી તે કાર્ ગોસાળા પ્રત્યે રામનુ કહેવાયે કે મીન્તુ કાંઈ?

પ્રેમચદ-સાહેબ ! નાનથી તો તે કાર્ય રામનુ જ કહેતુ પડે

મિત્રસૂરિ-તો હવે 'જાવાન ચૂકયા મહેતાનો જે આત્મપ અમારા ઉપર મુકાય છે તે ખરો છે કે જોગે ?

પ્રેમચદ-સાહેબ ! જે આત્મપ જોડે છે આપ એમ કયા મંદો કે ભગવાન ચૂકયા જે આપ તો ઇવ્વસ્યાવસ્થાની રખનાના કદાં છા, અને

જ્યારથી અરસ્યામાં તો કુશલ, નીત્ર, કાપેલ વગેરે જો લેવામાં પડ્યું હોય છે, આંદો કમ પડ્યું હોય છે અને રખડાના પડ્યું થઈ શકે છે

મિત્રરાજ-આ વાતની વચ્ચે પુણિ શ્રી જોતમસ્વામીના દર્શનથી મને છે શ્રી જોતમસ્વામી મતિ, શ્રુત, અવધિ, અને મન પર્વ એમ ચાર યાન અને એ પૂર્વના ધારણદર દર્શાવે અને આજીવનમાં અનુભવ કરે તો તે વખતે તેને દર્શન દેવા પડેલા દર્શાવે અને યાનની બાબતમાં જ્યારથી પડ્યાને લીધે જોતમમાં ચૂંટી જતા દર્શાવે જગતને તે જુદા સુવારના માટે તેઓશ્રીને આજીવનમાં ઘેર પાછા મોકલી ખમતમાં મળ્યા કરાવ્યા દર્શાવે

ધર્મચક્ર- જો સાહેબ ! આ વાત તો જો ઉપાસકદર્શન- સૂત્રમાં ઘણી વાર સામગ્રી છે

મિત્રરાજ- તો હવે કહે કે લખિ કોરનીને જ્યારથી અરસ્યામાં શ્રી મહારીરસવામીએ જે ગોશાળાને બચાવે તે રામ કહેવાતો કે આત્મિક દર્શન ?

ધર્મચક્ર- મહારાજશ્રી ! જે જીવ બચાવવામાં રામ હોય તો મેં જ્યારથી રામને પોતાનું માંસ આપી પારવાને (કપૂતરને) કેમ બચાવ્યું ? અને તેથી તીર્થંકર ગાંધી કેમ બચાવ્યું ? અને સમીપમાં જગતને કેમ બચાવ્યું ?

મિત્રરાજ-ધર્મચક્રશ્રી ! પ્રથમ તો આ વાત કોઈ પણ મૂળ આગમમાં નથી

ધર્મચક્ર- (ઉત્તરવગેરે થઈને) સાહેબ ! જે કોઈ પણ આગમમાં નથી તે શું આકાશમાંથી પડી છે ? આ વાત સ્વભાવના તે અમારી પેઢીમાં બધી જાણી

મિત્રસૂરિ-ધર્મચક્ષુષાઈ ! ઉતાવળ શું કામ થાવો છે ? આ વાત
શ્રી શાંતિનાથચરિત્ર નામના ગ્રંથમાં છે અને તે 'સારંગના' ન્યાયમાં
વિરૂદ્ધ પણ ॥

ધર્મચક્ષુ-એ કેવી રીતે ?

મેધરથ રાજા અને પારેવો

મિત્રસૂરિ-મહાનુભાવો ! આ વાત જે પ્રમાણે સખગામાં આવી છે તે જ
પ્રમાણે હું તમને કહી જાઉં છું, પછી તમે જ વિચારી જોજો

શાંતિનાથ બગવાનનો છવ મેધરથ રાજા એક દિવસ પૌષધ
કરી પૌષધસાગમાં ખેસી બીજા રાજાઓને ધર્મોપદેશ કરતાં હતાં ત્યાં
અચાનક એક પારેવું (કબૂતર) 'મારી રક્ષા કરો, મારી રક્ષા કરો
એમ બોલતું આક્રંદ કરતું આકાશમાંથી આવીને રાજાના બોગમાં
પડ્યું એટલામાં તેની પાછળ પડેનો એક સીંચાણોપક્ષી
(માજપક્ષી) આવીને બોલ્યો 'હે હે રાજા ! આ મારે બલ્કલ છે તે મને
આપી દો. બૂખથી મારા ગ્રાણી મૃત્યુ છે રાજાએ એ સાંભળી તેને
ધણે ઉપદેશ દીધો અને બીજી વસ્તુઓ આપીને માટે આગ્રહ કર્યો
પરંતુ તેણે માસ મિલકત ખાવાનું રીકાવું નહિ અને બોલ્યો કે
'પારેવાની બરાબર તોળીને માંસ આપો તો હું છીંકી ચકું' ત્યારે
રાજાએ પોતાનું માંસ કાપી કાપીને ત્રાજસમાં મુકતા માડપૂ પશુ
દેવમાણથી પારેવું વજનવાર ચતુષ્ચય આપરે રાજા પોતે પણ
ત્રાજવામાં ખેસી ગયો તેજ વખતે દેવતા પ્રસન્ન થઈને દિ ૫ રૂપ
કરીને રાજાને પાછો પડ્યો અને બોલ્યો કે 'હે રાજા ! તમારી છંદ્ર
મહારાજે પ્રશસા કરી દેતી પણ મને તે નહિ ગમતાંથી મે તમારી
પરીક્ષા કરવાનો વિચાર કર્યો અને આ કષ્ટ આપ્યું, મારે માટે

કરતો' એમ કહીને રાખતુ સરીર જેતુ હતું તેતુ બાપી રમ્મ
રેવના પાડો ક્યો.

ધર્મચરણાઈ! હવે આ કર્ણુનને સૈદ્ધાંતિક ન્યાયથી તપ્પરો કે
પેલપમાં છરી, તરવાર વગેરે સસ્ત્રો રાખવાનાં પચ્ચખાણુ છે કે
નહિ! માંસ ખાવાનાં અને બીજાને ખવડાવવાનાં ત્યાગ છે કે નહિ!
જામવાં વગેરેથી તેલગચાની દિશા કરવી મોજ છે કે નહિ! અને આ
બધાં કાંઈ કદાચ કેમ કરે તે મેલન તૂટે કે નહિ! તથા પોરપ
તૂટવાના કાચથી તીથે'કર ગોત્ર બચાવ કે નહિ!

ધર્મચરણ- (ચીડીવાર આંખો બંધ કરીને) સાહેબ! પેલપમાં મુલદારિક
સસ્ત્ર રાખવાનાં તથા સાવચટ્ટિયાનાં તે પચ્ચખાણુ છે અને ચારે
આહાર ખાવાનાં તથા ખવડાવવાનાં પણ પચ્ચખાણુ છે, તે પછી
માંસની તે વાન જ ક્યાં રહી! તથા અકલ્પનીય કાચ' કરવાથી
પેલપ પણ તૂટેજ, અને પોરપ તૂટે ત્યાં તીથે'કર ગોત્ર પણ કેમ બાંધી
સકાય! માટે આ કથા મનિષ્ય અને ન્યાયથી વિરુદ્ધજ હેખાય છે પણ
જે એમ હોય તે મેવરથ રાગએ તીથે'કર ગોત્ર કેમ કરીને બાંધ્યુ!

મિત્રમુરિ-મેવરથ રાગએ રાગનેતા ત્યાગ કરી સ્વપુણ્ય મરણુ કરી ગયતા
સૂતના આંકમાં અખચનમાં ક્યાં પ્રમાણે તીથે'કર ગોત્ર બાધવાના
વીર રથાનોકામાંથી અમુક રથાનતુ સેવન કરીને તીથે'કર ગોત્ર બાધ્યુ
અને રીતે ભરે સાતેનાય ભગવાન થઇ જમનનું કરનાણુ કરી
મેલમાં પધાર્યા.

-
- પુરાણા શાંતિનાય ચરિત્રમાં તે તીથે'કર ગોત્ર જાનવાનુ જા પ્રમાણે
વિધાન છે, પણ પારેવાને ઉપરની રીતે બચાવી તીથે'કર ગોત્ર બાંધ્યુ
એમ વર્ણન નથી છતાં અમુક કવિઓએ સાત્તરિક દવાને મહત્ત્વ
આપતા માટે પારેવો બચાવવી વખતે તીથે'કર ગોત્ર-અધિવાસ્ય' કથન
જેન રાગ તથા બવદારિક ન્યાયથી પણ વિરુદ્ધ કથાં હેખાય છે.

ધર્મચર્ચ--સાહેબ ! તીર્થ કર જોત બાંધવાના વીસ સ્થાનકો કયાં કયાં છે ?
 બિમ્બરાજ--વીસ સ્થાનકની ગણના નીચે મુજબ કરવામાં આવી છે -

- (૧) અરિહત ભગવાનના શુશ્રૂષામ કરવાથી
- (૨) સિદ્ધ ભગવાનના શુશ્રૂષામ કરવાથી
- (૩) શાસ્ત્રો (આગમો)ના શુશ્રૂષામ કરવાથી
- (૪) સદ્ગુરુદેવના શુશ્રૂષામ કરવાથી
- (૫) સ્થવિરમુનિઓના શુશ્રૂષામ કરવાથી
- (૬) બહુશ્રુતો (બધાં સારત્રોના બધાંકાર મુનિ)ના શુશ્રૂષામ કરવાથી
- (૭) તપસ્વીના શુશ્રૂષામ કરવાથી
- (૮) વારંવાર સમ્મજ્જાનમાં ઉગયોગ રાખવાથી (રમણ કરવાથી)
- (૯) સમ્મજ્જાને નિર્મળ રાખવાથી
- (૧૦) ગુરુ વગેરેની ઉચિત મિત્ર બંધન કરવાથી
- (૧૧) વિધિપૂર્વક શુદ્ધ અવરતક (પ્રતિક્રમણ) કરવાથી
- (૧૨) મહામય વગેરે પ્રતો નિરતિયાર (નિર્મળ રીતે) પાળવાથી
- (૧૩) સદા નિવૃત્તિભાવમાં રમણ કરવાથી
- (૧૪) બાહ્યાભ્યંતર તપસ્યા કરવાથી
- (૧૫) સુખાનને દાન આપવાથી
- (૧૬) ગુરુ વગેરેની ઉચિત વેદાવચ્ચ કરવાથી
- (૧૭) ચિત્ત સમાધિભાવમાં રાખવાથી
- (૧૮) અપૂર્વ જ્ઞાનને મદ્ય કરવાથી
- (૧૯) શ્રુત (જ્ઞાન)ની બંધન કરવાથી
- (૨૦) ભગવાનના પ્રત્યક્ષોની પ્રભાવના કરવાથી

ધર્મચંદ્ર—વાર સાહેબ ! આ વાત તો આપ મ્હો છે તે રીતે હારી
 નેહએ, એમ સમજમા આવે ■ પણ નણુ યાનના ધારક
 થી પાર્શ્વનાથ જમવાને અગ્નિમા બળના નામ-નામણીને બચાવના
 હતાં તેમાં શુ થયું ?

શ્રી પાર્શ્વનાથ અને નાગ-નાગણી

ભિમુસૂરિ—જાણ ! આ વાત પણ મૂળ આગમમા નથી કથામાજ છે,
 છતાં આપણે જ્ઞાનથી તપાસીએ

શુદ્ધસ્થાવરમા શ્રી પાર્શ્વનાથકુમાર એક દિવસ પોતાના મહેનમા
 એકા હતાં તેવામાં પણા માણ્યોને ત્યાં આગળથી એક તરફ જતાં
 નેહ પોતાના માણસને પૂછતું કે 'આના બધા લોકો ક્યાં જઈ
 રહ્યા છે ? માણસે કહ્યું કે 'સાહેબ ! એક કમઠ નામના મહાત્મપત્ની
 આત્મા છે તેને વાના માટે બધાં જાય છે' ત્યારે કુતૂહલનય
 ધોડેસ્વાર થઈ પાર્શ્વનાથકુમાર પણ ત્યાં ગયા, અને અવધિગાનથી
 જોયું કે પચાસિ સાધના તાપને સગાવેનાં નાકડામાં એક મોટું
 નામ તથા નાગણીનું જો બને છે* આ જોઈને પાર્શ્વનાથકુમારે
 ક્યું કે 'અહો ! આટલું મહા વેગીને પણ આ અગતી તાપસ
 દનાધર્મ સમજી શકતો નથી અને તપસનાને બંને મહાહિસા કરી
 રહ્યો છે'

આ વાચ્ય સાભાગતાજ તાપસ ચમક્યા અને જોડેલો 'મહારાજ
 કુમાર ! તમારું કામ તો થોડું દેહાવવાનું જ છે તે જ્ઞાનથી
 કર્યા કરો, શુ કામ ધર્મની પચાત કરવા નીકળ્યા છો ? દયા શુ
 છે ? અને હિસા શુ છે ? તે જાતુ અમે બરાબર જાણીએ છીએ
 માટે તમારે તરફી લેવાની કામ જરૂર નથી

* અમુક કથામાં ફક્ત એક નાગનો જ ઉલ્લેખ છે

ધર્મચર—હ સાહેબ ! બગનર છે

મિસુરાજ—તે દરે વિચારીને કહો કે જામરજનીથી એકને ત્રાસ પમાડી બીજાની રક્ષા કરવામાં રામદેવ તથા સાંસારિક બાવદાર માનશે કે અદ્વિતિક કથાજ્ઞના સાધનરૂપ ધર્મ ?

ધર્મચર—સાહેબ ! અદ્વિતિકધર્મ માનવામાં તે દરે વિચાર જ થાય છે જો એ રીતે અદ્વિતિકધર્મ માનીએ તે ગ્યનુ સાંસારિક દિસાણુકન કાર્યો કરના જેમ કે કદમૂલ ખેતી, કાચુ પાણી પીનાં ન્દાનાં, ઘોળાં, ચૂલા સ્ત્રગમલનાં, તથા ઘોડાગાડી, કે મોટર ચડનાં માણુએને પરાજે રોકી દેવામાં પણ ધર્મ માનવો પડે આ વાત દલીલથી બજાવર સમજાય છે પણ હુદય કમૂઠ કરતુ નથી મનમાં સ્થાય થવાં કરે છે કે જો એ કાપમાં મિલકુલ ધર્મ ન હોય તો શ્રેણિકસાગરને અમરપદ્મ વગડવાનુ વર્ણુન સારમાં કેમ માન્યું ?

રાજા શ્રેણિક

મિસુસરિ—માન ! આ તો રાજાનીતિનું કાવ્ય છે અને રાગઓ અમુક પ્રસંગે (જેમકે રાજ્યાભિષેક, યુવાદિ મન્મેદસર, જયુમિતી, દેશમાં આવેનાં રામચાળાના ઉપદ્રવી સાન્નિ માટે તથા ખુશાલીના તહેવારોને દિવસે) અમુક ઉદ્દેશરણુ-રૂપે કરાજ કરે છે પણ અદ્વિતિકધર્મ તો વેરભરથી, દિસાને દાન કરવાથી કે કરાવણીથી જ થાય છે અને જો જામરજનીથી દવા પગારવામાં ધર્મ ધનો હોય તો કાલમુકવ કસાઈને દુનમાં નાખી એક દિવસ તેને પરાજે દવા પગ ના રાગ શ્રેણિકની નક કમ દગી નહિ ?

ધર્મચર—સાહેબ ! કૃપામાં નાખી દવા પગારવાની વાત થુ છ ? તે અમરી જાણુ માટે કૃપા કરીને ફરમાવો

મિસુરાજ—કથાકાર કહે છે કે એક વખત રાગ શ્રેણિકે મદાવીરપ્રભુને

પૂછ્યું કે 'હું' મરીને ક્યા જઈશ ?' ત્યારે પ્રભુએ કહ્યું કે 'પહેલી નક'માં' આ સાંભળી રાજા ઉત્તર થઈ ગયા. 'પ્રભુ ! એમાંથી બચવાનો કોઈ ઉપાય છે ?' ત્યારે પ્રભુએ હરમાળ્યું કે, 'ચાર' ઉપાય માંથી એક પણ થાય તો તારી નક' ટળી શકે' રાજાએ તે ઉપાય જાણવાની ઇચ્છા દર્શાવી એટલે પ્રભુએ કહ્યું કે —

(૧) જો તું નવકારશી, પોરસી વગેરે કરી શકે તો

(૨) તારી કૃપાબાદાસી આવથી દાન આપે તો

(૩) પૂણિયાશ્રાવકનું સામાયિક તું વેચાતું બધું શકે તો

(૪) કાલમુકર કસાઈ રાજા પાચગો પાડ મારે છે તે જો આવથી એક રિસ નહિ મારે તો

ત્યારે રાજા બોલ્યો કે પ્રભુ ! મારાથી તો મન, પચ્ચખાણુ થઈ શકતાં નથી, મરતુ જીવન પણ ઉપાયોથી નરક દાગવાની કોશિશ કરીશ એમ કહી રાજાએ વેર આપી દારીને દુકમ કર્યો કે 'દાન આપ' દાસીએ કહ્યું કે 'મારું નામ જ કૃપાળુ ■ ને યોદ્ધુ થઈ જાય, માટે મારાથી તો ન જ અપાન' ત્યારે રાજાએ જામરજસ્તીથી એક કડકી તેના હાથે બાંધી અને દાન અપાનવા લાગ્યો ત્યારે દાસી મૂંઝ પાડીને બોનવા લાગી કે હું દાન નથી આપતી પણ રાજાની કડકી આપે છે'

૫મી રાજાએ પૂણિયાશ્રાવકને બોનાવીને સામાયિક વેચાતું આપવા માટે કહ્યું ત્યારે તેણે જવાબ આપ્યો 'રાજાનું આ વસ્તુ વેચવાની નથી, અમુક અને અલ્પ છે' પણ રાજાએ જ્યારે માન્યું નહિ ત્યારે બંને પ્રભુ પાસે આગ્યા અને સામાયિકની કિંમત પૂછી, પ્રભુએ હરમાળ્યું કે 'હે રાજા ! તારે હાથનું સોના રૂપાની

પડાડીએ છે અને અંજ તથા મગધ બે દેસનું સંબંધ છે, એ બધું આપી દે તો પણ એક સામાયિકની દનાવી પૂરી નહિ થાય તો પછી સામાયિકના મૂલની તો વાત જ ક્યાં ? છેવટે રાજ્યએ અત્યંત ઉંડા સંઘર્ષ કર્યાને તેણે એક દિવસ કસાઈખાતુ બધું રાખવાને માટે ધણું વ્યાગ્રહ કર્યો કસાઈએ એ વાત સ્વીકારવાની ના પાડી ત્યારે રાજ્યે યુરસામા આવી સિંધાઈઓની પાસે તેને પકડી અધારા કૂસમા નાખી કે : કર્યો અને પ્રભુ પાને આપીને કહેશ નાગો કે 'હે પ્રભુ ! કુમાળી દિસા રોડાન ગઈ હવે તો મારી નકલ ટળી ગઈ ને ? ત્યારે પ્રભુએ કહ્યું કે 'રાજા દિસા રોડાઈ નથી તેણે તો કાદવના પાચમે પાકા બનાવીને મારી નાખ્યા' ધર્મચંદ્રભાઈ ! હવે વિચાર કરો કે જમરજનીથી દયા પગાવવામાં ધર્મ શ્યામ કે નહિ ?

ધર્મચંદ્ર-સાહેબ ! આ વાન હવે જરા ચોં ઉતરવા લાગી છે, પરંતુ પૂરો હુકારો બધી સકાતે નથી એ બાબતમા ફરીથી નિરાંતે વિચારીશુ હવે આપ બીજે માર્ગ કે જેમાં પાંચ રૂપિયા આપીને એક જીવ કસાઈના હાથથી ઝેલ પે તેમા શુ થયું ? એ સર્મજનવચ મહેરબાની કરો

ભિખુરાજ-માઝી સાત રાસદાંતો શાન છે ? માદ હોય તો કહો કે ધર્મ અમૂલ્ય છે કે વેચાતો મગ ? દયામાં છે કે દિસામાં ? આગમાં છે કે આગા બહાર ?

ધર્મચંદ્ર- સાહેબ ! છે તો અમૂલ્ય, અને દયામાં તથા આગમાં.

ભિખુસુરિ-મારે પાંચ રૂપિયા આપીને જીવ છોડાવો અને દયા માની તો ધર્મ અમૂલ્ય રહ્યો કે વેચાતો ? તથા પાંચ રૂપિયા આપવાથી દિસાને બીજા જીવોની દિસા કરવાના ધધામા ઝેલસાદન મળ્યું

કે બીજું કંઈ? તથા તમે સામાયિકમાં ધ્યાસ રૂપિયાની સાંઠ
 દિ સકને આપી દસ જીવ ઝાડાવી શકો કે નહિ?

ધર્મચંદ-તાજીયે થઈને) સાહેબ! તમે તો અમારી આખી આપરેશન
 જ કરવા લાગી ગયાં અહીં! અમે તો તદ્દન અધારામાજ
 અચ્છાદ રહ્યા છીએ અમે ધણીવાર સાબળીએ છીએ કે દિ સક
 કે કસાવને બ્યાજથી પણ રૂપિયા આપવા નહિ જોઈએ, એમાં
 મદાપાપ છે જાણ રૂપિયા ખર્ચીને જીવ બચાવવાના બદનાથી
 દિસકોને ઉત્તર ઉત્તર આપવામાં ધર્મ માનીએ છીએ
 આ નાજી ધર્મને અમૂલ્ય પણ કહેતા જઈએ છીએ અને પૈસાથી
 દયા પણ પગાવતા જઈએ છીએ તેમજ અમે સામાયિકમાં આરી
 દયા પાળનાં વ્રજગુનો દોષ પણ કહીએ છીએ અને જૂઠા થઈને
 આવા કારોમાં ધર્મપુર પણ પોગરીએ છીએ હા, હા, કેવી
 અમારી અચાન દયા

ભિક્ષુરાજ-ભાઈ! પૈસા રૂપિયાથી જો દયા ધર્મ થતો હોય તો પૈસા
 પૈસાવાળા જ બધાં તરી શકે અને ગરીબોને તો તરફનો પ્રસંગ દાખ
 લાગી જ ન શકે

ધર્મચંદ-હીક સાહેબ! હવે જીવ મચાવવાના ત્રીજા માણસું રિવેચન
 કરવાની મહેરબાની કરો

ભિક્ષુસરિ-દિ સકને દિસાના રૂગ સમજાવીને તેની દિસા ઊગારવી આ
 છે ત્રીજો માગ એના રૂગરૂપ કદાચ જીવ પણ બચી જાય છે

ધર્મચંદ-સાહેબ! જીવ બચે તો દયા થઈ કે દિસા કરતો દિ સક
 અચો તે?

સિનુસૂરિ-શ્રાવ ! દિસડનો આત્મા પાપથી બળો એજ દયા છે સમા
છવતુ છવતુ તે તેના પોતાના આધુન્યગ પર નિર્ભર છે

ધર્મચક્ર-સાહેબ ! ખરી રીતે દલાની બાબ્યા સુ છે !

સિનુસૂરિ-શ્રાવચરણદામરજા દયા, પ્રાણિમાયાકુદ્રેલન ધા ॥

અર્થાત્ “પાપમય અચરજોથી અતનાની રહા કરી તથા પ્રાણી
માત્રને ઉદ્ધેન નહિ પમાડવેલ તેહુ નામ દયા છે”

ધર્મચક્ર-સાહેબ ! અદિસા અને દયા એજ વસ્તુ છે કે જુની જુની
સિનુસૂરિ-શ્રાવ જુદા છે પણ ભાવાર્થ તે એજ ધાર છે

ધર્મચક્ર-સાહેબ ! શબ્દાર્થ તથા વિશેષાર્થ કરીને સમાવરે કે જુદા
જુદા હોયોનો ભાવાર્થ એક જ રીતે તે ધાર છે !

સિનુસૂરિ-શ્રાવ અર્થાત્ નહિ “દિસા” અર્થાત્ મારતુ એવંત અદિસા
શબ્દનો અર્થ થયો “નહિ મારતુ” તથા નિર્ગુણ્ય

સર્વથા સર્વજીવજ્વલિપાનુશ્ચિતારદિસા

અર્થ સર્વથા-સર્વપ્રકારે નશુ કરજીને તથા ગોળથી સર્વજીવે
સમસ્ત છવોની ઉપર નિર્ગાનુશ્ચિત—અદિસાશ્ચિત અર્થાત્ નહિ
મારવાની ભાવના નામ અદિસા છે ધર્મચક્રશ્રાવ ! હવે વિચારો કે
દયાના અને અદિસાના અર્થમા કેટલે ફેર છે કે સરખોજ છે !

ધર્મચક્ર-સાહેબ ! કેટલે પણ ફેર લાગ્યો નથી હવે મરામર સમાજમા
આવી મતુ કે પાપમય અચરજોથી આ માની રહા કરી તથા પ્રાણી
માત્રને ઉદ્ધેન ન પમાડવાનું નામ દયા છે અને સર્વ છવોને નહિ
મારવાની ભાવનાનું નામ અદિસા કે માટે દયા અને અદિમા
એક જ છે

ભિક્ષુસૂરિ- એમ છતાં પણ એક જીવને મારીને કે ત્રાસ પમાડીને
 બીજા જીવને ઉપાવચાર્માં આવે ત્યાં પણ સસારી માણસો દયા
 યજ્ઞનો પ્રયોગ કરે છે, પરંતુ તે દયાને મોહમિશ્રિત દયા સમજવી
 જોઈએ

ધર્મચંદ- સાહેબ ! આ બીજી દયા વળી કેવી ?

ભિક્ષુસૂરિ-દયાના બે ભેદ છે-નિવૃત્તિદયા અર્થાત્ મોહરહિત દયા અને
 સાનંદદયા અર્થાત્ મોહમિશ્રિત દયા

ધર્મચંદ-સાહેબ ! જીવને ઉપાવચાર્માં તેમાં મોહમિશ્રિત દયા કેમ થઈ ?

ભિક્ષુસૂરિ-ધર્મચંદસાહેબ ! તમે તમારા ભોજનપણ જીવનની ઇચ્છા કરો
 તે દયા છે કે ચરીર પ્રતિ રામ !

ધર્મચંદ-સાહેબ ! દયા યાત્રી ? આ તો ચોક્કસ રાગ જ છે એટલા
 માટે તો અમે પ્રતિક્રમણ કરતો વળતે

દ્રહલેગાસસ્યભાગે, પરલેગાસસ્યભાગે, જીવિવાસસ્યભાગે,
 મરણાસસ્યભાગે, કામભોગાસસ્યભાગે

આ પાંચ ભોજી એવી ભાવના ભારીએ બીએ, કે —

૧ હું રામ મહારામ થઈ જાઉં,

૨ ધર્મદિક દેવતા થઈ જાઉં,

૩ મણી કાગ સુધી જીવતો રહું,

૪ હું અધી અકળાત ત્યો છું માટે રહેતો મરી જાઉં,

૫ અને કામ ભોગ મળે.

આવી પાત્ર કમ્પોઝિશન મરણાન્તે પેશુ મારા મનમાં આવશે
 નહિ બહીઆ ભોમમય જીવન જીવવાની કમ્પોઝિશન કરી એમ
 ચોક્કસ કમ્પોઝિશન છે એ જીવવાની કમ્પોઝિશન હવા હોય તે પ્રતિક્રમણમાં
 એવો પાંડ કેમ આવશે ?

સિદ્ધાન્ત-આવડ ! જો તમારા ભોમમય જીવનની કમ્પોઝિશન રાજ હોય તે તમારા
 ઈકરા કે કુટુંબીઓના ભોમમય જીવનની કમ્પોઝિશન કરે તે સોમાં
 આવશે ?

ધર્મશ્લોક-રામમાં જ

સિદ્ધાન્ત-આવડ ! બધાએ જાણીતા નિરાશ્વર પ્રણીત ભોમમય જીવનની
 કમ્પોઝિશન કરે તે ?

ધર્મશ્લોક-આવડ ! બહી તે એમ હવા કહીએ છીએ

સિદ્ધાન્ત-આવડ ! જો ઉતરીને વિચારે કે પોતાના ભોમમય જીવનની
 કમ્પોઝિશન તે રામ, ઈકરાના ભોમમય જીવનની કમ્પોઝિશન પણ રામ, અને
 મરીમના ભોમમય જીવનની કમ્પોઝિશન તે હવા ! આ વાત ન્યાયની છે
 કે પરપરાગત રૂપિની ?

ધર્મશ્લોક-એમાં રૂપિની હુ વાત છે ? મુરદેવ ! ન્યાયથી ચોક્કસ દેખાય
 છે કે પોતાના શરીરમાં તથા ઈકરા વચ્ચે કુટુંબીઓમાં
 તે સ્વાર્થવશ મોહ છે અને નિરાશ્વર મરીમથી મોહનુ
 કાંઈ કારણ નથી આ તે નિસ્વાર્થ હવા જ છે
 દાખલા તરીકે જમાના જામમાં એ મરીમ પાછને મુલાકાત આવી
 તે વખતે તેને બાંધકર પીડા ઉત્પન્ન થઈ, એમાં મરીમ મુલાકાત
 ખાતાની સમજ ન હોવાથી એમ ત્રીજી

કરી આખી રાત હેરાત થઇ અડીચી થજે દૂર એક મોટાં શહેરમાં
સુનાવડખાનામાં તેને લઇ જઈને ઘખન કરાડી દેવે આપજ
ફરમાવે : તે બાઇ શુ અમારા કાકાની દીકરી બહેન થતી હતી ? કે
જેથી અમારે કાંઈ પશુ મોડ હોય ?

શિમુસૂરિ-ભાઈ ! તમે કુનર્જનમ માને છો કે નહિ ? અગર માનતા
હો તો શુ તમે કહી શકો છો કે તે બાઈ પૂર્વ મની તમારી
કાંઈ સમીવદ્વાસી ન હતી ? તથા વિચારો કે ગામના ખીજા
માણસોને આ પાનની ખબર તો પડી જ હતે છતાં તમારા નણનાં
મનમાં જ દયા કેમ આવી ? ખીજા ભાઈઓએ એમાં ભાગ
કેમ ન લીધો ? માટે સિદ્ધ થાય છે કે બાઈને જીવ તમારો પૂર્વ
જ મનો કલચિત્ કાંઈ સમજી હતો અને તમારી સાથે તેજુ કાંઈ
સાસારિક ઉપખર ક્યોં હતો એટલે જ તમે આકાશમાં અને રાતોરાત
મોડમાં લઇ ગયા.

ધર્મચંદ-સાહેબ ! કલચિત્ સમજે નો પ્રયોગ કેમ કરવામાં આવે ?

શિમુસૂરિ-ભાઈ ! એમાં મને વસ્તુ બની શકે છે કાંઈ કાંઈ જીવની
સાથે તો પૂર્વજ મનો પ્રેમ હોય કે અને કાંઈ કાંઈની સાથે નવો
પશુ ઉત્પન થઇ જાય છે.

પ્રેમચંદ-સાહેબ ! નવો કેમ ?

શિમુસૂરિ-ભાઈ ! જેમ કે નકલિને પ્રસંગે હાલનો નાખખો નિરાધારોને
જોઈને મનમાં દયા અર્થાત્ સાસારિક પ્રેમ પ્રગટે છે, અને
એક માણસ સાસારિક ઉપખર માનીને તેઓને માટે
યથાશક્તિ ખાનાખીરા વગેરેની સજાડ કરે છે, તો હાલનો, નાખખો
નિરાધારોની સાથે તે એક માણસને નિશ્ચિન્નપથી પૂર્વજનમનો જ

સંખ્ય ■ એમ કહી શકાય નહિ કેઈની સાથે પૂરેજી-મનો સંખ્ય
 દોઢ છે અને કોઈની સાથે મોડના ઉંચી નવો પત્ન ઉત્પત્ત
 થત જાય છે

ધર્મચંદ-મહારાજશ્રી ! તો કૃપા કરીને હરમાવે કે મોડની ખરેખર
 જાણ્યા હો ?

ભિક્ષુમુનિ-ધર્મચંદશ્રી ! આશ્ચર્યો આજમ અનુસાર મોડની જાણ્યા
 આ પ્રમાણે કરે છે કે —

રાગદ્વેષામિશ્રતનાત્મવરિણમો મોદ

અર્થાત્ રાગદ્વેષથી હારેના આત્માના પરિણામનુ નામ મોદ છે

મોડા મોડા મદરિંગોને સવમથો બાજુ કરીને નરકનિગોદમાં
 લઇ જનાર આજ છે મીઠાની તો શુ વાત થી જોનમરવામીનુ
 કેવળતાન પણ એણે (શ્રી મહારીર પ્રભુના શરીર પ્રત્યેના મોડે) જ
 અટકાવે દડુ માટે જ આ આડે કર્મોમા રાખે કહેવાય છે

ધર્મચંદ-સાહેબ ! મોડની જાણ્યામાં જે રાગદ્વેષ જાન્યા છે તે એમ
 તો સરવ તથા જનપ્રસિદ્ધ છે જાણ પણ કોઈ રિમે જાણ્યા હો
 તો હરમાવે

ભિક્ષુમુનિ - અસવમથોવિકાપ્રીતીરાગ

અર્થ - અસવમ એટલે અવન કે લોભની પુષ્ટિ કરનારી પ્રીત
 -ત્રેમનુ નામ રાગ છે, અને તે રાગને મોદ મિશ્રિત દયા પણ કહી
 શકાય ■ પછી આહે તો તે પોતાના શરીરની પ્રત્યે હોત કે દીકરા
 નીકરી કે સગાવહાનાની પ્રત્યે હોય, પાગલી પ્રત્યે હોય કે મામવાના
 થા મહો નાનાવા પ્રત્યે હોય, સ્વદેશવાતા પ્રત્યે હોય કે સ્વદેશ નરેશ

બન્નેસલા પ્રત્યે હોય, મનુષ્ય પ્રત્યે હોય આહે સૌ પશુ, પક્ષી, કીડીમકાડી, અનાથ કે સનાથ પ્રત્યે હોય, પૂર્વજન્મ સબંધી હોય કે અત્યારે નવો ઉત્પન્ન થયેનો હોય પણ કહેવાશે તો રામ જ ધર્મચંદ્રભાઈ ! હવે કહો કે તે ગરીબ માછની પ્રત્યે તમને જે લાગણી થઈ આવી અને તમે જે સમજ કરી તે મોટું મિશ્રિન દયામાં દાખલ થશે કે આદિમિક દયામાં ?

ધર્મચંદ્ર-સાહેબ ! આ વાત તો વાચથી સાંસારિક પ્રેમ અર્થાત્ મોટું મિશ્રિન દયા જ દેખાત છે હવે મને પણ વાદ આવી ગયું કે એટલા માટેજ અમે પ્રતિક્રમણ * કરતી વખતે વહિતુ સૂત્રની ૩૧ મી ગાથા મોલીને આવી સાવધ અનુકંપાની આદિમિક ભાવનાથી નિંદા કરીએ છીએ

ત્રિશ્વરાજ-ભાઈ ! તે ગાથા કહી સમજાવો તો !

ધર્મચંદ્ર-તુદિયમ્ વ તુદિયમ્ વ, જામે અસજયમ્ અણુકંપા,
રાગેણ વ દોષેણ વ ત નિંદે ત ચ્ચ મરિહામિ ૩૧

અર્થાત્ 'સુખી અસજયતા (જેને કોઈ પણ યતન-નિયમ ન હોય તે) છવો પર કે રોગાદિકથી પેશાયતા દુખી અસજયતી છવો પર રાગથી તથા દ્વેષથી મારા છવે જે અનુકંપા કરી હોય તેની નિંદા ૩૧ છુ કેમ ગુરૂદેવ ! જુલતા તો નથી ને !

ત્રિશ્વર-પ્રશ્નપર ૬

ધર્મચંદ્ર-ગુરૂદેવ ! હવે મને સમજાવો કે જે અમે હરજ સમજીને સાંસારિક અનુકંપા કરીએ છીએ તેનું અમને શું ફળ મળશે ?

* જેન સમાજમાં અનુકંપા આવી પ્રતિક્રમણ કરતાં વહિતુસૂત્ર મોને ૭

બિશ્નુરાજ-આમ ! પ્રેમીથી પ્રેમ જાગશે અને તમારે પુણ્યનો ઉદ્ધવ દરો
 તે કોઈ વખતે આ જન્મમાં કે આગળ જન્મમાં તમને તે મળ
 કરશે જેમ રામ લક્ષ્મણે સાહસપૂર્વક વિદ્યાધરનો નાશ કરી સુગ્રીવ
 રાજને સમ્રાટમાંથી બુકન કર્યો અને તારામની રક્ષી તેને મેળવી
 આવી એ ઉપમારનો બદલો લાગવા સુગ્રીવરાજ ગીતાની ખબર
 સાંચો તથા રાવણની સાથે લગ્નમાં ધડો માર માર્યો
 કેમ ધર્મચંદ્રનાર ! હવે આ તો નક્કી થઈ ગયું ને કે ભોળી
 જીવેલું ભોગમન જીવન છુટ્યું તે રામ જ છે

ધર્મચંદ્ર-હા સાહેબ !

બિશ્નુસુરિ-આમ ! તો હવે કહો કે કોઈ દુષ્ટથી અકળાઈને પોતે મરવાની
 ઇચ્છા કરે તો ?

ધર્મચંદ્ર-સાહેબ ! મરવાની ઇચ્છા કરવી તે તો પોતાના જીવન પ્રતિ દુષ્ટ છે

બિશ્નુરાજ-ખીજને મારવાની ઇચ્છા કરે તથા મારતાં અનુભવે તો ?

ધર્મચંદ્ર-સાહેબ ! એ પણ ખીજે તથા ત્રીજે કરશે દુષ્ટ જ છે

બિશ્નુસુરિ-ધર્મચંદ્રનાર ! ત્યારે આ તો તમારા પાનમાં બરાબર આવી ગયું
 કે ભોળી જીવેલું જીવન છુટ્યું તે રામ, અને મરતું છુટ્યું તે
 દુષ્ટ હવે સંસાર સમુદ્રમાંથી નરવાની કે તારવાની તથા તરવાની
 અનુભવવાની બાવના રાખી તે ?

ધર્મચંદ્ર-સાહેબ ! એ જ શુદ્ધ દયાધર્મ છે

બિશ્નુરાજ-હવે જરા બીજાં ઉત્તરીને વિચારો કે 'અનતા જીવે પોતાની
 ઉંમર પ્રમાણે જ સારમાં જીવે છે, તેની તમને કંઈ દયા મળે છે ખરી ?'

ધર્મચંદ-તેમાં અમને દયા શાની મળે ?

શિક્ષુરાજ-અનતા શ્વેા તમારા દેખતાં દરેકજ મરે છે, તેઓની દિ સાત્ર
પાપ તમને કંઈ લાગે ખર ?

ધર્મચંદ-સાહેબ ! પાતાની ઉમ્મર પૂરી થતાં મરતાં હોય તેમાં અમને
પાપ શાત્ર ?

શિક્ષુસૂરિ-તો પડી કહો કે અકસ્માત કોઈ ઉપરથી પડીને મરેતો
હોય અથવા કોઈ મડી, કે મોટર નીચે આડીને છૂદાતો હોય અને
કદાચ તેના પર તમારી નજર પડી જાય તો ?

ધર્મચંદ-(અમળીને) અમાર સુધી તો અમે એમજ માનતા હતા કે
આપણાં દેખતા કોઈ શ્વ મરી જાય તો આપણને પણ
પાપ લાગી જાય એને માટે આપ સાહેબે પડેના પણ એક વાર
દરમાન્ય હતું પણ તે વખતે તો આ વાત અમારે મળે નહોતી
ઉતરી પરંતુ હવે ન્યાયથી વિચારી જોતા એમ ચોક્કસ લાગે છે કે
ફક્ત જોવા માત્રથી જ પાપ લાગતું નથી પરંતુ જ માનરના
સબધને લીધે તથા મોહનીયકર્મના ઉદયથી અમારા મનમાં અદ્ભુત
લાગણી ઉપાયાય છે અને અમે દોડીને બચાવવાનો પ્રયત્ન
કરીએ છીએ બચતુ કે નહિ બચતુ તે પેના શ્વના આયુષ્ય
બળને આડીન છે છતાં દરજ્જ બગ્ગરી તે અમારી સસારનીતિ છે

શિક્ષુરાજ-આરો ! તો હવે તમને ઉપરના વિવેચનની આધારભૂત મે
પ્રતિઓ સંભળાતુ —

જીવ જીવે તે દવા નહીં, મરે હો તીજણ દિસા મત જાણ,
મારણગાળને દિસા વઢી, નહીં મારે હો તે તો દવાગુણગાળ
મરિ જીરા તુમે જિન ધર્મ બાલ્લેશો ॥

અર્થ - પોતાના આયુષ્યમનથી અનત જીવે જીવે છે તે દના નથી,
અર્થાત્ તેનો દયાધર્મ કોઈને થતો નથી અને આયુષ્યમજ મનાય
થવાથી અનત જીવે મરે છે તે દિસા નથી એટલે તેનું પાપ
કોઈને સાગતુ નથી મન, સ્વન કાયાથી જે કોઈ પણ જીવે મારે
તે દિસકે છે અને કોઈ પણ જીવે નહિ મારે તે દવાદાન છે

અસવતી જીગતુ જીગતુ દચ્છતુ તે રાગ, મરતુ દચ્છતુ તે દ્વેષ,
અને સઘારસમુદ્રથી તરતુ દચ્છતુ તે મીઠીતરાગદેવનો ધર્મ ॥

અર્થ - કોઈ પણ ભોગી જીવના ભોગમય જીવનની ઇચ્છા કરવી
તે રાગ છે મારવાની ઇચ્છા કરવી તે દ્વેષ છે અને ચાર મતિ-ચોરાસી
સામ જીવોનિમા કુબ્ધરના અકરગ્રાની માફક આ જીવ દરે છે માટે આ
જીવ વહેનામા વહેનો સસાર સમુદ્રમાંથી તરી જાય, એમ જાણના રાખવી
તે સર્વજનમગવાને પ્રરૂપેનો ખરો ધર્મ છે કેમ જાણ્યો! બને
પડિન્યોતુ તત્ત્વ તમારા જ્ઞાનમાં ખરામર આવી મન ?

પ્રેમચક્ર-સાહેબ : બીજી તો કીક છે પણ તમે નહિ મારવામાજ દના
છે એ જીવ કહીને કેમ રોકાઈ ગયો છો? બચાવવામા દયા કેમ
નથી રહેતા? ત્રણ જાનના ધણી શ્રી નેમિનાયકમગવાન તો જીવોને
બચાવવા માટે જન્મના તોરણથી પાછા ફર્યા હતા ને ?

* મહાત્મા ગાંધીએ કરેલી અદિસાની વ્યાખ્યા

પ્રેમનું શુદ્ધ રાપક સ્વરૂપ તે અદિસા જે પ્રેમમા રાગ કે
મોહની મધ આવે છે તે અદિસા ન હોય જ્યાં રાગ મોહ દોષ
ત્યાં દૂષણ બીજા પણ દરોજ પ્રેમમા ધણી વાર રામરૂપ જોવામાં
આવે છે માટે તત્ત્વવેત્તાઓએ પ્રેમસન્દ ન વાપરતા અદિસા શબ્દ
જોઈને તે પરમ ધર્મ છે એમ કહ્યું છે

ગાંધીવિચારદોહન પૃષ્ઠ ૮ અદિસાના પ્રકરણમાં,

શિશુરાજ-ભાઈ ! જીવેને બચાવવા માટે પાછા ફર્યા હતા કે પોતાની આત્માને પાપથી બચાવવા માટે ?

પ્રેમચંદ-સાહેબ ! જીવેને વાકામાંથી તથા પાજરામાંથી ઝડાવવાનો મુ શાસ્ત્રમાં ઉ નેખ નથી ?

શિશુસૂરિ-મૂન આગમમાં તો નથી

પ્રેમચંદ-તો સાહેબ ! મૂન આગમમાં શું વર્ણન છે ? તે દરમાવડા મહેરબાની કરો

શિશુરાજ-ભાઈ ! શ્રીકૃષ્ણના આમંદયા જગારે શ્રી નેમિનાથકુમાર જપ્પરજરત જાન તધને ઉમ્મસેન રાગની પુત્રી રાજમળીને પરણ્યા જતા હતા ત્યારે રંગામા પશુપક્ષીઓના કરબ્બાજનક આક્રંદ શબ્દો સાંભળીને સારથીને પૂછવા લાગ્યા કે 'આ તું મામનો છે ?' સારથીએ કહ્યું કે 'સાહેબ ! તમારા લગ્નમાં આ બધાને મારીને જમણવાર કરશે માટે મરણના લયથી બિચારા પરવશ પ્રાણીઓ રડી રહ્યા છે' સારથીનો આ વચનો સાંભળી શ્રી નેમિનાથકુમારે વિચાર્યું કે * એક મારા લગ્નને નિમિત્તે આપ્તવા બધા જીવેની હિંસા થાય તો આ મહાહિંસાનું કાપું પરલગ્નમાં મને શ્રેયસ્કર થશે નહિ' એમ વિચારી લગ્ન નહિ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો, અને ત્યાંથી જ પાછા ફરી ગયા (મસ, મૂન આગમમાં તો આપ્તથીજ વાત છે) હવે ત્રીજીવટથી જીવો કે નેમિકુમારે પોતાના આત્માને હિંમ્ના પાપમાંથી બચાવે કે પશુપક્ષીઓના આત્માને ?

॥ જદ મન્ન કારણ એ એ હમ્મતિ મુ બહુજિવા ।

નમે એવ તુ નિસ્સેઠ પર લેગે મવિસ્સદ્ ॥૧૯॥

ઉત્તરાખ્યવન સૂત્ર અખ્યવન ૨૨ ગાથા ૧૯

તથા પોતે નહીં કરવાનો ત્યાગ કર્યો તે ધર્મ યોગ કે છોડી છોડનાં
નથી તે ?

પ્રેમચંદ-સહેમ ! તમારી શુષ્ક અને સમગ્રતાની શેનિ ધણી
આશ્ચર્યજનક છે અમારા તર્કનું ઘણું ભાગે પહેનેથી જ સમાધાન
કરી દો. હા પણ યાત્રાસૂત્રમાં તો અમે એમ સાબરુ છે કે -
મેલકુમારનો છવ દાથીના ભવમાં સમતાની દયા પામીને સ્વનત
જ મમલકનું ઉઠેલ કરીને મોહમાંથી યોગે એ વાત શુ
અસાધ્ય નથી ?

ભિમસુરિ-‘અસાધ્ય નથી’ એમ કહીને નથી પરંતુ તત્ત
સમગ્રતામાં કાંઈક ફેર અસાધ્ય છે સાબરો —

મેલકુમારના છવે દાથીના એ ભવે ક્યાં દત્ત અને પહેલા
ભવમાં પાનમથી નાસ પામી નાસીને જગાસરમાં જઈ પેડો દત્તો
તા કુરમન દાથીને તેના પર ઘણું પ્રદાર કર્યા અને તે દાથી
તાની મરી વળી દાથી રૂંધે અસાધ્યો ત્યાં તે સમસા તરે જાનિ
સ્મરણગાન પામ્યો (પછી જન્મની દબીડા જાણી)નેથી તેણે મગા
નરીના રહિશ કાઢના ચાર માટે જોડના નામ નિસ્તારને ક્રાંપાન
વિનાનો કરીને દાવાનમથી સુરક્ષિત મનાવ્યો એવામાં અચાનક
ભયકર દાવાનમ પ્રમતી નીકળ્યો અને પોતાની સેકડો દાધીનીઓના
પરિવાર સહિત દાથી ત્યાં આવી અગ્નિના ભયથી બચીને
રહ્યો આ જાતુ વાધ વરે સિંહ વગેરે મીઠા પશુ
ધણાં છવે પોતાના પ્રણુ ખચાસા ત્યાં મેલનમાં આવીને
ભરાયા એવામાં દાથીએ શરીર ખજવાળા પોતાનો એક
પગ ઉઠાડ્યો કે એક સસને તે જગામાં ભરાઈ ગયો હવે દાથીએ
વિચાર કર્યો કે ‘એક પગ મૂકીશ તો સસને મરી જશે એ’

દુ પાપથી ભારે થા જઈશ ! એમ વિચારી પોતાનો પગ જોય ને
 જોયેજ રાખો આ દાની ભાવન એ તેનું મગાર પરિભ્રમજ
 ધણુ જોણુ કરી નાખ્યુ આ જાનુ ર પૂર્ણ કરીને તે હાથીનો
 જીવ રાગ શ્રેણિકનો પુત્ર મેનકુમર થયો હવે જુઓ, 'સસનો
 બન્યો તે દા કે કે સસનો મગે નો મારવાના પાપથી મારો
 આત્મા કુમી જશે એમ વિચારા તાપાએ પગ જોયો રાખી કષ્ટ
 સહન કરી મસનાને નહિ માગે તે દયા કે ?

પ્રેમચંદ-સાહેબ ! અમારુ વિચારમાં તો બનેજ દયા છે કારણ
 સસનો જીવો તેથીજ ને હાથી પાપથી બન્યો

ભિક્ષુરાજ-માર ! સમનાને જવાડામાં દયા દોર તો કહો કે એક
 હાથીના શરીર પર કેટલા સસના મેળી રહે ?

પ્રેમચંદ-સાહેબ ! સમના તો ધણુ બેઠી રહે

ભિક્ષુમુરિ-તો હવે કહો કે ને હાથીએ મુઠથી જાયજીને સસનાને
 પોતાના શરીર પર કેમ ન મૂકતા તથા જીવના રજા જીવેને
 બચત બચતને પ હાથગીઓના શરો પર મૂકીને કેમ ન
 બચાવ્યા ? હાથી ! તો જાન હતુ માટે નહિ મારવાની ભાવનાજ
 દા છે ! આ વાન રાધારે રાદ કંવા દાખનો નહ્યે 'એક
 માણુમે કાણુ પાણી પીવાના પચ્ચખાણુ કર્યા એ માણુમે ઝાડ
 ન કાપ્યુ એના પચ્ચખાણુ કર્યા અને એક માણુમે કીડીઓ વીરે
 જીવો પર પગ નહિ મૂક્યો હવે આ રજો જાણાએ વિચારી જુઓ
 કે પાણી, ઝાડ, તથા કીડીઓ વગેરે જીવો જીવના રજા તે દયા છે
 કે નહિ મારવાની ભાવના તે ?

પ્રેમચંદ-સાહેબ ! નહિ મારવાની ભાવના તો દયા જીવ ? પણ પાણી
 વગેરેનાં જીવો જીવના રજા તે કાંઈક તો દયા હોવી જોઈએ ને ?

મિત્રરાજ-ભાવ! જો પાણી વગેરેનાં છવો છવના રવાં તે દવા દોષ તો
કટેર કે કોઈ બીજો માયુસ પાણીને પી જા, જ ને કાપી નાખે
તથા કાગળો વગેરે છવોને મારી નાખે તો સુ પચ્યાખાણુ મરવા
વાળા માયુસની દવા બિગી જાત ખરી?

પ્રેમચ -સાહેબ! એમ તો ત્યાં બિગી જતી નથી દવા તો આત્મિક
વસ્તુ છે અને આ પાપથી તો સસબો પાણી, જ , તથા કાગળો
વગેરે છવો છવતાં ત્યાં તે દવા નથી પરંતુ નદિ મારવાની
ભાવનાથી પોતાને પાપ ન લાગુ અને આત્મા પાપથી નવો તેજ
ખરી દવા છે સુરેવ! આ વિચાર ધજો સુખ છે માટે દહતુ કોઈ
બીજા દવાતો દોર તો દુરમાવવાની કૃપા કરો કે જેથી અમારા
દેશમાં વિશવ પ્રકાશ પડે

મિત્રમૂર્તિ-આ વિચારમાં દવાતો અનેક છે સાબળો બીજા ત્રણ દર્શનો
અને તે સાબળોને વરામર ઉત્તર આપને

દષ્ટાત પહેલું

એક ગદિયાની દુકાનમાં સાધુજી ઉતરેનાં દનાં તા રાત્રે ત્રણ ચોર
આ પા અને તિનેરી તોડીને પાંચ દળર રૂપિયાની પાંચ થી
જા સાધુજી જાગી ઉડ્યા ને રેરેને ઉતરેલ આપવા મળ્યા
અનેક મુકિતઓથી ચોરીના ફા જૂ । છે તેમ સમજાવીને તે
ચોરોને ચોરી કરવાના પચ્યાખાણુ કરા સા સચારે રોડ બાવીને
સાધુજીન પો લાગ્યો અને બો રો કે મદદાગજ તમારા પ્રનાપથી
મારા પાંચ દળર રૂપિયા બચી ગયાં તેથી મને ધણો આનંદ થાય
છે હવે છોકરાના લખ સાચી રીતે થઈ જશે' આવકજી!
હવે મ્હો કે સાધુજીએ ગેલું ધન બચાવવાં માટે ઉપદેશ આપ્યો
હતો કે ચોરીની કુટેર દોડવી ચોરોનું આત્મમર્યાદા મરવા માટે ?

આવડો-સાહેબ ! સાધુજી નક્કી તો તારવજી જ દેાય,
કાંઈ મનવળ હોય નહિ

શિશુરાજ-એરોનો આત્મા પાપથી બચે તેની ધ
મળી કે રૂપિયા બચવાથી મેકેના આત્માને આ

આવડો-સાહેબ ! શેકની શાનિ તો લેખની જ
કેવ પ્રયોજન ન હતુ પણ એરો પાપથી
મુનિમદારાજને મરેર મળી

દંષ્ટાત બીજી

શિશુસૂરિ-એકવાર બજારમા સાધુજીએ
તેમણે ત્રણ કસાબોને બકરાં
જોનાં એને તેમને ઉપદેશ આ
પાપ છે એ વાર એક જીવને
બનતી વાર મરતુ નહીં અને
ગેનિમા રખડતુ પડશે, છતાં
હયાવમ' રૂચો અને ગિદગી
ખાજી ના ભાષ્યો ! હવે
તે દા યા કે કસાબોને

આવડો-સાહેબ ! કસાબોને
બચા બચ્યા તે

શિશુસૂરિ-કાણે ને બને

ત્રીજી દર્શાવ

એક મેડિયની દુખનમાં સાધુજી ઉતરેનાં દર્શાવ સત્રે અગિયાર
પાર વાચના સમયે ત્રણ જુવાનિયઓ ત્યાં આગમ
યજ્ઞ અવરત્તર જતા તેમના જોવામાં આવ્યા તેઓ કાંઈ
જિજ્ઞાસુ કુટુંબના હોય તેમ લાગતું હતું એથી સાધુજીએ
એકવાર તેમને પૂછ્યું કે 'તમે ક્યાં જાઓ છો ?' ત્રણે જણ પહેલા
તો એકદમ શરમાઈ ગયા પછી અતે ત્યાં જોડીને બોલ્યા કે -
'અમે કુટુંબને લીધે પરભીની પાસે જઈએ છીએ સાધુજી બોલ્યા -
'ભાઈ તમને શું આ કામ કરવું છે ?' અરે ! આ
મેંડા અન્યાય છે કે ! જિવસ પકડીએ તો સાત ૨૬ કરશે અને
લોકો નિંદા કરશે તથા પરભવમાં થોડા નરકાદિકના અસહ્ય દુખો
સહન કરવા પડશે' બોલો આમિંકે લિપટેલ સમીપીને ત્રણે પુરોહિતોએ
વૈરાગ્ય પામી જીવન પથ ત પરભી સેવનના પત્થજાણુ ક્યા અને
સાધુજી પાસેજ ધર્મખાન સાક્ષીવા બેસી ગયા આ બાળુ સ્ત્રી
ત્રણેની રાહ જોઈ જોઈને થાકી, છેવટે અમર કાંવા બહાર નીકળી
અને ફરતી ફરતી તેજ રથમે આવી પહોંચી કે જ્યાં સાધુજી અને
પેના ત્રણે જુવાનિયઓ જોડ્યા ■

સ્ત્રીએ પેના પુરોહિતને જોતાં જ કહ્યું- 'આલે બહુવાર મધ
ગઈ અઝી મેસી શું કરો છો ?' ત્યારે પેના પુરોહિતે બધી વાત
કહી સમજાવી અને કહ્યું કે 'હવે આજથી તું અમારી ધર્મની
બહેન છે' ત્યસ કહેવાની જ વાર હતી તે સ્ત્રી તો ચિત્તમાં

આવકો-સાહેબ ! સાધુજીનું લક્ષ્ય તો તારવાનું જ હોય, ધનથી તેમને
કાંઈ મનવળ દોય નહિ

શિશુરાજ-ચોરોનો આ મા પાપથી બચ્યો તેની ધર્મદલાથી સાધુજીને
મળી કે રૂપિયા બચાવથી શેઠના આત્માને શાંતિ મળી તેની ?

આવકો-સાહેબ ! ગેમની શાંતિ તો લોકોની હતી એથી તો સાધુજીને
કંઈ પ્રયોજન ન હતું પણ ચોરો પાપથી મર્યા તેની ધર્મદલાની
મુનિમહારાજને જરૂર મળી

દંષ્ટાત બીજું

શિશુસૂરિ-એન્વાર બજારમાં સાધુજીએ ચોમાસું કરેલું, ત્યાં એક દિવસ
તેમણે ત્રણ કસાઈઓને બકરા લઈને કસાઈખાતા તરફ જતા
જોયાં એને તેમને ઉપદેશ આપ્યો કે ‘ભાઈ ! જીવંતમાં મહા
પાપ છે એક વાર એક જીવને તમે મારશો તો વખને તમને
અનંતી વાર મરતું પડશે અને ચાર ગની-ચોરાશી લાખ જીરા-
ચોનિમા રખડતું પડશે,’ ધર્મવાદિક ધણો ઉપદેશ દેતાથી તે કસાઈઓને
દયાધર્મ હતો અને જિંદગી સુધી જીવંતમાં ન કરવી એવા પચ્ચ
ખાણુ કયા ભાઈઓ ! હવે રિચતીને કહા કે બકરા જીવતા રહ્યા
તે દયા થઈ કે કસાઈઓનો આત્મા પાપથી બચ્યો તે દયા થઈ ?

આવકો-સાહેબ ! કસાઈઓનો આત્મા પાપથી બચ્યો તે મોગી દયા, અને
બકરા બચ્યા તે નાની દયા એમ બે ને દયા જ છે

શિશુસૂરિ-ભાઈ ! જો બે ને દયા હોય તો બીજું દર્શાવ સાંભળો -

ત્રીજી દેખાત

એક મેડિયાની દુકાનમાં સાધુજી ઉતરેનાં દતાં રાત્રે અગિયાર વાર વાગ્યાનાં સમયે ત્રણ જુવાનિયાઓ ત્યાં આગળ થઇ અવરનવર જતાં તેમના જોવામાં આવ્યા. તેઓ કેઇ જિયા કુટુંબના હોય તેમ કાગળ દુર એથી સાધુજીએ એકવાર તેમને પૂછ્યું કે 'તમે ક્યાં જાઓ છો ?' ત્રણે જણ પહેલાં તો એકદમ ધરમાઇ ગયાં, પણ અતે હાથ જોગીને જોત્યા કે - 'અમે કુતુંબને લીધે પરભીની પાને જઇએ છીએ સાધુજી જોત્યા - 'લાઇ તમને શુ આ કામ કરવું જાણે છે ખર ? અરે ! આ મોઢાં અન્યાય છે કેાજ દિવસ પકડાશે તો રાત્રી ૧૬ કરશે અને મોઢાં નિંદા કરશે તથા પરભવમાં ઘેર નરકાલોકના અસલા દુખો સહન કરવા પડશે' આવો મામિંક ઉપદેશ સામળીને ત્રણે પુરોએ વેરાગ્ય પામી જીવન પર્વત પરભી સેવનના પચ્ચખાણુ કયા અને સાધુજી પામેજા ધમધાન સાક્ષગત મેસી ગયાં આ વાગ્યું સી ત્રણેની રાહ જોઇ જોઇને યાત્રી, છેવટે ખમર કાપ્યાં બહાર નીકળી અને ફરતી ફરતી તેજ સ્થળે આવી પહેલ્લી કે જ્યાં સાધુજી અને પેલા ત્રણે જુવાનિયાઓ મોઢેલા છે

સીએ પેનાં પુરુષેને જોનાં જ કહ્યું-અતે બહુવાર થઇ ગઇ અહીં મેસી શુ કરો છો ? ત્યારે પેલાં પુરુષેએ બધી વાત કહી સમજાવી અને કહ્યું કે 'હવે આજથી તુ અમારી, ધર્મની બહેન છે મસ કહેવાની જ રાર હતી તે સી તે ત્રિસમાં

આમળી થયેલી હતી તેથી જકવા સાગી ગઈ 'મને શું કામ
 બહેન કરો છો ? હું તો તમારી વલ્લભા-પ્રિયતમા છું તમારા
 વિના મારાથી જીવી શકાશે જ નહિ માટે ક્યા તો તમે આવીને
 મારી સાથે રિવજ સુખ ભોગવો નહિ તો જાત્યારે જ જમને કૂવામાં
 પડીને પ્રાણુ પાગ કર છું !' એમ સામળીને પેલા નણે યુવાનોએ
 તેને ધણી સનળવી પણ તે સ્ત્રી એકની જો યશ નહિ અને આખરે
 કૂવામાં પડીને પ્રાણુત્યાગ કર્યો આવકાજી ! હવે કહો કે બા સ્ત્રી
 મરી ગઈ તેનું પાપ કેને લાગ્યું ?

આવકો-સાહેબ ! એ પાપ તો મરનાર સ્ત્રીને જ લાગ્યું

ભિક્ષુરાજ-બાપ ! સાધુજને કેમ નહિ લાગ્યું ? સાધુજના ઉપદેશના
 નિમિત્તથી જ તો તે મરી હતી

આવકો-ગુરુદેવ ! સાધુજનુ લક્ષ્ય તો બળિયારીઓને તારવાનું જ હતું
 એ સ્ત્રી મરી તે તો એના પોતાના પાપોદયને લીધે જ મરી એમાં
 સાધુજને પાપ કેમ લાગે ?

ભિક્ષુસુદરિ-આરો ! આ જ ન્યાયથી કસાઈ બકરાનું દબાઈત પણ વિચારો
 અને જુઓ કે ચોરોની ચોરી છોડાવવાથી ધન બચ્યું, કસાઈઓને
 દિ'સાના પચ્ચખાણ કરાવવાથી બકરાં છૂંવાં અને બળિયારીઓનો
 બળિયાર છોડાવવાથી સ્ત્રીનું મરણ થયું જો ધન બચરાનું કે
 સ્ત્રી મરવાનું પુરવ કે પાપ સાધુજને ન લાગે તો બકરાં બચરાનો
 ધર્મ કેમ લાગશે ? કાર્યો તો ત્રણે સરખા જ ■ જો બકરાં
 બચાવવાની ધર્મદેવાલી સાધુજને મળે તો સ્ત્રી મરવાના પાપની
 દસાવીથી પણ સાધુજ છૂટી ચકે નહિ માટે જીવનું જીવનું કે મરવું
 તે પોતપોતાના પુરવપાપના ઉદય પ્રમણે જ થાય છે તેથી

તારવાની જાણના જ શુદ્ધ દયા ધર્મ છે હવે આમાં કાંઈ પૂછા
જેતું છે ?

પ્રેમચંદ-મારેય ! આ બાબત તો સમજવામાં આવી ગઈ છે કે સસરી
જીવેને જીવવાની ધન્યતા તે રાજા મારવાની જીવિત તે દેવ અને
સસારસમુદાય તારવાની બાબત રાખી તે શુદ્ધ દર્શનમં, પણ
એક વાત તો અમારે પૂછવાની રહી જ મહા કે આવેનો વાઝો
બગતો દેવ તો તે બોલવો કે નહિ ?

શિશુરાજ-ભાઈ ! બોલવો કે નહિ બોલવો એ તો પોતાની મનજી છે
પણ બોલવાને જો કાંઈ ના પાડે તો તે ચોક્કસ કસાઈ જશે
નિર્દય જ છે

પ્રેમચંદ-તો શું તમે ના નથી પાડતા ?

શિશુસૂરિ-ભાઈ ના પાડવાની શક્તિ તો ધણી મોટી છે પરંતુ જે વાઝો નહિ
બોલે તો સાચું એવી જાણ પણ જો અમારા મનમાં આવી જાય
તો અમારું પહેલું મહાનન તૂટી જાય અને સાધુપણના ભંગ થાય

પ્રેમચંદ-હીક સાહેબ ! તમે ના તો નહિ જ પાડે પણ પોતે બોલે
કે નહિ ?

શિશુરાજ-ભાઈ અમે દીક્ષા કેવળ આધાર પર લીધી છે !

પ્રેમચંદ-સાહેબ ! દીક્ષા તો આગમોનો આધાર પર લીધી છે

શિશુસૂરિ-તો આગમની આગળ વિરહનું કામ અમારે કરવું કે નહિ !

પ્રેમચંદ-સાહેબ ! શું અગ્નિથી આવેનો વાઝો બગતો દેવ તો તેને
બોલવાની કાંઈ જગ્યાએ આગમોમાં ના પાડી છે ?

ભિક્ષુરાજ-બાપ ! નિશીથસૂત્રના બારમા ઉદેશમાં કશું છે કે * 'કરુણા
 નિમિત્તે જો કાંઈ સાધુ કાંઈ પશુ ત્રસ જીવને બંધનથી બાધે
 અથવા બાંધતાને સર જાય તથા બાંધનાને કરુણા લાગી જોને
 અથવા જોનતાને સાર જાય તો તે સાધુને ચૌમાસી પ્રાપ્તિ
 આવે અર્થાત્ તેનું ચાર મહિનાનું સાધુપણ કપાઈ જાય,' હવે કહો
 કે ગાયનો વાગે બાકી રજો કે નહિ ?

ત્રેમચંદ-હવે એ બાબતમાં મનનું સમાધાન થતું કે આગમની વ્યાજ્ઞ
 તુસાર સાધુમુનિરાજો બા કામ કરી શકે નહિ પરંતુ એનું કાંઈ
 શાસ્ત્રોક્ત દર્શાવે સહાયતા કે આગમના જમાનામાં પશુ સાધુઓ
 આવી સાંસારિક પ્રવૃત્તિઓનાં કાર્યો કરતા નહોતા

ભિક્ષુરાજ-શુ નમિરાજ-સપિની ત્યાં તમારા સાંભળવામાં આવી છે ?

ત્રેમચંદ-ના સાહેબ ! એ વાત કૃપા કરીને સંભળાવો

ભિક્ષુસુરિ-ત્રેમચંદબાપ ! મનરેખાજીના પુત્ર નમિરાજ-સપિ દીક્ષા
 લઈને જ્યારે જ્ઞાનરત્ન થઈને ઉજા દેતા તે વખતે ધ્રુમદારાજ
 બ્રાહ્મણનું રૂપ લઈને આના અને મિથિલાનગરી અગ્નિથી બગતી
 હોય એવું દર્શન બતાવીને જોતા કે 'મદારાજ ! અગ્નિ અને
 પવન દ્વારા આ શહેર બળી રહ્યું છે આપ એક

૫ જ મિસ્રૂ વૈત્તળ વહિયાદ જળવરિષ્ઠ તત્ત્વપાણ
 બાય તળ પાસણના મુજપાસણવા કટ્ટપાસણવા
 ચમ્મપાસણના વેત્તપાસણના રત્નપાસણવા
 મુત્તપાસણના વધદ વધતના સાદ્ગ્જદ ॥૧॥

જે મિસ્રૂ વધલવા મુચદ મુચતવા સાદ્ગ્જદ ॥૨॥

નિશીથસૂત્ર ઉદેશો ૧૨ વોલ ૧-૨

વાર સામું પશુ કેમ જોવા નથી? અર્થાત્ આપની દૃષ્ટિમાં અમી
 છે કે જોવી એક વાર સામું જોવાથી જ અગ્નિ રાત્ર ચક્ર જરો અને
 આપની રાષ્ટ્રીઓ, પુત્રો અને બીજા પશુ મર્યા સી, પુત્રો તથા
 પત્ની, પક્ષીઓ બની જશે, ત્યારે નમિરાજ-સપિએ કતુ કે જુ તો
 મુખે વસુ છુ અને મુખે છતુ છુ આ માલ વસ્તુઓમાં મારે
 કાંઈ પશુ નથી મિથિનાનગરી બનતા માર કાંઈ પશુ બનતુ
 નથી (આ વર્ણન ઉત્તરાખ્યનસૂત્રના નવમા અધ્યયનમાં છે) આ
 સંબંધી વૈષ્ણવોના પ્રસિદ્ધ ગ્રંથ વામિની સમાવલુમાં પશુ કહે છે કે
 મિથિનાપતિ જનકમહારાજની પાસે શુકદેવજી જે વખતે રાત્ર લેવા
 આળસ દાન તે વખતે એક રાજપુત્રે આપીને કહ્યું કે 'મહારાજ !
 આગ લાગી છે અને મિથિનાનગરી બને છે' ત્યારે જનક
 રાજાએ કહ્યું કે —

અનન્તવન્તુ મે વિત્ત, તમે નાસ્તિ કિંચન ।

મિથિનાવા પ્રદગ્ધાવા, ન મે દહાતિ કિંચન ॥

અર્થાત્ માર આર્થિક ધન અનંત છે આ દુસ્મમાન પત્નિમાં માર
 મંત્ર પશુ નથી મિથિનાનગરી બનતા માર કાંઈ પશુ બનતુ
 નથી x પ્રેમયદ્ધાન ! આ બન્ને દૃષ્ટિવિતો સાર એકજ નીકળે છે કે

* મુદ વસામો બીવોમો જોશિ મો નરિય કિંચન

મહિલાય દક્ષમાળીય ન મે દવ્તદ્ કિંચન ॥૧૪॥

ઉત્તરાખ્યનસૂત્ર અધ્યયન ૯ ગાથા ૧૪

x જે કે જોઈ શકાય તેવા રાત્ર કરતા મોક્ષ મળતુ નથી અને
 વૈષ્ણવો જનકજીને શ્રદ્ધાશ્રમમાં મોક્ષ મળ્યું એમ માને છે, પરંતુ
 દર્શન એકદલીવ દેવ છે માટે વિરદ અશ્વનો ત્યાજ કરી પ્રભુના
 વિનાના સંકલપ અશ્વને મહત્ત્વ કરવામાં કાંઈ પશુ જાનના દોષનો
 સંભવ નથી

મહા મા પુત્રો આત્મિક ગુણ-જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્રને જ પોતાનું સર્વસ્વ માને છે બાલ્ય વયુષ્યો બળે કે રહે તેની સાથે પોતાનું લક્ષ્ય નોકતા થી પણ પોતાના આત્મિક ગુણોમાં રમણ કરતાં મધ્યમ ભાવમાં જ રહે છે

પ્રેમચંદ-પુરુષો ! બરાબર છે કે સાતુઓ આવી ખમખમ પડી શકે નહિ પરંતુ અમે વારો ખોલીએ અને ગાયો વગેરેને બચ્ચારીએ તો ?

શિશુસૂરિ-તમારી સાસારિક ફજ્જ તથા દુખિત જીવેના સાસારિક જીવન પ્રતિ સહાનુભૂતિ ઠેકી વગરો

પ્રેમચંદ-મલક ધર્મ પુણ્ય થાય કે નહિ ?

શિશુસૂરિ-પ્રેમચંદભાઈ ! ધારા કે તમે સામાયિક કે પૌષ્ઠ કરીને ધરમાં એ બાંધુ બે । હો અને બીજા બાંધુ ચૂતામાં અગ્નિ બળે છે એનામાં એક નાનો છોકરો જાળને તે અગ્નિને હાથમાં લેવા તાગે । છોકરાની મા ધરમાં બીજા કામમાં લાગી રહી ■ અને આ દરમિયાન તમારા નેત્રમાં આબુ તો હવે કહો કે સામાયિક યા પૌષ્ઠમાં બિના થઈને તે છોકરાને હાથમાં અગ્નિ લેતાં અટકાવો કે નહિ ? તથા કદાચ બિના થઈને અટકારી દો તો સામાયિક કે પૌષ્ઠનો ભગ થાય કે નહિ ?

પ્રેમચંદ-સાહેબ ! મુસનમાનો પણ નમાઝ પઢતી વખતે બિના થઈને આવી ખમખમ પડી શકતા નથી તો અમારાથી સામાયિક કે પૌષ્ઠમાં આબુ સાસારિક કાર કેમ કરી શકાય ? અને મન વથ નહિ રહેવાને કારણે કદાચ કરીએ તો સામાયિક યા પૌષ્ઠનો ભગ તો અવશ્ય થાય જ

શિશુસૂરિ-ભાઈ ! એનું શું કારણ ? આ તો દયા છેની ?

પ્રેમચંદ-સાહેબ ! દયા તો છે પરંતુ મોહમિશ્રિત છે માટે આ કાય કરવાથી સામાયિક-પૌષ્ઠનો ભગ જરૂર થાય

ભિક્ષુરાજ-આ વિષયમાં કોઈ સંશોધન દર્શાવે છે ?

પ્રેમચંદ-સાહેબ ! દર્શાવતી તો ખર નથી, કાં તેણે તો આપ
ફરમાવે.

ભિક્ષુસરિ-ઉપાસકદર્શન સૂત્રના ત્રીજા અધ્યયનમાં કમ્બુ છે કે સુત્યશ્વીપિયા
શ્રાવક ને વખતે પૌરુષ કહીને પૌરુષ સગામાં બેઠો હતો
તે વખતે એક દેવતા પિતાચરૂપે આવીને કહેવા લાગ્યો કે 'તારો
ધર્મ' મૂંઝી દે નહિ તો તારા ને પુત્રના તનપારથી
તણ દુકા કરી તેવમાં લગીને ને નાનપણુ તેના તારા
શરીર પર ઝાંગી, જેથી તારે અકાળે મરતુ પડતે' આરા મુઠુ
શબ્દો સાંભળીને શ્રાવક ધર્મમાં નિમગ્ન રહ્યો અને દેવતાએ તેના
જ્યેષ્ઠ પુત્રને ઉપરોક્ત વિધિથી તેની સમજ મારી નાંખ્યો. છતાં
પણ તે શ્રાવક પેતાની પ્રતિજ્ઞાથી ચાલ્યો નહિ દેવતાએ ખીજા તથા
ત્રીજા પુત્રનો પણ તેજ પ્રમાણે સફર કર્યો અને તેની માતાને
મારવાની તૈયારી કરવા માંડી ત્યારે સુત્યશ્વીપિયા શ્રાવકથી રહવાડુ
નહિ એવને માતાને બચાવવા માટે પૌરુષમાં ઊભો થઈને તે પિતાચરૂપ
પુરપને પડકાર દોડ્યો કે દેવતા અહર ન થઈ ગયો અને તેના બંને
શ્રાવકના હાથમાં ધામનો આવી ગયો અને તેણે બૂમાબૂમ કરી
મૂંઝી તે સાંભળી તેની માતાએ આવીને કહે કે 'મેં તારા
નણે પુત્રો આનંદમાં લગા છે આ તો કોઈ દેવતા તારી પરીચા
કરવા આગે હોય એમ દેખાય છે તારે પૌરુષવત્ત હોઈ
ઉંડુ ન જોમ્મએ છતાં ઉડી ગયો મને તારા પૌરુષવત્તનો લાગ
યો તેથી પ્રાચક્ષિત લઈને શુદ્ધ થા' ત્યારે સુત્યશ્વીપિયા શ્રાવક
પ્રાચક્ષિત સ્વીકારી શુદ્ધ થયો.

પ્રેમચંદ-(તાજીન થાને) સાહેબ ! આ દર્શાવે તો ખર નર અનુન
હિ આપે સહજાવીને અમારા પર અતીમ કૃપા કરી

ભિમસૂરિ-બાપ ! જે કામ કરવાથી સામાવિ-પોરપનો ભગ થઇ જાય
તેજ કામ અમલી એવે સામાવિ-પોરપ વખરનો છૂટા માણસ
કાચ છે તે તેને ધર્મ-પુણ્ય થાય કે નહિ ?

પ્રેમચંદ-ધર્મ પુણ્ય તો કેમ કહેવાય ? પરંતુ છૂટા છે માટે કરી શકે છે
ભિમસૂરિ-પ્રેમચંદબાપ ! હવે એજ વાતથી જાણના વાણની બામતનો
પણ વિચાર કરો કે આ કામ અદ્વિતક કંપાણુ કહેવારી કે
સામાવિ કરે નુ ?

પ્રેમચંદ-સારેમ ! હવે બધી વાત ખ્યાનમાં આવી ગઇ કે અગ્નિમાં
પગુ છડે છે, પાણીમાં પગુ છડે છે અને ગાયો વગેરે પણ છડે જ
છે, જ્યાં ગાયો વગેરે પ્રાણીઓ મનુષ્યના છવનને ધણા મદદમાર
છે, પચેન્દ્રિય જાતિભણ છે એમ વિચારી અમે અગ્નિ પાણી
વગેરેના જીવોનો નાશ કરીને પણ ગાયો વગેરેને બચાવીએ છીએ
આ અમારી સામાવિકનીતિની દૃષ્ટિએ એક પ્રકારની ફરજ છે
એને અમે સામાવિકધર્મ પણ કહી શકીએ છીએ બસ, સાહેમ !
ગાયના વાણની વાત તો બરાબર બેમી ગઇ હવે માતપિતાની સેવા
કરવામાં શું થાય ? આ પ્રશ્ન સમજવાની ઇચ્છા છે

ભિમસૂરિ-પ્રેમચંદબાપ ! કેમ બૂલી જાયો છો કે તમને યશ્યાનમાંજ
ત્રણ નીતિઓની અતર્ગત સમાવિકનીતિ બધારી હતી શું
માતપિતાની સેવા તેમાં નથી આવતી ?

પ્રેમચંદ-સાહેમ ! કાણકે ધર્મપુણ્ય થાય કે નહિ ?

ભિમસૂરિ-બાપ, અમુક પ્રકારની સેવામાં ધર્મપુણ્ય થાય છે અને
અમુક પ્રકારની સેવામાં નથી થતું

પ્રેમચંદ-સારેમ ! શું માનવાની સેવામાં પણ ધર્મપુણ્ય નથી થતું ?
આ વાત તો કોઇ દિવસ સાંભળવામાજ નહોતી આવી માટે એવી
કયા પ્રકારની સેવા છે કે જેમાં ધર્મપુણ્ય ન થાય ને વિસ્તારથી
સમજાવવાની મહેરમાની કરો

મિશુસરિ-આહ ! ધારો કે એક રાજપૂતે પોતાનાં ઊકરાની પાસે માંસ
 ખાવની ભારના પ્રમદ કરી ઊકરાએ બાપની મેરા જન્મવા માટે
 જગતમાં જઈ દરજ્જાનો સિકાર કરો પિતાને માંસ ખરડાવ્યું
 એજ રીતે એક બાપારીના દીકરાએ પિતાની આગ્રાથી કાગમાં
 જઈને બોગી સાફી કરી તથા એક ચોરે પોતાના પુત્રને ચોરી
 કરવાનો દુકમ ક્યો પુત્રે પિતાની આગ્રા પાળવા માટે
 એક મોળા શેડિવાનુ ધર ફાગી પુરુષના ધન ભારી બાપને આપ્યું
 હવે એથા એક શેડિવાની શેડિવાની મરી ગયેલા શેડિવાની ઉમર
 પીસ્તાલીય અને પચાસ વર્ષની ગમતજ હતી. બાપ તેની
 બીજીવાર લગ્ન કરવાની ભાવના ખરી ઊકરાએ બાપની ભાવના જોઈ
 શુદ્ધાવરમાં બાપને સુખ પમાડવા બીજા લગ્ન કરાવી આપ્યા
 અને પાંચમું-એક વેરમાએ પેર આવેલા પુરુષને ખુશ કરવા પોતાની
 યુવાન દીકરીને દુકમ ક્યો દીકરીએ માતાની આગ્રા પાળવા આવેલા
 માણસોની સાથે ભોગવિતાસ કર્યા અને મો રૂપિયની કમાણી કરી
 માતાને ખુશ કરી પ્રેમચન્દ્રાહ ! બોલે, ઉદરેકલ રીતે થયેલી
 માબાપની સેવામાં ધમ પુણ્ય થાય ખરૂં ?

પ્રેમચન્દ્ર-નહિ, સાહેબ ! આવી પાપયુક્ત મેરામાં ધર્મપુણ્ય કની શકાય
 નહિ દિસા જુલુ ચોરી બાલિયાર અને પરિમદ એ પાપ તો
 ચોકબા પાપના જ મારજી કે આહે તો તે પોતાને માટે કરે કે
 પારકાને માટે

મિશુરાજ-બસ, અમારે આજ કહેવું છે કે માતાપિતાની જે મેરામાં
 દિસા જુલુ ચોરી, કુશીન કે મમતવની વૃષ્ટિ હોય તે સેવામાં
 પુરૂ નથી અને જે સેવામાં દયા સ્વયં સિદ્ધ, સતેવ કે ત્યાગની
 વૃષ્ટિ હોય તે સેવામાં સર્વથા ભાવિન ધમ છે જેમ કે માતાપિતાને
 સામાયિક કરાવવા, મન ઉચરાવવા, બાધર કરવાના પચ્ચખાળ
 કરાવવા વગેરે વગેરે કેમ પ્રેમચન્દ્રાહ ! બચાવર છે ને ?

પ્રેમચંદ-૭, સાહેબ ! બરાબર છે

શિશુસૂરિ-તો હવે કહો કે કાંઈ દીકરો માનાપિતાને પોતાના હાથે નવડાવે, નના નના કપડા-ધરેણા પહેરાવે, સારામા સારા ભોજન કરાવે, ગાડીમા મેસાડી દના ખાવા નહીં જાય અને પપ્પા પર સુલાકીને પગચાળી કરે એવી મેંના નરનારા દીકરાને શુ સમજશે ?

પ્રેમચંદ-સાહેબ ! સરપુત્ર, નીતિવા, નથા પોતાના સ્થિતિસ્થિતિ કાંઈ નહીં પાનન કરનાર

શિશુસૂરિ-આ સેવા સસારનીતિમા ગણ્યો કે ધર્મનીતિમા ?

પ્રેમચંદ-સાહેબ ! ફરી ફરીને તેજ વાત કેમ પૂછો છો ? અમે બરાબર સમજી ગયા કે મામાને જે રીતે ગ્રામીણ નાનકડા પાનન કપડાં હવે તે રીતે છોકરાએ મામાપની સેવા બજાવી છે માટે બે ને ચાતો સસારનીતિની જ છે

શિશુસૂરિ-આરોહ ! આપણે બાર વાગે મેંદાં હતા હવે ચારના દોકારા થઈ ગયા છે અને પાંચેદણનો સમય આવી ગયો છે માટે તમારે બીજા કાંઈ પણ પૂછવાનું હોય તો બીજી નખતે અનુકૂળ સમયે નામ લેજો

આ સાબળી તણે આવકો એકી સાથે બેની ઉંઘા કે - ગુરૂદેવ ! આપની પાસે અમે આવ્યા તમારે અમારે મન અનેક પ્રકારની શકા-કુશકાઓથી બરેતુ હવે પણ હવે દયાની બામતમા ધણીજ સતેષનરક ખુશાસા થઈ ગયા છે બાપે અમારે માટે ધણીજ તરફી લીધી ■ હવે દાનનો વિષય સમજવાની પણ અમને પૂરું અભિનય છે તે માટે કાને બપોરે આપની સેવામા હાજર થઈશુ

દાન ધર્મ

૨

સાધુઓએ વિધિ પ્રમાણે ગૌચરી કરી હૃદય કે મરમ સરસ કે નીરસ, મીઠું કે કડવું, જેનું બોજન ચાખે તેનું જ રાગપ રહિત વાપરીને તેને સમગ્ર કામકાજ પનારી વીડું છે હવે તેમાંના કેટલાક સાધુઓ લખવા માટે ખડિઓ દનમ કે સાદી તૈયાર કરી રહ્યાં છે તો કોઈ સાધુ બ્યાખ્યાન કરવાને માટે અજવાસમાં આનંદ અનુભવી રહ્યાં છે, ત્યારે કોઈ સાધુ સૈદ્ધાંતિક ન્યાયની તપાસમાં નિમગ્ન થઈ રહ્યાં છે, ત્યારે કોઈ સાધુ શ્રાવકમને તાત્વિક જ્ઞાન શીખવવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યાં છે એક બાજુ શ્રાવકો સામાયિક કરી ધાર્મિક પુસ્તકો વાંચી રહ્યાં છે તો બીજી બાજુ શ્રાવિકાઓ ધીમા અને મીઠા સ્વરથી પ્રશ્નના ગુચ્છ ગાઈ રહી છે અને સદ્ગુણી વચ્ચે તારામડગની વચમાં ચક્રમાની જેમ દાયા આસન પર આચાર્યદેવશ્રી બિનુસરિ નિરાજમાન છી ધડિયાગે ટન ટન ગારના દકોરા ખાઈ ના કે મહાકવવાગી ત્રણે તારીકા આરી પડેલ્યા તેમણે પ્રથમ વિધિપૂર્વક વહન કયુ અને વિનવથી પ્રમ પૂજવાને તત્પર થયા

ભિક્ષુસૂરિ-(વિકસ્વર વહનથી) કેમ આવકજી! મહામને જે યાતો વિાવ ચચાગિ હતો તેમા કાંઈ પૂજવાનુ છે ?

શ્રાવકો-ના સાહેબ! એ તો બરાબર સમજી ગયા હવે દાનધર્મ સમજાવવાની કૃપા કરો

ભિક્ષુરાજ-શ્રાવકો! મહાકાને બતાવેના સાન સિધ્ધા તો તમારા ખ્યાનમાં બરાબર છે કે ? અને હોય તો એકવાર કહી જાણાવો

ધર્મચક્ર-(ગિનયપૂર્વક) સાહેબ ! (૧) ધર્મ દયામા છે, હિંસામા નહિ
 (૨) ભગવાનની આજ્ઞામા છે, આજ્ઞા બદલ નહિ (૩) ત્યાગમા છે,
 ભોગમાં નહિ, તથા વ્રતમા છે અવ્રતમાં નહિ (૪) આદિમક ધ્યાનામાં
 છે, શારીરિક સ્થિતિમા નહિ (૫) રાગદ્વેષ ધનકામમાં છે પણ
 વધારવામાં નહિ, (તથા સમતામા છે પણ મમતામા નહિ) (૬)
 ઉપદેશમા છે પણ જબરજસ્તીમાં નહિ (૭) અને ધર્મ અમૂલ્ય
 છે પણ વેચાતો મળતો નથી

ભિક્ષુરાજ-નથુ નીતિઓ અને કરણયોગો ?

ધર્મચક્ર-હા સાહેબ ! એ પણ ખરાખર યાદ છે રાજનીતિ, સંસારનીતિ,
 અને ધર્મનીતિ એ ત્રણ નીતિઓ છે તથા કરવુ, કરાવવુ અને
 અનુમોદવુ એ ત્રણ કરણો છે અને મન, વચન અને કાયા એ
 ત્રણ યોગો છે

ભિક્ષુસૂરિ-ખરાખર છે ધર્મચક્રબાહ ! હવે આ ત્રણે બાબતો ધ્યાનમા
 રાખીનેજ હું તમને દાનધર્મ સમજાવવાની કોશીશ કરીશ

દાન વિષે અનેક ભાવની વિચિત્ર કલ્પનાઓ અને માયતાઓ
 ગોઠાના મનમાં વસી ગઈ છે દાખલા તરીકે કેટલાક લોકો મૂર્તિ
 આગળ બે પૈસાના ફૂલ મૂળીને કે તેનાંસિંદૂર ચડાવીને દાન થવાનું
 સમજે છે તો કેટલાક લોકો ગરીબોનાં ગળા કાપી અન્યાયથી ઉપાજન
 કરેલાં ધન નહે મદિર, ઉપાશ્રય, ધર્મશાળા કેવા વગેરે બંધાવવામા
 દાન કર્યાનો સતોષ અનુભવે છે વળી કેટલાક લોકો પોતાના ઉત્તરી
 ગળેના કપડાં ગરીબોને પહેરાવી દાન થવાનું માને છે, તો કેટલાક
 લોકો વધુ વધુ ઠંડુ ઘસી અ ન ફૂતરાને નાખી દાનેશ્વરી થવાનો
 દાવો કરે છે કેટલાક લોકો ગરીબ પ્રાણીઓને ઓકરાના લાઝ કરા
 વવામા મુગ્ધ માને છે, તો કેટલાક અમુક જોગી બાવાને તબાકુ કે
 ગાંધી પીવા માટે બે ચાર આના આપી પુણ્ય ઉપાજન થવાનું

સમજે છે આમ દાન, દાન તો બધા પોકારે ॥ પણ દાનનો અર્થ
શુ ? કેટલા પ્રકારે આપાય છે અને કયા પાત્રને આપવાથી કયો
લાભ છે એનો જોડો વિચાર કરનારા રિતના છે

ધર્મચંદ-સાહેબ ! જો બધાજ જાણુકાર થઈ જાય તો પછી અમારે
આપ જેવા સ્વપુરોની પામે આવીને બેસવાની જરૂર શુ રહે ? માટે
આપ મહેરમાની કરીને દાન સમ્બંધનો અર્થ, પ્રકાર તથા પાત્ર
વગેરેનું વર્ણન કરી અમને પૂરેપૂરી સમજ પાડવાની કૃપા કરો

ભિક્ષુસૂરિ-ભાઈ ! દાન સમ્બંધનો અર્થ ત્રાકરણશાસ્ત્રના દ્વિસાબથી આ
પ્રમાણે થાય છે - દીક્ષતે વત્તદાનમ્ ।

અર્થાત્ જે દેવુ આપતુ તેનુજ નામ ન છે જ' ધાતુ છે
અને અનટ્ પ્રત્યય છે બ ને મળીને બન સમ્બંધનું નિર્માણ
થયુ છે તથા

“સ્વપરોપકારાધર્મર્ષિને વિતરણ દાનમ્”

અર્થાત્ પોતાના ઉપકાર માટે અથવા સામી વ્યક્તિના ઉપકાર
માટે વાચકને આપતુ તે દાન આ દાન સમ્બંધની વિશેષ વાખ્યા છે

ધર્મચંદ-ગુરુદેવ ! દાનની વ્યાખ્યા તો બરાબર સમજી ગયા પણ
શાસ્ત્રાનુસાર દાનના કેટલા પ્રકાર છે તે સમજવાની જિજ્ઞાસા ॥

ભિક્ષુરાજ-ભાઈ ! શાસ્ત્રાગમ્યમાં કયા પ્રકારનાં દાન કહેનાં છે તે આ
પ્રમાણે - (૧) અનુકંષા દાન (૨) સમદ દાન (૪) ભય દાન (૪)
કાનુષ્ઠી દાન (૫) લજ્જા દાન (૬) ચારવ દાન (૭) અધર્મ દાન
(૮) ધર્મ દાન (૯) મહી દાન (૧૦) કેતલી દાન

ધર્મચંદ-મહારાજશ્રી ! નામ તો જાણુવામાં આવી મયા પણ જગન્માત્ય
ઉપરોકત સ્થત સિદ્ધિ લાગવીને ખુશાસાથી નમનવવાની કૃપા
કરો તો વિશેષ આનંદ થાય

બિશુસૂરિ-તમને દસે દાન હવે જીવનથી ખુશસાદર સમજવીય તમે
પાનપૂર્ક જયજીથી ઉત્તર આપના જજો

અનુકંપા આણી રાંક જીખારીએને તથા પરુપક્ષીએને અન,
પાણી કે કદમૂળ, ઘાસ આદિ લીનેતરી, એ રીતે યથાયોગ કાઢ
પણ વસ્તુ આપની ને અનુકંપા દાન કહેવાય છે હવે કહો કે આ
દાનમાં દયા કે કે દિસા ? પ્રભુની આરાધનું કામ છે કે બદારનું ?
આત્મિકસાતા ■ કે સારોરિ ? અન ત્યાગની વૃદ્ધિ છે કે ભોગની ?

ધર્મચંદ-સાહેબ !, એ તો દ્વિસાદિક અને જ્યાં દ્વિસાદિક હોય ત્યાં ધર્મ
પુણ પશ્ય શાના ? પરંતુ જેમ માનીએ તો પછી ગાયને ઘાસ
નાખીએ તેમાં શું થાય ?

બિશુરાજ-ધર્મચંદભાઈ ! તમારી માતાને તમે ખવડાવો, પીનડાવો અને
અને તેમની મેવા કરો તેમાં ધર્મપુણ્ય થય કે સાંસારિક ફરજ ?

ધર્મચંદ-સાહેબ ! એ તો અમારી સત્તાન તરીકેની પહેલામાં પહેલી
ફરજ છે, ધર્મપુણ્ય તો કોઈ દેખાતું નથી

બિશુસૂરિ-ભાઈ ! માતાની સેવા કરવી જેમ તમારી ફરજ છે તેમ ગાય
પણ તમને દૂધ આપે છે અને તેથી તમારું તથા તમારા બાળ-
બચ્ચાનું પાનન થાય છે આ ન્યાયથી સસારી લોકો ગાયને 'ગૌમાતા'
પણ કહે છે તે માતાને તમે નજીવી કિંમતનું ઘાસ ખવડાવીને
બદનામાં અમૃતતુલ્ય કિંમતી દૂધ પણ લઈ લો છે અને ધર્મપુણ્ય
પણ માની લો છો એ તમારું કેનું સ્વપુત્રપણ ?

ધર્મચંદ-શ્રીક સાહેબ ! સમજાયું કે એ ચોક્કસ ફરજ જ છે હવે
ખીજી અમદ દાન સમજવવાની કૃપા કરો

મિત્રમુરિ-ભાઈ ! ધારો કે એક રાજપૂતે પોતાનાં છોકરાની પામે માંસ
 ખાવાની ભાવના પ્રગટ કરી છોકરાએ બાપની મેઘ બળતણ માટે
 જન્મમાં જન્મ દરજીનો ચિહ્ન કરી પિતાને માંસ ખરડાવ્યું
 એજ રીતે એક બાપની દીકરાએ પિતાની આજ્ઞાથી કાલેમાં
 જન્મને બેગી સહી બરી તથા એક ચોરે પોતાના પુત્રને ચોરી
 કરવાનો દુકમ કર્યો પુત્રે પિતાની આજ્ઞા પાળવા માટે
 એક મોઢા રોડિયાનું ઘર ફાગી પુષ્કળ ધન લાવી બાપને આશુ
 દેવે એથા એક રોડિયાની રોડણી મરી મળેલી રોડિયાની ઉમર
 પીસતાલીય અને પચાસ વર્ષની નમત્રમ હતી. છતાં તેની
 બીજાવાર લગ્ન કરવાની ભાવના ખરી છોકરાએ બાપની ભાવના જોઈ
 જલ્લવરણમાં બાપને સુખ પમાડવા બીજા નગ્ન કરાવી આપ્યા
 અને પાંચમું-એક વેશ્યાએ ઘેર આવેલા પુરુષોને ખુશ કરવા પોતાની
 સુવાન દીકરીને દુકમ કર્યો દીકરીએ મતાની આજ્ઞા પાળવા આવેલા
 માણસોની સાથે બેઠાવિનાસ કર્યા અને સો રૂપિયાની કમાણી કરી
 માતાને ખુશ કરી પ્રેમચક્રભાઈ ! બેલો, ઉપરોક્ત રીતે ધોની
 માબાપની સેવામાં ધર્મપુર્વક થાય ખર ?

પ્રેમચક્ર-નહિ સાહેબ ! આપે પાપગુણ સેવામાં ધર્મપુર્વક કરી સમાન
 નહિ દિસા જુઝ, ચોરી વગિયાર અને પરિમદ એ પાપ તો
 ચોક્કસ પાપના જ કારણ છે આહે તો તે પોતાને માટે કરે કે
 પારકાને માટે

મિત્રરાજ-ખસ, અમારે આજ કહેતું છે કે માતાપિતાની જે સેવામાં
 દિસા, ભુલ ચોરી કુશીન કે મમતની વૃદ્ધિ હોય તે સેવામાં
 પુણ્ય નથી અને જે સેવામાં દયા સત્ય ચિદમ, સત્ય કે ત્યાગની
 વૃદ્ધિ હોય તે સેવામાં સર્વથા ભાગિન ધર્મ છે જેમ કે માતાપિતાને
 સામાનિક કરાવવા નવ ઉચિતવધ બાહર કરાવના પચ્ચબાણ
 કરાવવા વગેરે વગેરે કેમ પ્રેમચક્રભાઈ ! બરાબર છે ને ?

પ્રેમચંદ-જી, સાહેબ ! બરાબર છે

વિશ્વસૂરિ-તો હવે હોલ કે કોઠ દીકરો માનાપિતાને પોતાના હાથે તવણવે, નના નાનાં કપડાં-વસ્ત્રો પહેરવે, સાસુમાં સાર્ત ભોજન કરાવે, માડીમાં મેસાડી દવા ખાના તરત જાય અને થયગ પર મુરડાંતે પગથપી કરે એવી સેવા કરનારા દીકરાને શું સમજાશે !

પ્રેમચંદ-સાહેબ ! સ્વપુત્ર, નીતિય, તથા પોતાના સ્પૃશ્ચારિક કર્તવ્યનું પાલન કરનાર

વિશ્વરાજ-આ સેવા સંસારનીતિમાં મળ્યારો કે ધર્મનીતિમાં ?

પ્રેમચંદ-સાહેબ ! ફરી ફરીને તેજ વાત કેમ રૂઝે છે ? અમે બરાબર સમજી ગયા કે મામાને જે રીતે ઝાકરાનું ભાન પાવન હતું તે રીતે ઊઝરાએ મામાપત્ની મેલા મળતી છે માટે બંને ત્રણે સંસારનીતિની જ છે

વિશ્વસૂરિ-આરો ! આપણે બાર રાગે મેલ દતા હવે ચારના દોરો થઈ ગયા છે અને પત્નિહણુનો સમય આવી ગયો છે માટે તમારે ખીનું કાંઈ પણ પૂજાનું હોય તો ત્રીજી રખતે અનુકૂળ સમયે તાલ લેજો

આ સાબળી ત્રણે આરોગ્ય એકી સાથે બોલી ઉઠ્યા કે - મુદ્દેવ ! આપની પાસે અમે આવ્યા ત્યારે અમારૂં મન અનેક પ્રકારની શકા-કુશકાઓથી ભરેલું હતું પણ હવે દયાની બામતમાં ઘણાજ સંતોષપરક ખુલાસા થઈ ગયા ■ આપે અમારે માટે ઘણીજ તસ્વી રીધી છે હવે દાનનો વિષય સમજવાની પણ અમને પૂજી અભિનાયા છે તે માટે કાને બપોરે આપની સેવામાં હાજર થઈશું

જ્ઞાન ધર્મ

૧૨

સાધુઓએ વિધિ પ્રમાણે જોયગી કરી હતી કે મરમ મરસ કે નીરસ મીઠુ કે કડક, જેનું ભોજન પ્રાપ્ત થયું તેનું જ રાગદ્વેષ રહિત વારસીને તેને સમગ્ર કામકાજ પત્તારી તીરુ છે હવે તેમાંના કેમનાક સાધુઓ સખવા માટે ખાંચો કતમ કે ચાલી સેવા કરી રહ્યા છે તે કોઈ સાધુ બ્યાખ્યાન કરવાને માટે અજ્ઞાસમા આનંદ અનુભવી રહ્યા છે, ત્યારે કોઈ સાધુ લેહ્યાંતિક ન્યાયની તપાસમાં નિમગ્ન થઈ રહ્યાં છે, ત્યારે કોઈ સાધુ શ્રાવકજનને તાત્વિક જ્ઞાન સીખવવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે એક બાજુ શ્રાવકો સામાયિક કરી ધાર્મિક પુસ્તકો વાંચી રહ્યા છે તે બીજી બાજુ શ્રાદિકાઓ ધીમા અને મીઠા સ્વરથી પ્રચુનાં ગુણ ગાઈ રહી છે અને સદ્ગુની વચ્ચે તારામડગની વચમાં ચંદ્રમાની જેમ બિયા આસન પર આચાર્યદેવથી ભિન્નસૂરિ મિરાજમાન છે ધિયાગે દન દન મારના દોકોરા બગાળ્યા કે મલકાવવાના ત્રણે આનંદો આવી પહોંચ્યા તેમણે ત્રયમ વિધિપૂર્વક વદન કયુ અને વિનંતી પ્રશ્ન પૂછવાને તરફર થયા

ભિન્નસૂરિ-(વિકરવર વાંચથી) કેમ આવકજી! મહામને જે હયાનો વિચ મચાયા હોય તેમા કંઈ પૂછનારુ છે ?

શ્રાવકો-ના સાહેબ! એ તો બરાબર સમજી ગયા હવે દાનધર્મ સમગ્રવવાની કૃપા કરો

ભિન્નસૂરિ-શ્રાવકો! મરકાવે બતાવેના સાત સિધ્ધા તો તમારા ખાનમા બરાબર છે કે ? અને હોય તો એકવાર કહી સલામતો

ધર્મચંદ્ર-(વિનયપૂર્વક) સાહેબ ! (૧) મમ' દયામા છે, હિંસામાં નહિ
 (૨) ભગવાનની આજ્ઞામા છે, આજ્ઞા બહાર નહિ (૩) ત્યાગમા છે,
 ભોગમાં નહિ, તથા મનમાં છે અમનમા નહિ (૪) આત્મિક જ્ઞાતામા
 છે, શારીરિક જ્ઞાતામા નહિ (૫) રાગદ્વેષ ધનકામાં છે પણ
 વધારામાં નહિ (તથા સમતામાં છે પણ મમતામાં નહિ) (૬)
 ઉપદેશમા છે પણ જબરજસ્તીમાં નહિ (૭) અને ધર્મ' અમૂલ્ય
 છે પણ વેચાતો મળતો નથી

ભિક્ષુરાજ-નથુ નીતિઓ અને કરણયોગો ?

ધર્મચંદ્ર-હા સાહેબ ! એ પણ બરાબર થા છે રાજનીતિ, સામાજિક,
 અને ધર્મનીતિ એ ત્રણ નીતિઓ છે તથા કરુ, કરાવતુ અને
 અનુમોદનુ એ ત્રણ કરણો છે અને મન, વચન અને કાયા એ
 ત્રણ યોગો છે

ભિક્ષુસૂરિ-બરાબર છે ધર્મચંદ્રભાઈ ! હવે આ ત્રણે બાબતો ધ્યાનમાં
 રાખીનેજ હું તમને દાનધર્મ સમજાવવાની કોશીષ કરીશ

દાન રીતે અનેક જાતની વિચિત્ર કલ્પનાઓ અને માન્યતાઓ
 નોકોના મનમાં વસી ગઈ છે દાનના તરીકે કેટલાક નોકો મૂનિ'
 આગળ બે પૈસાના ફૂલ મૂખીને કે તેનસિંહર ચક્રારીને દાન થવાનું
 સમજે છે તો કેટલાક લોકો ગરીબોના મળા કાપી અન્યાયથી ઉપાજન
 કરેના ધન વડે મદિર, ઉપાશ્રય ધર્મશાળા કૂવા વગેરે બાંધાવવામાં
 માન કર્યાનો સતોષ અનુભવે છે વળી કેટલાક લોકો પોતાના ઉતરી
 ગયેલા કપડા ગરીબોને પહેરાવી દાન થવાનું માને છે, તો કેટલાક
 નોકો વધુધન્ય કંઠ વાસી અન્ન કૂતરાને નાખી દાનેશ્વરી થયાનો
 દાવો કરે છે કેટલાક લોકો મરીબ પ્રાણજનના ઓકરાના લગ્ન કરા
 વવામાં પૂણ્ય માને છે, તો કેટલાક અમુક જોગી બાનાને તાબાકુ કે
 માંજી પીવા માટે બે ચાર આના આપી પુણ્ય ઉપાજન થવાનું

સમજે છે આમ દાન, દાન તો બધા પોકારે છે પણ દાનનો અર્થ શું ? કેટલા પ્રકારે આપાય છે અને કયા પાત્રને આપવાથી કયો લાભ છે એનો જોડો વિચાર કરનારા વિરના છે

ધર્મચંદ-સાહેબ ! જો બધાજ બલુકાર થાવના તો પછી અમારે આપ જેવા સત્પુરુષોની પાસે આવીને મેસજાની જરૂર શું રહે ? માટે આપ મહેરમાની કરીને દાન સમ્બંધનો અર્થ, પ્રકાર તથા પાત્ર વગેરેનું વર્ણન કરી અમને પૂરેપૂરી સમજ પાડવાની કૃપા કરો.

ભિક્ષુસૂરિ-ભાઈ ! દાન સમ્બંધનો અર્થ વાક્યભુશાસ્ત્રના દ્વિમાનથી આ પ્રમાણે થાય છે - દીવતે વત્તદાનમ્ ।

અર્થાત્ જે દેવે આપનું તેનુંજ નામ લઈ જાવાનું છે અને 'વત્તદ્' અર્થાય છે બને મળીને દાન સમ્બંધનું નિર્માણ થયું છે તથા

“સ્વપરોપકારાધર્મયિને તિલણ દાનમ્”

અર્થાત્ પોતાના ઉપકાર માટે અથવા સામી વ્યક્તિના ઉપકાર માટે વાચકને આપવું તે દાન જાણી દાન સમ્બંધની વિગત ધ્યાનમાં છે

ધર્મચંદ-સાહેબ ! દાનની ધ્યાનમાં તો નસાવર સમજી ગયા પણ શાસ્ત્રાનુસાર દાનના કેટલા પ્રકાર છે તે સમજાવવાની જિજ્ઞાસા

ભિક્ષુસૂરિ-ભાઈ ! શાસ્ત્રાનુસાર દાન પ્રકારનાં દાન કહેવા છે તે આ પ્રમાણે - (૧) અનુકંપા દાન (૨) સમ્રદાન (૩) ઝર દાન (૪) કાનુશ્ચી દાન (૫) વજ્ર દાન (૬) ગારવ દાન (૭) અધર્મ દાન (૮) ધર્મ દાન (૯) મહી દાન (૧૦) કલતી દાન

ધર્મચંદ-મહારાજશ્રી ! નામ તો બલુકામાં આવી ગયા પણ જગતમાન્ય ઉપરોક્ત સાત સિદ્ધિ લગાવીને બુદ્ધિસાથી મમજાવવાની કૃપા કરો તો વિશેષ આનંદ થાય

ભિક્ષુસૂરિ-તમને દસે દાન હવે ગ્રીષ્મઋતુ ખુવાસ્યાર સમગ્રવીર તમે
ધ્યાનપૂર્વક જળજ્વાળાથી ઉત્તર આપતા જાઓ

અનુકંપા આણી રાક બીખારીઓને તથા પશુપક્ષીઓને અ ન,
પાણી કે કદમ્બ, ધાસ આદિ લીલોતરી, એ રીતે યથાપેઠા કાંઈ
પણ વસ્તુ આપી ને અનુકંપા દાન કહેવાય છે હવે કહો કે આ
દાનમાં શું છે કે દિસા ? પ્રભુની આરાતુ કામ છે કે બદારતુ ?
આત્મિકસાતા છે કે શારીરિક ? અન ત્યાગની વૃદ્ધિ છે કે ભોગની ?

ધર્મચંદ-સાહેબ !, છે તે દિસાદિક અને જ્યાં દિસાદિક હોય ત્યાં ધર્મ
પુણ્ય પણ રાતા ? પરતુ જેમ માનીએ તે પગી ગાયને ધાસ
નાખીએ તેમાં શું થાય ?

ભિક્ષુનાજ-ધર્મચંદભાઈ ! તમારી માતાને તમે ખવડાવો, પીવડાવો અને
અને તેમની સેવા કરો તેમાં ધર્મપુણ્ય થાય કે માંસારિક ફરજ ?

ધર્મચંદ-સાહેબ ! એ તે અમારી સતાન તરીકેની પહેલામાં પહેલી
ફરજ છે, ધર્મપુણ્ય તે કાંઈ દેખાતુ નથી

ભિક્ષુસૂરિ-ભાઈ ! માતાની સેવા કરવી જેમ તમારી ફરજ ■ તેમ ગાય
પણ તમને દૂધ આપે છે અને તેથી તમારૂં તથા તમારા બાળ-
બચ્ચાનું પાનન થાય છે આ ન્યાયથી સસારી લોકો ગાયને ગોમાતા
પણ કહે છે તે માતાને તમે નજીની કિંમતનું ધાસ ખવડારીને
બદ મા અમતતુલ્ય કિંમતી દૂધ પણ લઈ લો છો અને ધર્મપુણ્ય
પણ માની લો એ તમારૂં કેનું સત્પુરપણું ?

ધર્મચંદ-શ્રીક સાહેબ ! સમગ્રવુ કે એ ચોક્કસ ફરજ જ છે હવે
ખીજી સગ્રહ દાન સમગ્રવણી કૃપા કરો

બિહુરાજ-ધન ખચીને કાઢને કપટથી મુકન કરવો જેમ મોઢ મોર
 બાંધ્યારી કે દિમકાને રાખએ પકડ્યાં હોય તેમને હેઠાવવા માટે
 ગમે તે રીતે ધન ખચું તે બીજી 'સમદાન' છે હવે
 વિચારો કે એમાં આત્મિકસત્તા છે કે ચારીરિક ? અને આવા
 માણસને ધન વગે ■ કે અનન ? તથા ધર્મપુણ્ય છે કે એકતી
 બીજા પ્રતેની સામારિક પ્રેમપૂજા સદાનુભૂતિ ?

વર્મચ દ-સાહેબ ! ચારીરિક સત્તા છે અને અનનની રૂપિ છે, માટે
 સામારિક સદાનુભૂતિજ કહેવાશે

બિહુસૂરિ-ખોટા મદાદિક આવવાથી (જેમ યાનિ વગેરેની દશા મેઠી હોય)
 બાળને લીધે ધણ કે પૂજાપાઠ કરાવવામાં આવે અને તેના નિમિત્તે
 જે જ્ઞાન આપવામાં આવે તે બીજી બાદાન કહેવાય છે હવે જુઓ,
 એમાં દિસા છે કે દુષ્ટ ? ત્યાગ વધે છે કે ભોગ ? અને ધર્મ પૂણ્ય
 છે કે પોતાનો સ્વાર્થ ?

ધર્મચ દ-સાહેબ ! ચોક્કસ સ્વાર્થજ દેખાર છે એમાં ધર્મપૂણ્ય
 છે જ ક્યાં ?

બિહુરાજ-કોઈના મરણ પાછળ ત્રીજી બારમી તેરમી બજાપુરી કે
 શ્રાધ કરવા તે ચોથુ કાનુકૂળ છે બારીકબીચી વિચારો કે
 એમાં કેનકમાત્ર વિચાર કે નામના મેળવવા સિવાય દર પ્રબુની
 આરા, ત્યાગ કે આત્મિક સત્તા જેવી વસ્તુ છે ? એને ધર્મપુણ્ય
 કની શક્ય ખર ?

ધર્મચ દ-નહિ સાહેબ ! એમાં ધર્મપૂણ્ય નથી એ તો માત્ર રૂઝિ છે
 ધર્મપૂણ્ય હોય તો ધણા આ માપી મામુઓ મૃત્યુબોજનમાં
 જમવાનો ત્યાગ શુ કામ કરે ?

લિખુસૂરિ-ગામના દસ અમેસરો આની દબાણ કરે, ત્યારે મન વિના પરાણે
 ગમે તે સાંસારિક સરચાઓનાં ફડ ફાળામાં રૂપિયા આપવા
 પડે તે પાંચમું 'સજ્જાદાન' છે દરે એમાં જરા યાનદષ્ટિથી જુઓ
 અને પેના સાત સિદ્ધિથી ન્યાય મળે તો શુ ઉત્તર મળે છે ?
 ધર્મપુણ્ય મળે છે કે નહિ ?

ધર્મચંદ-સાહેબ ! ધર્મ તો આત્મિક વસ્તુ છે અને દેશઅથી મમતા
 ધરાવતો છે અને જ્યાં તો સરમાસરમીથી આપતું પડે છે એમાં
 ધર્મપુણ્ય કયાથી હોય ?

લિખુસૂરિ-ત્રિવાદ, સગ્ન, ક સદાન તથા એવા બીજા કાર્ણ પણ્ય પ્રસંગોમાં
 કીર્તિ કે મોલન મેળવવા મારે ધન ખર્ચવું તે હકું 'મારવદાન'
 ■ આ દાનમાં સમતા કે ત્યાગ જેવી કોઈ વસ્તુ દેખાય છે ખરી ?

ધર્મચંદ-નથી, નથી, સાહેબ ! કીર્તિની જૂખ હોય ત્યાં તો ચોક્કસ
 સમતા અને ભોગજ છે અને મમતા તથા ભોગમાં ધર્મપુણ્ય
 છે જ કયા ?

લિખુસૂરિ-નાનક, ખેન, સિંઘા તથા વિવિધસનાની પૂતિ કરવા
 વેસ્થા વગેરેને ધન આપતું તે સાતમું 'અધર્મદાન' છે એમાં
 કાંઈ ધર્મ પુણ્ય ■ ખરું ?

ધર્મચંદ-મહારાજશ્રી ! એ તો ચોક્કસ પાપ જ છે, એમાં ધર્મપુણ્યનું
 નીપું પણ્ય નથી

લિખુસૂરિ-દરે આઠમું ધર્મદાન ધર્મજી પાનદૂરક સતિગવા જેવું
 છે 'ધર્મદાન'ના ત્રણે છે ૧ યાન ૨ અભયદાન ૩ સુપાત્રદાન
 કોઈ પણ અસાધીને હૃદયપાનદો કરાવીને યાની બનાવવો તે

‘હાનદાન’ મન, વચન અને કાયાથી કોઈપણ જીવને મારવો નહિ મરાવવો નહિ અને મરતાને બાતુ ભણાતુ નહિ તે ‘સંપૂર્ણ અભયદાન.’ અને દેશથી જીવદિસાના પચ્ચખાણ કરતા તે ‘આસિક અભયદાન.’ તથા સુખાતને ત્રિવિપુલક સુદ્ધ આહાર, પાણી, વસ્ત્ર આદિ તેને ખપતી વસ્તુ આપતી તે સુખાતદાન ■

ધર્મચર-શુભદેવ ! સુખાત કુખાતની ઝોગખાણ શુ ?

ત્રિમુસુરિ-તણ કરણ અને તણ યોગથી જીવદિસા, અમય, ચોરી, બ્રહ્મચાર તથા પરિમહના જેને પચ્ચખાણ હોય તે સુખાત અને જે આ પચ્ચ ખાણેતુ સેવન કરતા હોય તે સુખાત નહિ

ધર્મચર-સાહેબ ! બહુ કૃપા કરી કે ધર્મદાનનું વર્ણન આતું સરસ અને સરળ કરીને સભાગાળ્યુ ! હવે છેલ્લા બે દાન ખાખી ગયાં છે તે પણ અત્યારે જ સમજાવવાની કૃપા કરો

ત્રિમુસુરિ-ભાઈ ! લો સાંભળો, સકલ વખતે કોઈએ સદાચ કરી હોય અને તે સદાચ જ્યારે સટકમાં આતી પડે ત્યારે તેના ઉપકારનો ખ તો વાગત તેને પેઢેટકે મદદ કરી તે તવમુ ‘કાલી’ ન છે, ત્યારે આ મનુષ્ય સકલમાં છે અને એને અત્યારે મદદ કરીશુ તો એ આપણને ભવિષ્યમાં ચોક્કસ મદદચાર થશે એમ વિચારી જે કાંઈ આપતુ તે દસમુ ‘કનલી’ ન છે લગ્નાદિક શુભ પ્રસંગોમાં આજ્ઞાના રૂપિયા બે કે મિલકતની ચાચી વગેરે આપતી લેતી ધર્યાદિક કાચેતો સમાવેશ પણ આ બે દાનોમાં થઈ જાય છે હવે જીવનકાળને વિચારો કે આ બે દાનોમાં આપણા સાને સિદ્ધાન્ત તપાસતા કેવા બહોળા વાગવાની તથા વગાવવાની ઈચ્છા જ દેખાય છે કે ધર્મપુણ્ય !

ધર્મચંદ-સાહેબ ! આમાં ધર્મપુણ્ય શાના ? આ તો અરસપરસની લેવડ દેવડનો જ હિસાબ છે અને સાંસારિક વ્યવહાર છે

શિશુરાજ-ધર્મચંદભાઈ ! હવે કહો કે દસ દાનમાં સાંસારિક કેટલા અને ધાર્મિક કેટલા ?

ધર્મચંદ-સાહેબ ! શાસ્ત્રિય વિવેચન પ્રમાણે ન્યાયથી વિચારતાં તો ધર્મદાન સિવાયના નવે દાન સાંસારિક જ નક્કી થાય છે છતાં એમાં એક તર્ક તો થઈ શકે છે કે-દસ દાનમાં એક ધર્મદાન છે અને એક અધર્મદાન છે, પણ શેષ આઠ દાનોને માટે પ્રશ્ન એ કે પ્રાણીઓ કયો નથી તો આપણે તે આઠ દાનોને સાંસારિક દાન કહીને અધર્મ દાનમાં સામેલ કરીએ તો એમાં શું પ્રશ્નની આગળ ઉત્પન્ન થઈ શકે ?

શિશુસુરિ-ભાઈ ! જો આપણે પ્રશ્નના હરમાનથી વિરૂદ્ધ પ્રશ્નચક્ર કરીએ તો પ્રશ્નની આગળ ઉત્પન્ન થાય પણ આપણે તો શાસ્ત્રોક્ત ગુણનિષ્પન્ન નામાનુસાર દસ દાનનો સમ અર્થ કરીએ છીએ અને ન્યાયથી તપાસતાં હસ્તરેખાની મદદ એકજુદ દેખાય છે કે અધર્મદાન તો લૌકિક દૃષ્ટિથી પણ ઉચિત નથી અને ધૃત્યાર્પણ છે માટે જ શાસ્ત્રમાં આ દાનને શાસ્ત્રકારે પ્રાણી સંબંધમાં અધર્મદાન કહીને સંબોધન કર્યું છે હવે ધર્મદાન સિવાયના આઠ દાનોની ખાખતમાં જોડા ઉતરીને જોઈએ તો અમુક દાનમાં ભય દેખાય છે, અને અમુકમાં લૌકિક વ્યવહાર જમારે અમુક દાનમાં અભિમાન કે કીર્તિ ઝગડે છે અને અમુકમાં લાજ, શરમ તથા બદ્ધતા વાળવાની કે વગાવવાની ભાવના હવે કહો ધર્મચંદભાઈ ! આ આઠ દાનોમાં કેટલું જગ્યાએ આત્મિકવિકાસ દેખાય છે ખરો ?

ધર્મચંદ-ના સાહેબ ! દે માને નથી આત્મિકવિકાસ તો એક ધર્મદાનમાં જ છે

ભિખુમૂરિ-તો હવે કોઈ કે તમે જાણે પૈરાગધી ઉપાસ કર્યો તેમાં શુ થયું ?

તલે મિત્રો-(એકી સાથે હમીને) સાહેબ ! ધમ ધમ !

ભિખુરાજ-ક્યા આવે ?

ધમંચદ-સાહેબ ! હ કારના છોડીની રૂપ પાતી, યનુડી આગાનુ પાસન થયુ, ત્યાગની શક્તિ થઇ, આદ્મિક સાના થઇ અને સારી પદ્ધતી રામ થયો, આ આવધી ઉપાસમાં ધમ છે

આચાર્યશ્રી-ખીલને ઉપરકથો ઉપાસ કરાજો તેમાં ?

ધમંચદ-સાહેબ ! ધમ જ છે કારણ કે જે કામ કરવામાં ધમ દોષ તે કરાવવામાં અને અનુભવવામાં પણ ધમ દોષ બની વિચારવા જેવું ખીલુ કંઈ છે જ નહિ.

ભિખુમૂરિ-તો હવે રિયારીને કહો કે પાઠ : ગ્રંથમાં (ખીલ રિામે ખાસમાં) ધમ થાય કે નહિ ?

શ્રાવકો-નહિ નહિ ખાસમાં ધમ થેને, એ તો ધમ જ છે

ભિખુરાજ-એનો આવ શુ ?

શ્રાવકો-સાહેબ ! હ કારની દિ સા થઇ, મોગ વખો, આદ્મિક સાના થી અને સારીરિક રામની શક્તિ થઇ માટે ખાસમાં ધમ નથી

ભિખુરાજ-ખીલને યાગ્ય કરા શુ તેમાં ?

ધર્મચંદ-અમીને) પૂજારી! એમાં તો આજ સુધી ધર્મપુર જ
માનીએ છીએ

શિશુસૂરિ-આઈ! માનવાની તો તમારી મરજી, પણ કદા ન્યાયથી?

ધર્મચંદ-સાહેબ! ન્યાયથી તો ધર્મપુર દેખાતું નથી, કારણ કે અમે
ખૂંતે ભણ્યોએ ઉરસાસ કર્યાં હતાં અને સાથે જ મારે
ધેર ખૂંતેએ પારણું ક્યું જે મો પારણું કરવામાં ધર્મ ન
થયો તો ખીખ ભાઈને પારણું કરાવવાથી ધર્મ ન્યાયી થાય? આ
તો ચોકખી એક ને એક મે જેરી વાત છે પણ ચુરહેર! કદાચ તે
પારવતધારી આવક હોય તો?

શિશુસૂરિ-આઈ! આવકનું ખાતું ખીતું પણ અવનમા જ છે

ધર્મચંદ-શું આવકનું ખાતું ખીતું પણ અવનમા છે?

શિશુસૂરિ-એનું આશ્વનાં નહિ કરીને આવકપણું શું છે? તે જરાક
પહેના સમજી લો કહો ધર્મચંદઆઈ! પારવતધારી આવક જે
મોગી દિસા મોટું ભુટું મોગી ચોરી પરગી સેવન તથા પચાસ
હજાર રૂપિયા ઉપરાંત પરિમલ રાખવાના ત્યાગ કરે તે આવકપણું
છે કે નાની દિમા કરે, નાનું ભુટું બોલે, નાની ચોરી કરે,
પોતાની રતી સેવન કરે તથા પચાસ હજાર રૂપિયાના પરિમલનો
ભોગ કરે તે આવકપણું છે?

ધર્મચંદ-સાહેબ! એમાં સમજના જેવું શું છે, આ તો ચોકખું દેખાય
છે કે ત્યાગ કરે એનું આવકપણું છે અને ૨૦ જેટલું અવનમાઈ

શિશુસૂરિ-હવે કહો કે પારવતધારી આવક પાંચ લીનેતરી ઉપરાંત ખાવાના
ત્યાગ કરે તે તેને ક્યું મત થયું?

ધર્મચંદ-સાહેબ ! સાનમુ વત થયુ કારણ કે જેટનો જેટનો ખાવા પીવા
પરેરવા વગેરે વસ્તુઓનો ત્યાગ છે તે બધા સાનમા મનમાં છે

શિશુરાજ-દુવે પાચ લીનોતરી ખાવ છે તે ?

ધર્મચંદ-સાહેબ ! ખાવ તે તો અમનમા જ હોયને !

શિશુસૂરિ-ખીંતે કાંઈ આવક તેને પાચ લીનોતરી ખરાયે તે ?

ધર્મચંદ-સાહેબ ! જ્યારે ખાનારની ક્રિયા અમનમાં છે તો પછી
ખવડાવનારે પણ અમન સેવન કરતુ એમ જ કહેવાશે

શિશુરાજ-મસ એજ ન્યાયથી આવકનું ખાતુ પીતુ વગેરે સામારિક
ક્રિયા અમનમાં મનાય છે

ધર્મચંદ-સાહેબ ! ન્યાયથી તો મિક પણ કોઈ આગમમા આ માનતુ
વર્ણન છે ખરું ?

શિશુરાજ-ધર્મચંદશાસ્ત્ર ! ઉવચાઈસૂત્રના પ્રત ૨૦ માં તથા સુત્ર ગિ
સૂત્રના અધ્યયન ૧૮મા માં પ્રશ્નએ કયુ છે કે 'આવક જે જે
ખાવ છે પીએ છે, ન્દાય છે, તેનાંદિનું મર્દન કરે છે તથા
માળા વચ્ચે આશ્રુપણ અદ્રકાર વગેરે બોધવે છે તે અમનમા છે
અને ઉપરાંત કહેતા જેટનો ત્યાગ કરે તે વતમા છે ' એટલા
માટે જ સમગ્રાયતમૂત્રમાં આવકને 'વનારતી' કહ્યા છે ત્યાગ
જેટનું પ્રતીષ્ઠન છે અને ભોગ (હૂ) જેનું અવતીરણ છે

ધર્મચંદ-મિક સાહેબ ! આ માન તે સમગ્રજ મઠ કે આવકનું
ખાતુ પીતુ ભોગમા જ છે પણ એક બીજી રીત ક્રિયા
યાવ છે 'જે આવકને પાતણુ પ્રવામાં તથા કરાવા મા ધર્મ' નદિ
યાવ તે સંપૂર્ણ ખાવ પીએ તથા કાંઈ ગૃહસ્થ તેમને ખાવાનું
પીવાનું આપે તેમા ધર્મ કેમ થશે ?'

બિશુસૂરિ-ભાષા । ધર્મ પ્રભુની આજ્ઞામાં છે કે આજ્ઞા બદલ ?

ધર્મચંદ-સાહેબ । ધર્મ છે તો પ્રભુની આજ્ઞામાં જ

બિશુસૂરિ-જો આજ્ઞામાં ધર્મ માનના હો તો શીદશરકાનિકસૂત્રના
ગોથા અધ્યયનમાં સાધુજીને યત્નાથી ત્રિવિધૂર્વક આવાપીવાની આજ્ઞા
આપી ॥ અને પાંચમાં અધ્યયનમાં સાધુજીની ભિક્ષા નિર્વંધ
પાપરહિત બતાવી ॥ હવે કહેા, સાધુજી આવાપીવાનું શોમા રહ્યું ?

ધર્મચંદ-સાહેબ । ખાનાર પીનારને જો ધર્મ હોય તો ખવડાવનાર
પીવડાવનારને પણ ધર્મ જ થાય છતાં કોઈ સાધુએને
દાન દઈ સસારસમુદયી તર્યો હોય એવું શાસ્ત્રીય દષ્ટાંત
હોય તો સાબળવતું મન છે

બિશુસૂરિ-ભાષા । વિષાકસૂત્રમાં સુમુખગાયત્રીપતિ (રોક) સુન્દર નામના
મુનિરાજને આદ્ય પાણી વહેરાવી અનંત સસાર કાપીને પરીત
સસારી થયો (એટલે સસાર પરિભ્રમણ વધુ એટલું કરી નાંખ્યું)
એવો ઉદ્યોગ છે તથા બારમા વ્રતમાં પણ આવક આજ પ્રતિષ્ઠા
કરે છે કે ‘હું શ્રમણ નિર્મથ ને શુદ્ધ નિદેશ આદર પાણી આદિનું
દાન કરતો નિહરીશ’

ધર્મચંદ-મુરદેન । ॥ મૂળ આગમોમાં સાધુઓની માફક શ્રવણને
દાન દઈને તપાનાં લાભતા નથી મળતા ?

બિશુસૂરિ-ભા । મૂળ આગમોમાં તો ક્યાય પણ જોવામાં નથી આવતાં
પણ જેચાતાણુ કરીને ધણાં લોકો સધજમણુ નનકારસી
‘સાકમીવચ્છન’ તથા પશૂપણુ આદિ પવેનિ પ્રસન્ને પારણાં
કરાવવા નગેરે કાર્યોમાં તરી જવાને ચોકાર કરે છે, તે તો આપણે

મધ્યમ સામગ્રીએ છીએ પણ દરે તમે વિચારીને કહો કે ઉપરોક્ત
કર્મોમાં શું થાય ?

ધર્મચક્ર- સાહેબ ! મનના પ્રયત્નને તો ધર્મપુર નથી કેખાતુ પણ
એમ સાંમગ્રીમાં આવે છે કે સાદમીર૨૭૪ વગેરેમાં કદાચ એકપણ
તીર્થ કરેનો છતાં આવીને જમી જાય ને જમજુવાર કરાનારનું
તો કલ્પણ જ થઈ જાય

ભિષ્મરાજ-ભાઈ ! તીર્થ કરેનો છતાં વનમન દસામાત્માથી છે કે બોમી ?

ધર્મચક્ર-સાહેબ ! છે તો બેગી પરતુ જ માનરે તે તીર્થ કર થાનેનો છે

ભિષ્મસૂરિ-દેવાનુગ્રિહ ! જ માનરે કોઈ સાધુ થાનેનો એવ તેને આપે
કોઈ દાન આપે તો તે દાન સસારખાતમાં ગળાશે કે ધર્મખાતામાં ?

ધર્મચક્ર-સાહેબ ! ધર્મખાતામાં કેમ કહેવાય ?

ભિષ્મરાજ-ભાઈ ! તો પત્રી તીર્થ કરના છતાં ખરા જાનરને ધર્મ કાંથી
થો ? જાણ પણ જો કે) જાણી તીર્થ કરેનો છતાં જમી જવામાં
જમાડનારનું કે સાધુ માનના હોય તો વિચારે કે તીર્થ કરના છતાં
તથા કેવળી ધર્મને મોહ જનારા છતાં જમજુવારમાં કાચુ પાણી
પીવ (વર્તા પીવા) જાય તો તેમાં શું થશે ? કાચુ કે શાખના
આખરે પૂરી, પાણી, વન પતિમાં એવા પલ્લાં છતાં રહેવા છે કે
જો તાણી નીકળીને જ માનરે મોહમાં જાય ?

ધર્મચક્ર -તેક સાહેબ ! દરે બરાબર સમજાવું મન કે ધર્મપુરનો
આખરે વત માન દવાના પાન ઉપર રહેશે છે માટે જો સદામીર૨૭૧,
નવકારવી અધ્યયનનું તથા લક્ષ્મી વગેરે ધર્મ સમજીને
કરમાં આવે તો વિચારવું પાપ થાને અને કલ્પના સમજીને

કરીએ તો સાંસારિક બંધન છે. મરણ કે પર્યાયજીવનના પ્રસંગમાં કદાપિએની ભૂમિએ તો અમે ચેસા ખનીને બધ કરાડીએ છીએ અને ખાસ સંપત્તીને દિવસે અમને ધણે ભાગે ભૂમિએ ચલાવી પડે છે પણ હું કરીએ ! અમને સિદ્ધાન્ત એવી મળી છે કે ‘શાળે, શાળે ને ખાળે’ (શાળે-ચરમા ચરમીથી, શાળે-અદરની ધમચથી, ખાળે-ખાવાના લોભથી) મને તે રીતે ધર્મ કરો કે કરાવો તેમાં કદાચ જ છે હવે આ સિદ્ધાન્ત કમ એ થયું કે અમારા અમાનતા મોગ શેદિયાએ ધણે ભાગે સામાયિક, પૌષ્ઠ, પ્રતિક્રમણ વગેરે કરતા નથી અને કાળાં કામ કરી ત્રીમોનાં મળાં કાપી પસા કમાઈને ધર્મ થવાની લાલચે અમુક તો મદિરા, ઉપાશ્રમે, પૌષ્ઠશાળા કે ધર્મશાળાએ બંધારી દે છે તે, અમુક આર્થમિયની એળીનું ખાતું કે મોડીંત્રોની રથાના કરી દે છે અમુક સાદ્ગમીનું, સંધર્મમણ કે નવકારથીએ જમાગી દે છે તો અમુક પૂર્વશુદ્ધિક પર્વોને પ્રસંગે મીઠાની સામાયિકાદિક ધર્મદિવાનો લાભ લેવા માટે ચાલીના ખાત ચાળી કે સાકરની પ્રમાનનાએ (નદાળી) કરે છે અને અમે ભારી ધર્મદાઓ’ છીએ એમ માની મનમાં ફનાવ છે, પણ અતાનદયાને લીધે એનું પણ સમજતા નથી કે ધર્મ આર્થિક વસ્તુ છે, અમૂલ છે અને દિસાની દુષ્કર્મમાં કે પ્રતોભનથી થઈ શકતો નથી તે લોકો અને ન સમજતા હોય પણ અમે તો આપની કૃપાથી સમજી ગયા કે દિસા તથા પ્રતોભનમાં ધર્મપુરુષ નથી હતાં એમાં પણ એક તર્ક ઉદભવે છે કે, ‘જો દિવસે અમે એક હજાર માણસોને પારખા કરાવ્યા તે દિવસે બધાના ઘરોમાં રસામાયિક આરભ ન થયો તેનું અમને કાર્ત્તવ્યીરૂપ પુરુષ શું નહિ મળે !

ભિખુસૂરિ-બાઈ ! તે પારખા કરનાર માણસોનો કંઈ ત્યાગ વરાગ્ય વધ્યો કે નહિ ! તેઓને બદલે તમે વધારે આરભ કર્યો કે નહિ ?

હિસાના કાર્તમાં પ્રભુ આજ્ઞા આપે કે નહિ ? તથા તમે સામાયિકમાં આ બધા કામો કરી શકો કે નહિ ?

પ્રેમચંદ-સાહેબ ! વૈરાગ્ય તો નથી વધતો પણ તેને બદલે માતૃપાત્રી ખાવાનો ઉઝરજ જરૂર વધે છે તથા તેઓને માટે અમારે બહુ ભારે આરભ કરવો પડે છે અને પ્રત્યુત્તરી આતા પણ નથી તેમજ સામાયિકમાં અમે આજ્ઞા આરખનાં કાંઈ કરી શકી શકતા નથી

ભિત્તુરાજ-તો હવે વિચારી જુઓ કે ધર્મદંડની મને કે નહિ !

ધર્મચંદ-તે સાહેબ ! શ્રી કાનુ નિવારણ થઈ મધુ અને અમે સમગ્ર મના કે પાપકર્તા જીવને ઉપદેશ દ્વારા જ પાપના ત્યાગ કરાવવામાં ધર્મપૂરવ છે

પ્રેમચંદ-(ધર્મચંદને સંબોધીને) ગુરુદેવ ! આધ્યાત્મ પાત્રતા, પારેલા કે દૂતરા વગેરેને માટે અનુકંપા સારી અજ પાણી તથા રૂપિયા-પૈસાનું ધન કરીએ તેમાં ?

ભિત્તુમૂરિ-સાંસારિક ઉપકાર સાંસારિક ઉત્તર, ભવાઈ કીર્તિ ને અનુકંપા ધન છે

પ્રેમચંદ-શુ ધર્મપૂરવ નહિ થાય ?

ભિત્તુસૂર-આઈ ! ખારીખતી વિચારો કે આધ્યાત્મ, પાત્રતા, દૂતરા કે પારલા જે રાખના, ચણ વગેરે ખાય છે, જે પાણી પીએ છે તેની તેઓન ત્યાગ વધે છે કે ભોજ ? દવા નથી છે કે દિશ ? આદિમકસાતા થાય છે કે ચારીરિક ?

પ્રેમચંદ-મદાતજ ! વધે છે તો ભોજ અને દિશ જ તથા સાતા પણ ચારીરિક જ જણાય છે

ભિક્ષુરાજ-તો એમાં ધર્મપુણ્ય માનવું કે નહિ ?

પ્રેમચંદ-આ ન્યાયથી તો ધર્મપુણ્ય ન જ મનાવે પણ થોડાક સમય પહેલાં આપ જોશ જ એક વિદ્વાન મુનિરાજ પધાર્યા હતા અને તેઓથી તો આખ્યાનમાં ખુબ શરદોમાં ફરમાવતા હતા કે - 'શાઓમાં નવ પુણ્ય જણાયા છે માટે જરીમ, અનાચ તથા મૂક-પણ પહિઓને ઉડ્ડની ખૂબ અભાદિકનું દાન કરવું જોઈએ આ તમારા પેસા મરતી વખતે અહીંના અહીં જ રહી જશે એમ સમજી ધનની કાંઈક મમતા ધગાડવી જોઈએ' ગુરુદેવ ! અહીં હવે આપનું શું ફરમાયે ?

ભિક્ષુરાજ-બાઈ ! શાગાનુસાર તો જૈન સાધુઓ એવો ઉપદેશ કરી શકે નહિ કારણ કે સૂતગદાગચત્રમાં કહ્યું છે કે જ 'જે સાવચલાન (સલાવતખાતુ, પરમેશ્વરે)ની પ્રશસા કરે છે અર્થાત્ સાવચલાનમાં પુણ્ય કહે છે, તે પ્રાણીઓના વધની ઇચ્છા કરે છે, અને જે દાન આપી વખતે નિષેધ કરે છે તે પ્રાણીઓની આજીવિકાનો નાશ કરે છે, માટે સાધુઓએ આના પ્રસંગે મૌન જ રહેવું જોઈએ છતાં પણ કોઈ જૈનમુનિ આવા સામારિક કામોમાં ભાગ લેતો તો તેને પોતાના મુનિપણને તિનાજનિ જ આપી પડતો

જ્ઞાનચંદ-(વચમાંજ) તો મહારાજ ! હું નવપુણ્યનું વર્ણન સાંભળ્યું નથી ?

ભિક્ષુમુનિ-જ્ઞાનચંદબાઈ ! વર્ણન તો છે પણ સ્વર્ગ માત્રથી ગરજ સરતી નથી સ્વાર્થ અને આગતો પાછો સમય પણ જોવાની મણી જરૂર છે

✽ લેવદાળ પસસતિ-વદ મિન્નતિ પાણિણો
અયળ પહિસેહતિ-વિત્તિન્હેવ કરન્તિ તે ॥૨૦॥

સૂતગદાગચત્ર શ્રુતસ્કથ ૧ અધ્યવન ૧૧ ગાથા ૨૦

જ્ઞાનચંદ્ર-ગુરુદેવ ! તે અસામગ્રી તો એમ જ બેટાં દર્તા કે - 'દાસ્યમાં
 તો અણપુણે એને અન્ન દેવાથી પુણ્ય, વાણપુણ એને પાણી
 પીવાવાથી પુણ્ય, જાણપુણે એટલે મન આપવાથી પુણ્ય
 સવળપુણ એને સખ્યા પાળવાના વોરે આપવાથી પુણ્ય અને
 'વદ્યપુણે એને કપડા આપવાથી ૫૨૨ જાતે ૨૫૦
 રૂપથી કશું છે સુપાન-કુપાનનો ઝરફા ડેજ કરાવે અને જ્યાં
 આડું ૨૫૮ કચન દોર ત્યાં આગનો પાછો મેમવ મેળવવાની
 પથ્થુ તું જરૂર છે ?

મિત્રુરાજ-જ્ઞાનચંદ્રભાઈ, એ આગનો પાછો સમય મેળવે અર્થ
 કરવામાં વારો સમજતા હોય તો તેઓના દિશ્વમે અન્ન આપે
 રાત્રે આરે કે દિવસે આપે સુપાનને આરે કે ચંદ્ર તુષારી
 અભિચારી કે ગુણઓન આરે તો પૂર્વ અનુપૂર જ થશે
 પાણી આપે કાચુ રીતે કે પાકુ પીરકે રિધિથી ગુદ સાડુને
 વડોરાવે કે આટ તો નકરા મારવા જતા તરગ્ય કમ્પાને કે માઠના
 પકવ્ય જતા તરગ્ય માઠીમારને પીરકેવે તે પથ પાણપુણ જ થશે
 મન આપે મુનિમન્દ્રમાને આગ અથવા તો રેતવાને કે નામકિયાઓને
 આરે તો નંજુપુન જ થશે જ્યાં પાળ પાળવિ આપે સાધુઓને
 મૂત્રા મેમવા માટે આપે મથલ તો ચાર ગુણ કે બેમાશોને
 આપે તો 'સમથુપુર જ થશે વસ્ત્ર આગ સવમપાત્રનો નિર્વાહ
 કરવા માટે સાડુને આપે અથવા મેષ શિમરીને આપે તો
 'વદ્યપુણ જ થશે કારણ કે સુપાન-કુપાન તો જોવાના છે જ નહિ
 કેમ જ્ઞાનચંદ્રભાઈ ! તે અધુર તો બધી જગ્યાએ પુણ્ય જ રીકારના
 દર્શો ખરાં !

જ્ઞાનચંદ્ર-ગુરુદેવ ! મારી સમજણ પ્રમાણે તો મુનિશ્રીનો આશય એવો જ
 હતો કે દાસ્યનું કામ તો દાન કરવાનું જ છે સુપાન-કુપાન જોવાની
 જરૂર નથી ફક્ત ધ્યાનના સારી હોય તો ચોક્કસ પુરુષ જ

શિશુસુરિ-૫૬ સાર, મધી જગ્યાએ જ ને પુરુષ છે તે ઉપરેકત
 'વત્થપુણે થી આગળ મળપુણે છે તેઓના ન્યાયથી તો આહે
 મનની પ્રવૃત્તિ ત્રો, ઊકરાઓમા કે દગાફકામા કરે કે આહે ધર્મ
 જ્ઞાનમા કરે મનપુરુષ જ થો મોટેથી શહે આગો કે અરસાદ
 મોને અથવા પ્રનુની સ્તુતિ કરવા નરખરમત્ર જ્યે તો 'વચનપુરુષ'જ
 થશે સગીરથી આહે ઘાસ મપે કે સામાયિક, પોપર,
 પ્રતિક્રમણાદિક ધાર્મિક કાર્યો કરે તો કાનપુરુષ'જ
 થશે અને નમસ્કાર આ' કાગ ૧-૬૧સાકિત કરે કે
 આહે પચ્ચમદાનતસારો ડુનિમદારાજને કરે તો પણ નમસ્કારપુરુષ'
 જ થશે કેમ જ્ઞાનચદ્ધા) ! આ આરે પુરુષનો અર્થ પણ તે
 સાવજી ઉપર પ્રમાણે માનતા દરો કે ?

જ્ઞાનચદ-નહિ સાદમ ! એમ તો નથી માનતા મન, વચન, માયાની
 રુધ્ધ પ્રવૃત્તિમા પુરુષ માને છે, અને અરુધ્ધ પ્રવૃત્તિમા ચોક્કસ
 પાપ કહી જ ન્યા સુપાન સાધુને નમસ્કાર કરવાથી પુરુષ સ્વીકારે
 છે અને કુપાત્રને નમસ્કાર કરવામા પાપ સમજે છે

શિશુરાજ-ભાષ્યો ! તો પત્રી નવે પુરુષનો ખરામર ન્યાન ક્યાં મળ્યો ?
 પાંચ જગ્યાએ તો સુપાન-કુપાન કાંઈ પણ જોવાનું નહિ અને તેમા
 પુરુષ માનવાનું, તથા બીજી ચાર જગ્યાએ શુદ્ધ, અશુદ્ધ અને
 સુપાન-કુપાનનો બે પાત્રી પુરુષ-પાપ ન ને માનવાના શું તમને
 આ વાત ન્યાયસંગત નામે છે ?

જ્ઞાનચદ-નહિ સાહેબ ! ન્યાયસંગત તો નથી પામતી દ્વે અમે
 સમજી ગયા કે દગા પત્ર પ્રમાણે જ થાય છે દામના તરીકે
 નરસાદનું પાણી છીપનામોળામા પણ પડે છે તથા ઉકરડામા પણ પડે છે
 પરંતુ છીપમાં મેલી ચાર છે, અને ઉકરડામા કી ! વગેરે
 જ્ઞાનગુણોની ઉત્પત્તિમા પરિણમે છે વૈષ્ણવ શાસ્ત્રમાં પણ કહે છે કે-

પાપાપાનવિમેદોસ્તિ

ધેનુપનગયોરિવ ।

તગત્ સઙ્ગાવતે ત્રીઠ, સ્ત્રીતાત્ સઙ્ગાવતે વિપ્પમ ॥

અર્થાત પાપ અને અપાપમાં ગાર અ । સાપ જોડેનો ફેર છે
માયને ઘાસ આપવાથી નહીં પણ જાડે અને સાપને દૂધ
આપવાથી ઝેર થાય છે માટે જે સુપાત્રાત કરીએ તે
ધર્મપુરુષ કે મોક્ષનો માર્ગ જો કુસાત્રાત ને સ્વચ્છર કે સસારનો
માર્ગ છે પરંતુ ધર્મપુરુષ નથી

પ્રેમચંદ-આચાર્યશ્રી ! મેં એક વિષય એક મુનિશ્રી પામેથી સાબાતુ
હતુ કે -સુપાત્રને અન્નપાણી વગેરે અપાવ તેમાં તે
નિર્જરા થાય છે અને જરાયે હીંદી દીન હુખી મુક
પ્રાણીએને અપાવ તેમાં ધર્મ તે ન થાય પણ પુણ્ય જરૂર થાય
છે અને તે પુણ્ય મુક્તિ મનેનમાં પહોંચવાને માટે પથથિરા સમાન છે ।

ભિક્ષુસૂરિ-પ્રેમચંદભાઈ ! એ વાત બરાબર નથી કારણ કે શાસ્ત્રાનુસાર
નિર્જરા (એટલે એક અશયી પાપનો ક્ષય થયે) આદિમક ઉજ્જવનતા
થી તે) અને પુરસ્કૃત મૂળ કારણ એકજ છે નિર્જરા વિના એકતુ
પુણ્ય કરનાર પણ દેખાતુ નથી અમુક સમ્પ્રદાયમાં પુણ્યના મે
એ કહે છે પાત્રાત મધી પુણ્ય અને પુરસ્કૃતમાં પુણ્ય પણ
આ વાત મૂળ આગમોમાં કરનાર પણ મળતી નથી

જ્ઞાનચંદ-સાહેબ ! આ સાત નો અમારે મને નહોતી ઉતરતી કે 'નિર્જરા
અને પુરસ્કૃતી કરતી એક જ ક્રિયા નિર્જરા વિના એકતુ પુણ્ય
થતુ નથી' માટે નિસ્તરફ સમજાવવાની મહેરમાની કરો

ભિક્ષુસૂરિ-ભાઈ ! સ્વમયોગની પ્રવૃત્તિથી નિર્જરા પણ થાય છે અને
પુણ્ય પણ બંધાય છે કારણ કે મુનિસેવ નિર્જરા પણ છે અને
આત્મવ પણ છે સુમયોગને કેવલમયમાં નિર્જરા તરીકે
ઓળખાવ્યો છે જરાયે મળામયમાં આત્મવ તરીકે ઓળખાવ્યો છે

જ્ઞાનચ દ-સાહેબ ! એક શુભયોગનો બન્ને તરવોમાં કેમ કરીને સમાવેશ થાય ?
 મિત્રુરાજ-ભાઈ ! જરા બારીકાથી વિચાર કરો કે નિર્જરા શુભયોગથી
 યાવ કે અશુભયોગથી ? તથા પુણ્ય શુભયોગથી બધાય છે કે
 અશુભયોગથી ?

જ્ઞાનચ દ-(જરા વિચારીને) સાહેબ ! નિર્જરા તથા પુણ્યનો મધ તો
 શુભયોગથીજ થાય છે, પરંતુ એક કારણથી બે કાર્યો કેમ થઈ શકે ?

મિત્રુસુરિ-ભાઈ ! શુભયોગ મોહનીયકર્મનો તો ક્ષય તથા ક્ષયોપશમ
 નિષ્પન્ન છે અને નામકર્મનો ઉત્પન્નિષ્પન્ન ॥ એટલે શુભયોગના
 બે સ્વભાવ થતાં એક તો ક્ષાયિકક્ષયોપશમિક સ્વભાવ,
 અને બીજો ઔદાયિક સ્વભાવ ક્ષાયિકક્ષયોપશમિક સ્વભાવથી
 નિર્જરા થાય છે, એટલે કર્મ કપાત છે અને ઔલિક સ્વભાવથી
 પુણ્યનો બધ થાય છે એટલે શુભ કર્મ આપ્યા સાથે જોડાય છે
 દાખલા તરીકે-જેમ સૂરજ એક સ્વભાવથી પ્રકાશ કરે છે, અને
 બીજા સ્વભાવથી ઉજ્જ્વલતાની વૃદ્ધિ દીવો એક સ્વભાવથી પ્રકાશ કરે
 છે, અને બીજા સ્વભાવથી કાળજી (મેચ)ની ઉત્પત્તિ તથા વડેનું
 બીજ એક સ્વભાવથી વડે ઉત્પન્ન કરે છે, અને બીજા સ્વભાવથી
 પરાગ (ખાખનો ઘાસ) દ્વે વિચારો કે જેમ પ્રકાશ અને ઉજ્જ્વલતાનું
 કારણ એક સૂરજ છે, પ્રકાશ અને કાળજીનું કારણ એક
 દીવો છે, અને વડે તથા પરાગનું કારણ એક વડેનું બીજ છે,
 તેમજ નિર્જરા અને પુણ્ય બંનેનું નરણ એક શુભયોગ છે
 પ્રકાશ અને વડે સમાન નિર્જરા છે અને ઉજ્જ્વલતા કાળજી કે
 પરાગ સમાન પુણ્ય છે આ ત્યાગથી સિદ્ધ થાય છે કે નિર્જરા
 અને પુણ્યનું કારણ એજ છે, અને તે શુભયોગની પ્રવૃત્તિ રૂપ છે
 અને જ્યાં શુભયોગની પ્રવૃત્તિથી નિર્જરા થાય છે ત્યાં પુણ્ય આવડત
 બધાય છે એટલા માટેજ અમે માનીએ છીએ કે એકનું પુણ્ય કોઈ
 પણ જગાએ બધાનું નથી

જ્ઞાનચક્ર-આચાર્યશ્રી ! આપના ફરમાવવા પ્રમાણે જો નિર્જરા અને પુરુષનું વર્ણન સત્ય હોય તો સામાનિક દાનોમાં નિર્જરા કદી થતી નથી અને જો પુરુષ પણ ન હોય તો પછી બધા જ તીર્થંકરો વસીંદાન થા માટે આપે છે ? તેઓશ્રી તો ત્રણઘાનના પારણ દાર હોય છે ને ?

શિષ્યુરાજ-જાહે જન્મ થવા પછી જેમ બધા તીર્થંકરો કાયા પાણીના દળરો હાથથી સ્નાન કરે છે અને દૈવાદિક દેવતાઓ તે કરાવે છે, તેમજ દીક્ષા લેતી વખતે વસીંદાન પણ આપે છે આ બનાવો કામનો રિવાજ છે જો ધર્મપુરુષ સમજીને આપનાં હોય તો બધાજ તીર્થંકરો એક સરખાજ દાન કેમ આપે ? અને બાર જ મહિના કેમ આપે ? ધર્મપુરુષ તો એકથી બીજાએ વધારે કરતું જેમએ

જ્ઞાનચક્ર-સાહેબ ! તીર્થંકર દાન આપે તેની પણ કોઈ ગણતરી છે ? અને જો હોય તો કયા સૂત્રમાં છે ?

શિષ્યુસૂરિ-આચાર્ય તથા યાતાસૂત્રમાં એ વિષેનો ઉલ્લેખ છે તેમાં જણાવ્યા પ્રમાણે સૂરોદયથી માંડી સરારે જન્મવાનાં સમય સુધીમાં ફરરોજ ૧૦૮૦ (એક કરોડ અને આઠ લાખ) એટલે એક વર્ષમાં (બાર મહિનામાં) કુલને ૩૮૮૮૦,૦૦,૦૦૦ (નણ અડધજ અઢવાળી કરોડને એટલી લાખ) સોનામટોરો ભગવાન પોતાના હાથથી આપે છે એમાં પણ એક વાત ઘડીજ આશ્ચર્યકારક છે કે તીર્થંકરો પોતાના ધરની એક પણ પાઈ આપતા નથી જ્યારે તેઓને દીક્ષા લેવાનો સમય થાય ■ ત્યારે સોષમે દ્રવુ (પહેલા દેરનોકના ધંદવુ) આસન કપ છે એમ્મે તે અવધિગાનથી જોઈ વિચાર કરે ■ કે 'ભગવાન દીક્ષા લેવાના છે અને જ્યારે આવો ત્રસમ હોય છે ત્યારે

અતીત (ભૂત) વર્તમાન, તથા ભવિષ્યત કાળના સૌધર્મે દ્રવે
 છતાંયાર (ક ન બ) છે કે તેઓ ભગવાન પાસે અનુયાયી કરેલ ને એમી
 સાખ સોનામહોરો દાઝર કરે, માટે મારે પણ આમ કરવું જોઈએ, એમ
 આતોન્વીને વેસમણ દેવતાને હુકમ કરે, અને વેસમણ દેવતા
 જાલક દેવતાને હુકમ આપે અને જાલક દેવતા હુકમ પ્રમાણે
 (જે ધન મિત્રકતનો કાંઈ પણ વશવારસ ન હોય એવા દટાયેના
 નિધાનો જમીનમાંથી કાઢી તેની સોના મહોરો બનાવી
 તેના ઉપર જોએ ભગવાન થનાના હોય તેની જાપ લગાવીને
 તે ચર જરીને) ભગવાન પાસે મૂકે, અને ભગવાન દાન
 દેવાનું શરૂ કરે આ દાન સનાથ અનાથ, સન્યાસી,
 દેવતા, ચક્રવર્તી, રાજા, સેન, શાહુકાર ગરીબ, રક વગેરે સર્વ કોઈ
 મદદથી કરે છે આ પ્રમાણે દાન આપ્યા પછી ધણી પામધૂમથી
 ખટુ મોટો વરઘોડો નીકળે છે આ બધું સાસારિક બપું પત્ની પછી
 ભગવાન 'સચ્ચમે જવરગિજ્ઞ પાત્રકમ્મ' અર્થાત્ મારે સર્વ પાપકર્મ
 કરવાનાં પચ્ચખાણુ છે। એવા પાઠનું શ્રીમુખથી ઉચ્ચારણ કરી
 દીક્ષા સ્વીકારે છે, તો હવે વિચારે કે દીક્ષા લીધા પહેતાં જે કાંઈ
 ભોગ ભોગ્યાં, સાંસારિક દાન કર્યું ત્યાં કર્યું અને વરઘોડામાં
 પોતે ફર્પા, તેમાં ધર્મપુણ્ય થયું કે સાસારિક કર્યું?

ધર્મન્યદ-આ વાત તો ખતપર ખ્યાનમાં આવી ગઈ કે ચાહે ભગવાન
 ત્યાં કે ખીજા કાંઈ હોય સિદ્ધાંતિક ન્યાયથી વ્યવહારિક કાર્યોમાં
 ધર્મ કહી શકાય નહિ અને ભગવાને કર્યું એટલે ધર્મ થયો એમ
 જો માનીએ તો તાતિનાથભગવાને છ ખડનું રાજ્ય કેયુ એક
 સાખ બાપુ હજાર રાણીઓ સાથે ભોગવિનાસ કર્યા, અને અનેક
 લગ્નઓ લડ્યા આ બધી ખ્યાતમાં ધર્મ જ જોયો પડે

જ્ઞાનન્ય - (ચમખીને) મહા જમી ! એક ચોપડીમાં વાચ્યુ હતું કે
 નારિતક પરદેશીરાજાએ કેશીસ્વામીની પાસે જનધર્મ

સ્વીકાર્યો અને પછી દાનદાતા બોલી ગે આ દાનમાં બિલકુલ ધર્મ
પુરુષ ન હોય તો કેશીસ્વામીએ ના કેમ નહિ પાડી ?

બિહુરાજ-બાઈ ! કેશીસ્વામીએ કહ્યું હતું કે - 'રાજા તુ રમણીક
રહેજે અરમણીક થતો નહિ, ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે - 'મહારાજ
હવે હું કેઈ પણ દિવસ અરમણીક થઈશ નહિ હવેથી રાજ્યના
આર ભાગ પાડીશ, તેમનાં પહેનો ભાગ ખાઈના માટે બીજો
ભાગ હાથી ઘોડા વગેરે માટે, ત્રીજો ભાગ
અતેઉર (રાણીઓને) માટે અને ચોથો ભાગ દાનદાતા માટે
નક્કો કરીશ આ સંભળી કેશીસ્વામી મોન કરીને બેસી રહ્યા
પણ ચોથા ભાગની મરાસા કરી નહિ અને ના પણ પાડી નહિ
કારણ કે સાધુને સાંસારિક ખટપટમાં પડવાનું હેતુજ નહિ જો
મરાસા કરે તો દિસાનું અનુભવન થાય, અને ના પાડે તો ગરીબોને
અતરાય લાગે ત્યાર પછી પરદેશી રાજાએ રાજ્યના આર ભાગ
પાડીને પોને નિવૃત્ત થઈ છૂટા છૂટા (બાળે ઉપવાસે) પારણા કરવા
લાગ્યો, અને પૌષ્ઠદાતામાં પૌષ્ઠ-સામાયિક આદિ ધર્મ ક્રિયામાં
તાબીન થઈ જીવન સફલ કરવા લાગ્યો હવે તમે વિચારીને કહો કે
રાજ્યના આર ભાગ પાડવા તે ધર્મમાં આવશે કે ધર્મક્રિયામાં
તાબીન થશે તે ?

જ્ઞાનચંદ-શુદેવ ! રાજ્યના આર ભાગ પાડવા તે તો રાજનીતિ તથા
સાંસારિક ફરજ કહેવાશે, અને પોને નિવૃત્ત થઈને ધર્મધ્યાનમાં
સમય વિતાવ્યો તે આત્મકલ્યાણનું સાધન ધર્મ કહેવાશે

સિદ્ધુસુરિ-જ્ઞાનચંદબાઈ ! હવે આદિમક ધર્મની દૃષ્ટિએ રાજનીતિ તથા
સાંસારિક વ્યવહારનાં મર્થો ત્યાગવા લાયક છે કે મહત્ત્વ કરવા લાયક ?

જ્ઞાનચંદ-મહારાજ સાહેબ ! જો કે અમારા જેવા સંસારી-જીવોમાં
સાંસારિક વ્યવહારનાં કાર્યો કર્યા વિના સસારમાં રહી

અતીત, (બૂન) વર્તમાન, તથા અવિખ્યત કાળના સૌધર્મ દ્રવે
 છતાંયાર (ક ત વ્ય) છે કે તેઓ ભગવાન પાસે જીવ્યાસી કરેા ન એ સી
 સાખ સોનામદોરો દાન કરે, માટે મારે પણ આમ કરવું જોઈએ, એમ
 આનોબીને વેસમણ દેવતાને કુકમ કરે, અને વેસમણ દેવતા
 જાણક દેવતાને કુકમ આપે અને જાણક દેવતા કુકમ પ્રમાણે
 (જે ધન મિલકતનો કોઈ પણ વસ્તુવારસ ન હોય એવા દગાપેલા
 નિધાનો જમીનમાંથી કની તેની સોના મદોરો બનાવી
 તેના ઉપર જેઓ ભગવાન થવાના હોય તેની છપ લગાવીને
 તે ચર હરીને) ભગવાન પાસે મૂકે, અને ભગવાન દાન
 દેવાનું શરૂ કરે આ દાન સનાથ, અનાથ સન્ધાગી,
 દેના, ચક્રવર્તી, રાજા, રોડ, શાહુકાર ગરીબ, રક વગેરે સર્વ કોઈ
 મદણ કરે છે આ પ્રમાણે દાન આપ્યા પછી ધણી પ્રામધૂમથી
 બટુ મોટો વરધોડો નીકળે છે આ બધું સાંસારિક કાર્ય પત્ની પછી
 ભગવાન 'સવ્યમે સર્વગિગ્ત પારકમ્' અર્થાત્ મારે સર્વ પાપકર્મ
 કરનાં પચ્ચખાણ છે। એવા પાત્રનું શ્રીમુખથી ઉચ્ચારણ કરી
 દીક્ષા સ્વીકારે છે, તે હવે વિચારે કે દીક્ષા લીધા પહેલાં જે કાંઈ
 ભોગ ભોગવ્યાં, સાંસારિક દાન કર્યું, સ્નાન કર્યું અને વરધોડામાં
 પોતે દર્શા, તેમાં ધર્મપુણ્ય થયું કે સાંસારિક કાર્ય?

ધર્મવ્યવહાર-આ વાત તે બરાબર ધ્યાનમાં આવી ગઈ કે આહે ભગવાન
 દોષ કે બીજા કોઈ દોષ સિદ્ધાંતિક ન્યાયથી વ્યવહારિક કાર્યોમાં
 ધર્મ દલીલ સકાય નહિ અને ભગવાને કહ્યું એટલે ધર્મ થશે એમ
 જો માનીએ તે સાતિનાથભગવાને જ બહુ રાજ્ય કર્યું એક
 સાખ બાણુ દગ્ગર રાણાઓ સાથે ભોમનિતાસ કર્યા, અને અનેક
 લડાઈઓ ન્યાં આ બધી બાબતમાં ધર્મ જ કહેવો પડશે

જ્ઞાનવ્યવહાર-(ચમકીને) મહાત્માશ્રી! એક ચોપડીમાં વાંચ્યું હતું કે
 'નાસ્તિક પરદેશીરાજાએ દેશીસ્વામીની પાસે જનધર્મ

સ્વોકાનો અને પછી દાનસળા ખોલી જો આ દાનમાં બિલકુલ ધર્મ-
પુરુષ ન હોય તો કેશીરવામીએ ના કેમ નહિ પાડી ?

બિહુરાજ-આહા ! કેશીરવામીએ કયુ દુનુ કે - 'રાજ તુ રમણીક
રહેજે અરમણીક ચતો નહિ, ત્યારે રાજએ કહ્યુ કે - 'મહારાજ
હવે હુ કાઠે પણ દિવસ અરમણીક થાયા નહિ હવેથી રાજ્યના
આર ભાગ પાડીય તેમાનો પહેલો ભાગ ખમ્મના માટે ખીજો
ભાગ દ્વાથી ધેડા વગેરે માટે ત્રીજો ભાગ
અ તેડર (રાણીએને) માટે અને ચોથો ભાગ દાનસળા માટે
નક્કો કરીય, આ સાંભળી કેશીરવામી મોન કરીને બેસી રહ્યા
પણ ચોથા ભાગની પ્રશસા કરી નહિ અને ના પણ પાડી નહિ
કારણ કે સાધુને સાંસારિક ખટપટમાં પડવાનુ દોષજ નહિ જો
પ્રશસા કરે તો દિસાનુ અનુમેદન થાય, અને ના પાડે તો ગરીબોને
અ તરાય લાગે, ત્યાર પછી પરદેશી રાજએ રાજ્યના આર ભાગ
પાડીને પોને નિવૃત્ત થઈ હતુ છતાં (ખમ્મે ઉપવાસે) પારણા કરનાં
લાગ્યો, અને પૌષ્પરાજામાં પૌષ્પ-સામાયિક આદિ ધર્મ ક્રિયામાં
તત્લીન થઈ જીવન સફલ કરવા લાગ્યો હવે તમે વિચારીને કહો કે
રાજ્યના આર ભાગ પાડ્યા તે ધર્મમાં આવશે કે ધર્મક્રિયામાં
તત્લીન થશે તે ?

જ્ઞાનચંદ-શુરહેવ ! રાજ્યના આર ભાગ પાડ્યા તે તો રાજનીતિ તથા
સાંસારિક ફરજ કહેવાયે, અને પોને નિવૃત્ત થઈને ધર્મધ્યાનમાં
સમય વિતાયો તે અદ્વિત્યભાવનુ સાધન ધર્મ કહેવાયે

સિદ્ધસુરિ-જ્ઞાનચંદભાઈ ! હવે આદિમક ધર્મની દૃષ્ટિએ રાજનીતિ તથા
સાંસારિક વ્યવહારના કાર્યો ત્યાગવા લાયક છે કે મદ્ય કરવા લાયક ?

જ્ઞાનચંદ-મહારાજ સાહેબ ! જો કે અમારા જેવા સસારી જીવોમાં
સાંસારિક વ્યવહારનાં કાર્યો ક્યાં વિના સસારમાં રહી શકાનુ નથી

(દાખલા તરીકે જ્યારે અમને તરસ લાગે ત્યારે બીજને ઘેર પાણી પીના તૈયાર થઈએ છીએ, તો બીજને તરસો અમારે ઘેર આવ્યો હોય તો તેને પાણી પીવડાવવા માં વિના અમારાથી કેમ રહી શકાય ?) તો પણ ધર્મનીતિની દૃષ્ટિએ આત્મકત્યાગ તો ન જ થઈ શકે જ્યારે અમે સામાયિક કરીને આત્મિકધર્મમાં બેસીએ છીએ ત્યારે કોઈપણ તરસો કે જૂખો આવ્યો હોય તો અમે તેને કાન પશ્ચ આપી શકતા નથી

શિક્ષુરાજ-ભાષા । એવું કારણ ॥ ૧

જ્ઞાનચક્ર-મહારાજશ્રી । સામાયિક તથા સાધુપણમાં 'વારજ જોગ પચ્ચત્તામિ' અર્થાત્ સાવચયોગ (એને પાપમય કાર્ય)ના પચ્ચત્તામિ કરે છું એવી પ્રતિજ્ઞા છે અને આ બધા સામાયિક કાર્યોમાં દ્વિસાદિક દોષો ગ્રહેતાં છે તથા સાંસારિક જીવન ખાતુ, પીતુ બધું અમલ એટલે જોગનું જ કાર્ય છે કેમ સાદવ ! કોઈ જૂન થતી હોય તો ફગાવજો

શિક્ષુસૂરિ-નહિ, નહિ, જ્ઞાનચક્રભાષા । બરાબર છે અમારે આ જ કહેવાતું છે કે સસારી જીવો અમે તે કાર્યો કરે છે પણ તેઓની સમજણ બરાબર હોતી જોઈએ ધાર્મિક અને સામાયિક કાર્યોને જોઈ અને ઉધાનની માફક તળ નુત્તર જુદા સમજવા જોઈએ મોતી જૂન આ જ યાવ છે કે મોટા બન્ને વાતણ મિત્રણ કરીને ઘી અને તપખીરની માફક બનેલો બગાડ કરે છે

જ્ઞાનચક્ર-ઘી અને તપખીરની વાત શું છે સહેજ ॥

શિક્ષુસૂરિ-એક સહેરમાં એક શિયાળે ઘી અને તપખીરની દુકાન હતી તે જમાનામાં ઘી અને તપખીર બન્નેના ભાવ રૂપિયાના બે શેરના

દત્ત એક દિવસ રોંગો બહારમામ ગયો અને પોતાના ઓકરને કહી
 ગયો કે - 'એક દામમા થી છે અને બીજા દામમા તપખીર છે આ
 બંનેનો ભાવ રૂપીયાના બેરેનો છે ધરાક આવે તેને વેચતો જગે અને
 પેસા લેતો જગે વળી એક દામ ખ ની ન ચાલ ત્યાં સુધી તારે ખીજી
 દામ ખોનુ નહિ. ઓકરાએ દુકાનમા જઈને જોયુ તો અડધુ દામ
 થીનુ ભરેનુ હતુ અને અડધુ દામ તપખીરનુ નૂખ ઓકરાએ
 વિચાર્યું કે એક ભાવની મને ચી ૮ નામી બં
 વાસણ રાંધી રહી છે માટે એક વાસણ ખાતી કરી મૂકુ તો
 જગા થઈ જન ખસ એજે તો તપખીરનુ દામ થીના દામમા
 કીધુ વાગી દીડુ ગરમીની મોસન હતી અને થી પીમણુ હતુ એટલે
 અડધી જેવુ મિથણ ખની મયુ એવામા એક ધરાકે આરીને તપખીર
 માગી ઓકરાએ મેનુ મીમણ ખનાડુ એવે ધરાકે મયુ - અરે
 મૂખાં આ શુ ? ત્યારે ગરે ચિણન મો રો - મૂખાં મૂખ શુ દામ
 ખોલો છે ? મે તો એક જાનની બં ને વસ્તુઓ ભેગી કરીને દાસિનારીનુ
 દામ કયું છે ? આ સજળી ધરાક મો રો - અરે ભાઈ ખીજી તપખીર
 લાવ, આ તો ખજગી મજ છે ? ત્યારે ઓકરાએ કયું - આ પૂરી
 થય વિના ખીજી દામ ખોનવાની મારા પિતા ના કહી ગયા. ■
 આ સાંભળી ધરાક અસોસ કરતો ચા રો ગયો. એવામા બીજે એક
 ધરાક આવી પહોંચે અને તેણે થી માથું પચુ આ બાધ પાસે
 તો એકજ માન હતો અને એકજ વાન હતી હવે આવો મ ન લે
 કેણ ? આરી રીતે આખા દિવસમા સેકેડે ધરાક આરી આવીને
 પાછા ચા ન્યાં મર્ધા ઓકરા આવે તેની સાથે લડ્યાં કરે પરંતુ
 માતનુ વેચાણુ એ પેસાનુ પણ મયુ નહિ સાંજે ઉદાસ થઈ
 ગામના બધાં મોકે મૂખાં છે, એમ ખમડતો ઘેર આરી ગયો
 આ ખાનુ તેનો બાપ પણ ગામડેથી પાછો આવ્યો અને બેટાએ
 બધાં સમાચાર કહીને પૂછ્યુ કે - 'બાપાજી એક ભાવની બં ને વસ્તુ
 ભેગી કરીને મે શુ ખોડુ દામ કયું કે જેથી બધાં લોકો

મૂખે મૂખે કહીને માન લીધા વિનાજ ચાલ્યા ગયાં ?" ત્યારે બાપે કહ્યું કે - 'બેટા ! જ્યાં ? સુધી બન્ને વસ્તુ જીદી જીદી હોય ત્યાં સુધી તેના ભાન અને કિંમત છે અને બન્ને બેગી કપા પછી તો ખમડી જ જાય ને ! એમ મુકિતથી બાપે ઉકારાને સમજાવ્યું. ધર્મચક્રભાઈ આ દાખલા પરથી એ જ સમજવાનું છે કે સસારનીતિના કાર્યો તો તપખીર સમાન છે અને ધર્મનીતિના કાર્યો ધી સમાન છે આ બંનેનું મિશ્રણ કરીને જ લોકો સસારનીતિના દિસારિયુક્ત કાર્યોમાં ધર્મપુરુષ માનશે તેઓની પાસે સમ્મદસ્વ જેવું અમૂલ્ય રત્ન રહી શકશે નહિ.

પ્રેમચંદ- મહારાજ સાહેબ ! જો અમે ફરજ સમજીને ઉદારીનવૃત્તિથી આ બધા કાર્યો કરીએ તો ?

શિશુરાજ-ભાઈ ફરજ સમજીને કરતો તો મોટામા મોટું મિથ્યાત્વ એટલે અવગી સમજણનું પાપ તો ટળીજ જશે શાસ્ત્રોમા પાપ આશ્રવ (કર્મ બાવવાના રત્નો) કહ્યા છે.

- (૧) મિથ્યાત્વ આશ્રવ (અવગી સમજણ)
- (૨) અવગન આશ્રવ (કોઈ પણ પાપના ત્યાગ નહિ કરવાની બાવના)
- (૩) પ્રમાદ આશ્રવ (ધર્મમાં આતરિક અણુકિત્સાહપણ)
- (૪) કપાય આશ્રવ (ક્રોધ, માન, માયા, લોભની આતરિક ઉજ્જ્વળતા)
- (૫) યોગ આશ્રવ (મન, વચન અને કાયાની કપા)

આ પાંચે આશ્રવની શક્તિને સમજવાને માટે આપણે અઢીમા સ્થાપના કરીએ (જેમ કે મિથ્યાત્વનો એકડો અવગતનો ખમડો, પ્રમાદનો તમડો, કપાયનો ચોગડો, અને યોગનો પાંચડો) તો બધાં બંડો

મળીને ૧૨૩૪૫ થશે હવે એમ સમજો કે બધા સસારીજીવોને
માથે ૧૨૩૪૫ તુ દેતુ છે પ્રેમચંદ્રભાઈ । અહીં આ વીચારોને કહો
કે જે જીવે ધર્મના તરવને સમજીને મિત્રાત્વનો એકોટા ખમેળો
નાખ્યો તો તેણે દેતુ કેટલું ઓછું થયું ?

પ્રેમચંદ્ર-સહેબ । ધણુજ ઓછું થઈ ગયું હવે ફક્ત ૨૩૪૫ તુ
બાકી રહ્યું દશ હજારતુ તો ઉડી જ ગયું

શિમુસૂરિ-ભાઈ । અમારે આજ મંદિરાનું છે કે કોઈ પણ સાસારિક
કાર્યો પુરૂષ સમજીને રીપનીને કરશે તો રૈશમની
માની માફક બધું કર્મબંધન થશે અને ઉભીન પ્રતિધી
કરશે તો સાધારણ કર્મબંધન થશે જે થોડી મહેનતમાં છૂટી
જશે આ જ બાબત કુ તમને શાસ્ત્રોક્ત દર્શાવે વડે સમજીશ
જેથી તમારા હૃદયમાં વિશેષ પ્રકાશ પડશે જેમ પરદેશીરાજ્ય
પોતાની ફરજ સમજીને દાનશુભા બોલાવી પણ પોતે તેને
પરવરતુ સમજી ધર્મબ્યાનમાં ત નીન થયો અને તેનીજ દાનશુભા
ન દનમણિધારાશેઠે ધર્મપુરુષ સમજીને બોલાવી અને મા કુ કે મે
ધણુજ ધર્મપુરુષ કહ્યું તો ફળ સ્વરૂપે પરદેશીરાજ્ય મરીને
સુધાંશ નામનો મોટો દેવતા થયો અને ન દનમણિધારાશેઠે મરીને
પોતાનીજ 'નદાપુરંદરી નામક વાવમાં દેડકો થયો

પ્રેમચંદ્ર-મદારાજ । પરદેશીરાજ્યનું વણન તો રાવપસેણીમૂત્રમાં છે તે
અમારા બ્યાનમાં છે પણ ન દનમણિધારાશેઠની વાત કેમ છે તે કૃપા
કરીને જણાવો

શિમુસૂરિ-રાજગૃહનગરમાં શ્રેષ્ઠિક રાજા રાજ્ય કરતો હતો ત્યાં એક મોટો
ધનાઈ રોકિયો રહેતો હતો તેણે નામ ન દનમણિધારાશેઠ
આમલુઆમ વિદરતા શ્રીમદ્દાવીરગ્વામી ભગવાન ત્યાં પધરાવ્યો

મૂખ^૧ મૂખ^૨ કહીને માન લીધા વિનાજ ચાલ્યા ગયા ? ત્યારે બાપે કહ્યું કે - બેગા ! જ્યાં ? સુધી બન્ને વસ્તુ જુદી જુદી હોય ત્યાં સુધી તેના લાભ અને કિમ્મત છે અને બન્ને બેગી કયાં પછી તો બગડી જ જાય ને ! એમ યુક્તિથી બાપે હાકરાને સમજાવ્યું ધર્મચંદલાઈ ! આ દાખલા પરથી એ જ સમજવાનું છે કે 'સસારનીતિના કાર્યો તો તપખીર સમાન છે અને ધર્મનીતિના કાર્યો ધી સમાન છે આ બંનેનું મિશ્રણ કરીને જે લોકો સસારનીતિના દ્વિસાદિયુક્ત કાર્યોમાં ધર્મપુર્ય માનશે તેઓની પાસે સમ્યક્ત્વ જેવું અમૂલ્ય રત્ન રહી શકશે નહિ

પ્રેમચંદ- મહારાજ સાહેબ ! જો અમે ફરજ સમજીને ઉદારીનવૃત્તિથી આ બધાં કાર્યો કરીએ તો ?

મિત્રુરાજ-ભાઈ ફરજ સમજીને કરવો તો મોટામાં મોટું મિથ્યાત્વ એટલે અવળી સમજણનું પાપ તો ટળીજ જશે શાસ્ત્રોમાં પાપ આશ્રવ (કર્મ) આવનાના રસ્તા) કહ્યાં છે

(૧) મિથ્યાત્વ આશ્રવ (અવળી સમજણ)

(૨) અમન આશ્રવ (કોઈ પણ પાપના ત્યાગ નહિ કરવાની ભાવના)

(૩) પ્રમાદ આશ્રવ (ધર્મમાં આતરિક અણુઉત્સાહપાત્ર)

(૪) કપાય આશ્રવ (ક્રોધ, માન, માયા, લેશની આતરિક ઉજ્યુતા)

(૫) ચોગ્ર આશ્રવ (મન, વચન અને કાયાની કપા)

આ પાંચે આત્મરત્ની શક્તિને સમજવાને માટે આપણે અક્રિયા સ્થાપના કરીએ (જેમ કે મિથ્યાત્વનો એકડો અમતનો બગડો, પ્રમાદનો તગડો, કપાયનો ચોગડો, અને ચોગનો પાંચડો) તો બધાં અક્રિયા

મળીને ૧૨૩૪૫ થશે હવે એમ સમજે કે બધા સંસારીજીવોને
માથે ૧૨૩૪૫ નું દેવું છે પ્રેમચંદ્રગાથ ! અહીંઆ વીચારીને કહો
કે જે હવે ધર્મના તત્ત્વને સમજીને મિત્રતાનો એકો ખમેડી
નાખ્યો તો તેવું દેવું કેવું ઓકું થયું !

પ્રેમચંદ્ર-સહેબ ! ધનુજ કોણ થઈ ગયું હવે ફક્ત ૨૩૪૫ નું
ખાકી રહ્યું દસ દળરત્ન તો ઊડી જ ગયું

સિમુસૂરિ-આથ ! અમારૂં આજ મહેવાનું છે કે જેમ ધનુ સાપ્તરિક
મર્થિ પુણ્ય સમજીને સ્વીચ્છીને કરશે તો રેશમની
ગાંઠની માફક બધું કર્મબંધન થશે અને ઉદાગીન વૃત્તિથી
કરશે તો સાધારણ કર્મબંધન થશે જે થોડી મહેનતમાં છૂટી
જશે આ જ બાબત દુ તમને ચારત્રેકત દર્શાવે વડે સમજાવીશ
જેથી તમારા હૃદયમાં વિશેષ પ્રકાશ પડશે જેમ પરદેશીરાજાએ
પોતાની ફજ સમજીને દાનશાળા ખોલવાની પછી પોતે તેને
પરવરતું સમજી ધર્મબંધનમાં ત રીન થયો અને તેવીજ દાનશાળા
નંદનમણિધારાશેઠે ધનપુણ્ય સમજીને ખોલાવી અને મા યુ કે 'મે
ધણુજ ધર્મપુણ્ય કર્યું' તો ફળ સ્વરૂપે પરદેશીરાજા મરીને
સૂર્યામ નામનો મોટો દેવતા મયો અને નંદનમણિધારાશેઠે મરીને
પોતાનીજ 'નંદાપુષ્પચણી' નામક વાવમાં દેડકો થયો

પ્રેમચંદ્ર-મહારાજ ! પરદેશીરાજાનું વણનું તો રાવખેડીમુતમાં છે તે
અમારા ખ્યાલમાં છે, પણ નંદનમણિધારાશેઠની વાત કમ છે તે કૃપા
કરીને જણાવો

સિમુસૂરિ-રાજગૃહનગરમાં શ્રેણિક સાથે રાખ્ય કરતો હતો ત્યાં એક મોટો
ધનાળ્ય શેઠિયો રહેતો હતો તેનું નામ નંદનમણિધારા હતું
આમલુઆમ વિહરતા શ્રીમહાવીરસ્વામી વ્યવહાર ત્યાં પધાર્યા

અને તેઓશ્રીની વાણી સાંભળીને ગેઠિયાએ આવકના ખાતમન રીકાર્યા સમયાન્તરે તેને સાધુઓનો સયોગ નહિ મળવાથી અને મિથ્યાત્વીઓનો સલાસ થવાથી સંસ્કૃત ગુમારી મિથ્યાત્વી થઇ ગયો. હતા આત્મની કેટલીક ક્રિયાઓ આત્મ રાખી હતી.

એકદા શ્રીધમ નસુમાં તે અદ્ભુત (વશુ ઉપવાસ) તપ કરી પૌરુષધન આદરીને મોઢો હતો. ત્રીજા દિવસની રાત્રે તેને અત્યંત તરસ લાગી અને એવો સિયાર ઉત્પન્ન થયો કે 'ધન્ય છે તે મહાત્માઓને કે જે જવા વાવડી આદિ ખોનડીને ધણુ જીવેને શાંતિ પમાડે છે. હું પણ પૌરુષધન પારીને ગાંઠશ્રેણિકની આઘા લઇને ચાર ખૂણાવાળી મેની વાવડી ખોદાવીશ. પ્રભાતે પૌરુષધન પૂર્ણ થતાં તે પારી રના માદિ કરી, પરિશર સાથે મોટું બેગલુ લઈને રાજ્ય શ્રેણિકના દરખાસ્તમાં ગયો અને બેગ સમર્પણ કરી વાવડી ખોદાવવાની રજા માંગી, રાત્રીએ રજા આપી અને થોડાજ વખતમાં એક મેની ચાર ખૂણાવાળી વાન તૈયાર કરાયા આવી તેની ચારે દિશામાં ચાર બગીચા બનાયા તેમાં પૂર્વ દિશાના બગીચામાં એક ચિત્રસખા બનાવી તે વિવિધ પ્રકારના ચિત્રો અને સિદ્ધાસનોથી ઘણીજ સુરોબિત હતી ત્યાં ધણુ નમનદવી નાચ ગાન કરવા લાગ્યા અને લોકો તે મંદિરનો તમારો જોના લાગ્યાં પશ્ચિમ તરફના બાગમાં એક મોટું ચિત્રિસાનય (દનાખાતુ) ખોદ્યુ ત્યાં ધણું લોકો મંદિત દવા લેવા લાગ્યા અને રોગોનો શાંત કરવા લાગ્યા ઉત્તરદિશા તરફના ઉદ્યાનમાં એક મેની અનકારશાળા (હાવા ધોવા, હળમત તથા તન માળિત કરાવના માટેનું સ્થાન) સ્થાપી ત્યાં ધણુ લોકો વગર પસે હળમત કરાવી, તેન આનિશ વગેરે કરાવવા લાગ્યા અને દક્ષિણદિશા તરફના બગીચામાં એક મેની રસવતીશાળા (ભોજનશાળા) ખોનવામાં આવી ત્યાં ધણું ભગન ભિખારી સાધુ, સંન્યાસી, બ્રાહ્મણ રક વગેરે આવીને ખુશીથી જમવા

જ્ઞાનચંદ્ર-આચાર્યશ્રી ! આપના ફરમાવના પ્રમાણે જો નિજરા અને પુરુષનું વસ્તુનું સ્વરૂપ હોય તો સાંસારિક દાનમાં નિજરા કદી થતી નથી અને જો પુરુષ વસ્તુ ન હોય તો પછી બધાં જ તીર્થંકરો વર્ષાદાન આપે માટે આપે છે ? તેઓથી તો ત્ર્યમ્બકમય ધાતુ દાર હોય છે ને ?

શિશુરાજ-આપ જન્મ થતા પછી જોમ બધા તીર્થંકરો દ્વારા પશુની દાનમાં દાનથી જ્ઞાન કરે છે અને છાદિક દેવતાઓ તે કરાવે છે તેમજ દીક્ષા લેતી વખતે વર્ષાદાન પણ આપે છે આ બનાવો કાળનો રિવાજ છે જો ધર્મપુણ્ય સમજીને આપનાં દેવ તો બધાંજ તીર્થંકરો એક સરખા જ દાન કેમ આપે ? અને બાર જ મહિના કેમ આપે ? ધર્મપુણ્ય તો એકથી બીજાએ વધારે કરતું જોએ

જ્ઞાનચંદ્ર-સાહેબ ! તીર્થંકર દાન આપે તેની વચ્ચે કેટલું મનુની છા ? અને જો દેવ તો આ સૂત્રમાં છે ?

શિશુસૂરિ-આચાર્યશ્રી તથા શાતાશ્રમમાં જે વિરેના હિસ્સે ૭ તેમાં જણાવ્યા પ્રમાણે સૂરોત્પત્તિ માંડી સવારે જમવાના સમય સુધીમાં દરરોજ ૧,૦૮ • (એક કરોડ અને આઠ લાખ) એટલે એક વર્ષમાં (બાર મહિનામાં) કુલ ૩૮૮૮૦,૦૦૦૦૦ (ત્રણ અમજ અપાત્તી કરોડને એવી લાખ) સોનામહેરો બલવાન પેતાના હાથથી આપે છે એમાં પણ એક વાત ધણીજ આશ્ચર્યકારક છે કે તીર્થંકરો દેવતા ધરતી એક પણ પાઈ આપતા નથી જ્યારે તેઓને દીક્ષા લેવાને સમય થાય છે ત્યારે સોધર્મે દ્રવ્ય (પહેના દેવતાના દાન) આસન કપે છે એટલે તે અવધિગ્રસ્તથી જોઈ નિરૂપક છે કે બગવાન દીક્ષા લેવાના છે અને જ્યારે આવો પ્રસંગ હોય છે

અને તેઓશ્રીની નાણી સાંભળીને રોકિયાએ આવકના પ્યારમત
 શ્રીમયાં સમગ્ર તરે તેને સાધુઓનો સરોજ નહિ મળવાથી અને
 મિથ્યાત્વીઓનો સદુત્સય થવાથી સમ્પત્તિ ગુમાવી મિથ્યાત્વી થઇ
 ગયો ત્તા આત્મકની કેન્દ્રીક ક્રિયાઓ ચાલુ રાખી હતી

એમદા ગ્રીષ્મ નસતુમા તે અનુષ્ઠ (ત્રણ ઉપવાસ) તપ કરી
 પૌષધવન આત્મીને બેઠો હતો ત્રીજ દિવસની રાત્રે તેને અત્યંત તરસ
 લાગી અને એવો વિચાર ઉપન થયો કે 'ધન્ય છે તે મર્માત્માઓને કે જે
 દુરા વારડી આદિ ખોનસીને ધણા જીવેને શાંતિ પમાડે છે કુ
 પણ પૌષધવન પારીને ગજાદેવિકની આસપાસ લઇને ચાર
 ખૂશાણી મેળી વારડી ખોદાવીશ પ્રમાતે પૌષધવન પૂણું થનાં
 તે પારી રનાનાદિ શ્રી, પરિવાર સાથે મોટું ભોજન લઈને રાત્રી
 એલિટના દરબારમા ગયો અને ભોજન સમર્પણ કરી વાવડી ખોદાવવાની
 રજા માગી રાત્રીએ ૧૯૧ આપી અને થોડાજ વખતમા એક
 મેળી ચાર ખૂશાણી વાન તૈયાર કરવામા આવી તેની ચારે દિશામાં
 ચાર બગીચા બનાવ્યા તેમા પૂર્વ દિશાના બગીચામા એક
 ચિત્રસભા મનાવી તે વિવિધ પ્રકારના ચિત્રો અને સિદ્ધાસનોથી ધણીજ
 સુગંધિત હતી ત્યાં ધણા નટનટની નાચ ગાન કરવા લાગ્યા અને
 લોકો તે મંદિરનો તમારો જોશ નાચ્યા પશ્ચિમ તરફના બાગમા
 એક મોટું ચિત્રિસાનય (દવાખાનું) બોધ્યું ત્યાં ધણાં લોકો
 મંદિર દવા લેવા લાગ્યા અને રોગોને શાંત કરવા લાગ્યા ઉત્તરદિશા
 તરફના ઉદ્યાનમા એક મેળી અનકારશાળા (દવા ધોવા,
 હળમત તથા તન માવિશ પ્રસવા માટેનું સ્થાન) સ્થાપી ત્યાં
 ધણાં લોકો વગર પૈસે હળમત કરાવી, તેન માવિશ વગેરે કરાવવા
 લાગ્યા અને દક્ષિણદિશા તરફના બગીચામાં એક મેળી રસવતીશાળા
 (બોજનશાળા) ખોનવામા આવી ત્યાં ધણાં ભગન, બિખારી
 સાધુ સંપ્રદાસી, આદ્યજી રક વગેરે આસીને ખુશીથી જમરા

શાનચંદ-આચાર્યશ્રી ! આપના ફરમાવના પ્રમાણે જો નિજ સ અને
પુણ્યનું વજન સ્વયં હોય તો સામારિક દાનોમાં નિજ સ કદી થતી
નથી અને જો પુણ્ય પશુ ન હોય તો પછી બધા જ તીર્થ કરે
વર્ષીદાન આ માટે આપે છે ? તેઓશ્રી તો ત્રણસાનના ધારણ
દાર હોય છે ને ?

શિશુરાજ-ભાઈ જન્મ થતા પછી જેમ બધા તીર્થ કરે કાચા પાણીના
દળરો બળથી સ્નાન કરે છે અને હાલિ દેવતાઓ તે કરાવે
છે તેમજ દીક્ષા લેતી વખતે વર્ષીદાન પણ આપે છે આ અનાદિ
કાળનો રિવાજ છે જો ધર્મપુણ્ય સમજીને આપતાં હોય તો બધાજ
તીર્થ કરે એક સરખું જ દાન કેમ આપે ? અને બાર જ મહિના
કેમ આપે ? ધર્મપુણ્ય તો એકથી બીજાએ વધારે કરવું જોઈએ

શાનચંદ-સાહેબ ! તીર્થ કર દાન આપે તેની પશુ કાંઈ ગણતરી છે ?
અને જો હોય તો કયા સૂત્રમાં છે ?

શિશુસૂરિ-આચાર્ય તથા શાતાસૂત્રમાં એ વિનો ઉલ્લેખ છે તેમાં
જણાવ્યા પ્રમાણે સૂરો વધી માડી સરારે જમરાના સમ
સુધીમાં દરરોજ ૧,૦૮૦૦ (એક કરોડ અને આઠ
સામ્ય) એટલે એક વર્ષમાં (બાર મહિનામાં) કુલ
૩૮૮,૮૦,૦૦૦૦૦ (ત્રણ અમળ અડધાગી કરોડને એટલી સામ્ય)
મોનામહોરો ભગવાન પોતાના હાથથી આપે છે એમાં
પણ એક વાત ધણીજ આશ્ચર્યકારક છે કે તીર્થ કરે પોતાના
મરની એક પણ પાઈ આપતા નથી જ્યારે તેઓને દીક્ષા લેવાને
સમય થાય છ ત્યારે સૌધર્મેદ્રનું (પહેલા દેવ
આસન કપે છે એટલે તે અવધિયાનથી જોઈ નિ
ભગવાન દીક્ષા લેવાના અને જ્યારે આવે ન્યારે

અને તેઓશ્રીની વાણી સામ્રાજીને શેઠિયાએ આવકનાં પારખત
ગીકાર્યાં સમસા તરે તેો સાધુઓનો સયોગ નહિ મળાયી અને
મિથ્યાત્વીઓનો સહયોગ થવાથી સમ્બધ્વ ગુમારી મિથ્યાત્વી થઇ
ગયો છતાં આગ્રહી કેટલીક કિસાઓ ચાલુ રાખી હતી

એકદા ગ્રીષ્મ સતુર્મા તે અટ્ટમ (ત્રણ ઉપવાસ) તપ કરી
પૌષધવન આદરીને બેઠો હતો ત્રીજા દિવસની રાત્રે તેને અત્યંત તરસ
લાગી અને એવો નિચાર ઉત્પન્ન થયો કે 'ધન્ય છે તે મર્માત્માઓને કે જે
ના વાવડી આદિ જોતરીને ધણા જીવોને શાંતિ પમાડે છે કે
પણ પૌષધવન પારીને ગજાશ્રેણિકની આસા લઇને ચાર
ખૂણાવાળી મોની વાવડી જોદારીશ' પ્રભાતે પૌષધવન પૂર્ણ થતા
તે પારી રના પાદિ કરી પરિવાર સાથે મોટું બેગલું લઇને રાજ
શ્રેણિકના દરખાસમાં ગયો અને બેઠ સમર્પણ કરી વાવડી જોદારવાની
રજા માંગી ગજાએ રજા આપી અને ઘોડાજ વખતમાં એક
મોની ચાર ખૂણાવાળી વાવ તેવાર કરનામાં આવી તેની ચારે દિશામાં
ચાર બગીચા બનાવ્યાં તેમાં પૂર્વ દિશાના બગીચામાં એક
ચિત્રસભા બનાવી તે વિવિધ પ્રકારના ચિત્રો અને સિદ્ધાન્તોથી ધણીજ
મુરોબિત હતી ત્યાં ધણા નટનટની નાચ ગાન કરવા લાગ્યા અને
લોકો તે મહેતનો તમાગો જોવા લાગ્યા પશ્ચિમ તરફના બાગમાં
એક મોટું ચિત્રિસાનય (દવાખાનું) જોદયુ ત્યાં ધણાં લોકો
મહેત દવા લેવા લાગ્યા અને રોગોને શાંત કરવા લાગ્યા ઉત્તરદિશા
તરફના ઉદ્યાનમાં એક મોની અનકારશાળા (દાના, ધોના,
હળમત તથા તન માલિશ કરાવવા માટેનું સ્થાન) રચાવી ત્યાં
ધણા લોભ વગર પૈસે હળમત કરાવી, તેન માલિશ વગેરે કરાવવા
લાગ્યા અને દક્ષિણદિશા તરફના બગીચામાં એક મોની રસવતીશાળા
(જોજનશાળા) જોદવામાં આવી ત્યાં ધણાં ભગત, બિખારી
સાધુ સંપાત્રી, યાત્રી રક નગેરે આવીને ખુશીથી જમવા

જાનચદ-આચાર્યશ્રી ! આપના કરમાવવા પ્રમાણે જો નિજરા અને
પુણ્યનું વર્ણન સ્વયં હોય તો સાત્ત્વિક દાનોમાં નિજરા કદી થતી
નથી અને જો પુણ્ય પણ ન હોય તો પછી બધા જ તીર્થ કરો
પણ દાન શ્રી માટે આપે છે ? તેઓથી તો ત્રણગાનના ધારણ
દાર હોય ॥ ને ? -

શિક્ષુસૂત્ર-બાઈ જ મ થવા પત્રી જેમ બધા તીર્થ કરો કાચા પાણીના
હળોરો કાળથી રનાન કરે છે અને છદ્ધાદિક દેવતાઓ તે મારે
છે તેમજ દીના લેની વખતે વરીદાન પણ આપે છે આ અનાદિ
કાળો રિવાજ ॥ જો ધર્મપુણ્ય સમજીને આપના દોષ તો બધાજ
તીર્થ કરો એક સરખુ જ દાન કેમ આપે ? અને બાર જ મદિના
કેમ આપે ? ધર્મપુણ્ય તો એકથી બીજાએ વધારે કરવું જોઈએ

જાનચદ-સાહેબ ! તીર્થ કર દાન આપે તેની પણ કોઈ મજબૂતી છે ?
અને જો હોય તો કયા સૂત્રમાં છે ?

શિક્ષુસૂત્રિ-આચાર્ય તથા શાતાસૂત્રમાં એ વિશેષ ઉલ્લેખ છે તેમાં
જણાવ્યા પ્રમાણે સૂર્યો વધી માઠી સવારે જન્મવાના સમય
મુધીમાં દરરોજ ૧૦૮૦૦૦૦ (એક કરોડ અને આઠ
લાખ) એટલે એક વર્ષમાં (બાર મદિનામાં) કુલ
૩૮૮,૮૦,૦૦,૦૦૦ (ત્રણ અમજ અ રાસી કરોડરે એવી લાખ)
સોનામહોરો ભગવાન પોતાના દાસથી આરો ॥ એમાં
પણ એક વાત ધણીજ આશ્ચર્યકારક છે કે તીર્થ કરો પોતાના
ધરની એક પણ પાઈ આપતા નથી જ્યારે તેઓને દીક્ષા લેવાનો
સમય થાય છે ત્યારે સોધમે દ્રવ્ય (પહેના દેવનોડના ઇદ્રવ્ય)
આસન કપ છે એમલે તે અવધિગાનથી જોઈ વિચાર કરે ॥ કે
ભગવાન દીક્ષા લેવાના છે અને જ્યારે આવો પ્રસંગ મળે ત્યારે

અતીત, (જૂન) વર્તમાન, તથા ભવિષ્યત કાળના
 હતાચાર (કર્તવ્ય) છે કે તેઓ ભગવાન પાસે અનુપ
 સાધ સોનામટોરો દાન કરે, માટે મારે પણ આમ
 આલોચીને વેસમણુ દેવતાને હુકમ કરે, અને
 જાણુક દેવતાને હુકમ આપે અને જાણુક દેવતા
 (જે ધન મિલકતનો કાષ્ઠ પણ વસવારસ ન હોય
 નિધાનો જમીનમંથી કાઢી તેની સોના
 તેના ઉપર જોઓ ભગવાન થરાના હોય તેની
 તે ચર જરીને) ભગવાન પાસે મૂકે, અને
 દેવાનું સર્ક કરે આ દાન સનાય, આ
 દેવતા, ચક્રવર્તી, રાજા શેષ, શાહુકાર મરીખ, રક
 મદણુ કરે છે આ પ્રમાણે દાન આપ્યા પછી
 ખડુ મોટા વરઘોડો નીકળે છે આ બધું સાંસારિક
 ભગવાન 'સવ્યમે સ્વરગિજ્ઞ પારકમ્મ' અર્થાત્ મારે સ
 કરવાના પચ્ચખાણુ છે! એવા પાત્રુ શ્રીમુખથી
 દીક્ષા સ્વીકારે છે, તો હવે વિચારો કે દીક્ષા લીધા
 ભોગ ભોગ્યાં સાંસારિક દાન કર્યું, સ્નાન કર્યું અને
 પોતે હયાં, તેમા ધર્મપુણ્ય થયું કે સાંસારિક કાપ?

ધર્મશ્લોક-આ વાત તો ખરાખર ખ્યાનમાં આવી મન કે ચા
 હોય કે બીજા કાષ્ઠ હોય, સિદ્ધાંતિક ન્યાયથી વ્યવહાર
 ધર્મ કહી શકાય નહિ અને ભગવાને કર્યું એટલે ધર્મ
 જો માનીએ તો સાતિનાથમગવાને છ ખડનું રાજ્ય
 સાંખ ખાતુ દગર રાણીઓ સાથે ભોગ્યવિદાસ કર્યા,
 લડાઈઓ લડ્યાં. આ બધી બાનતમાં ધર્મ જ કહેવો

જ્ઞાનશ્લોક-(ચમકીને) મહારાજશ્રી એક ચોપડીમાં
 'નાસ્તિક પરદેશીરાજાએ કેરીસ્વામીની

સ્વીકારી અને પછી દાનસાગા ખોરી એ આ દાનમાં વિલકુન ધર્મ
પુણ્ય ન હોય તો કેરીસ્વામીએ ના કેમ નહિ પાડી ?

શિશુરાજ-આમ ! કેરીસ્વામીએ કહ્યું હતું કે - 'રાજા તું રમણીક
રહેજે અરમણીક થવો નહિ, ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે - 'મદારાજ
હવે તું કેઈ પણ દિવસ અરમણીક થઈ નહિ દેવેથી રાજ્યના
આર ભાગ પાડીશ, તેમાંનો પહેલો ભાગ ખાનના માટે, બીજો
ભાગ દાથી ધેડા વગેરે માટે ત્રીજો ભાગ
અતેડેર (રાણીઓને) માટે અને ચોથો ભાગ દાનસાગા માટે
નક્કી કરીશ આ સાંભળી કેરીસ્વામી મૌન કરીને મેસી રહ્યા
પણ ચોથા ભાગની પ્રશ્નસા કરી નહિ અને ના પણ પાડી નહિ
કારણ કે સાધુને સાંસારિક ખટપટમાં પડવાનું હોયજ નહિ જો
પ્રશ્નસા કરે તો દિસાનું અનુમોદન થાય, અને ના પાડે તો ગરીબોને
અતરાય લાગે, ત્યાર પછી પરદેશી રાજાએ રાજ્યના આર ભાગ
પાડીને પોતે નિજા થઈ છઠ્ઠું જીના (બન્ને ઉપવાસે) પારણા કરતાં
લાગ્યો, અને પોતપોતાનામાં પોતપોતાના સામાયિક આદિ ધર્મ ક્રિયામાં
તત્સીન થઈ જીવન સફલ કરવા લાગ્યો હવે તમે વિચારીને કહો કે
રાજ્યના આર ભાગ પાડવાં તે ધર્મમાં આવશે કે ધર્મક્રિયામાં
તત્સીન થયો તે ?

જ્ઞાનચંદ-શુરદેવ ! રાજ્યના આર ભાગ પાડવા તે તો રાજનીતિ તથા
સાંસારિક રૂઝુ કહેવાશે, અને પોતે નિજા થઈને ધર્મધ્યાનમાં
સમય મિતાવ્યો તે અહમકલ્યાણનું સાધન ધર્મ કહેવાશે

શિશુસુરિ-જ્ઞાનચંદ્રઆમ ! હવે આદિમક ધર્મની દૃષ્ટિએ રાજનીતિ તથા
સાંસારિક વ્યવહારનાં કાર્યો ત્યાગવા લાયક છે કે અદ્યક્ષ કરવા લાયક ?

જ્ઞાનચંદ-મદારાજ સાહેબ ! જો કે અમારા જેવા સસારી જીવોમાં
સાંસારિક વ્યવહારનાં કાર્યો કર્યા વિના સસારમાં રહી શકાતું નથી

(દાખલા તરીકે જ્યારે અમને તરસ લાગે ત્યારે બીજાને ઘેર પાણી પીવા તૈયાર થઈએ છીએ, તો બીજા તરસ્યો અમારે ઘેર આવ્યો હોય તો તેને પાણી પીવડા ના વિના અમારાથી કેમ રહી શકાય ?) તો પણ ધર્મનીતિની દૃષ્ટિએ આત્મકલ્યાણ તો ન જ થઈ શકે જ્યારે અમે સામાયિક કરીને આત્મિકધર્મમાં બેસીએ છીએ ત્યારે કોઈપણ તરસ્યો કે જૂખ્યો આ યો હોય તો અમે તેને કાંઈ પણ આપી શકતા નથી

શિક્ષુરાજ-ભાઈ ! એનું કારણ શું ?

જ્ઞાનચંદ-મહારાજશ્રી ! સામાયિક તથા સાંપ્રજ્ઞામાં 'સાવજ્ઞ જોગ પચ્ચત્તામિ' અર્થાત્ સાવધોગ (એટલે પાપમય કાર્ય)ના પચ્ચખાણ કરે છું એવી પ્રતિજ્ઞા છે અને આ બધા સામાયિક કાર્યોમાં દ્વિસાધિક દોષો રહેનાર છે તથા સામાયિક જીવોનું ખાનુ, પીનું બધું અમત એટલે બોમનું જ કાર્ય છે કેમ સાહેબ ! કાંઈ જૂન થતી હોય તો ફરમાવજો

શિક્ષુસૂરિ-નહિ, નહિ જ્ઞાનચંદભાઈ ! બગબગ છે અમારે આ જ કહવાનું છે કે સસારી જીવો ગમે તે કાર્યો કરે છે પણ તેઓની સમજણ બગબગ હોવી જોઈએ ધાર્મિક અને સામાયિક કાર્યોને જાહેર અને ઉધારની માફક તપન જુદા જુદા સમજવાં જોઈએ મેલી જૂન આ જ થાય ■ કે લોકો બન્ને વાતનું મિશ્રણ કરીને ઘી અને તપખીરની માફક બનેલો બગાડ કરે છે

જ્ઞાનચંદ-ઘી અને તપખીરની વાત શું છે સહેબ ?

શિક્ષુસૂરિ-એક સહેરમાં એક શેડિયાને ઘી અને તપખીરની દુકાન હતી તે જમાનામાં ઘી અને તપખીર બન્નેના ભાવ રૂપિયાના બે શેરના

હતા એક દિવસ શેડિંગ બહારગામ ગયો અને પૈનાના છોકરાને મદી
 ગયો કે - 'એક દામમાં ઘી છે અને બીજા દામમાં તપખીર છે આ
 બેને તો સાવ અપીયાના બરીરનો છે ધરાક આવે તેને વેચતો જાજે અને
 પૈસા લેતો જાજે' વળી એક દામ ખાલી ન થાય ત્યાં સુધી તારે બીજું
 દામ ખોલવું નહિ' હાલતએ દુકાનમાં જઈને જોયું તો અડધું દામ
 ઘીનું ભરેલું હતું અને અડધું દામ તપખીરનું મૂખ છોકાએ
 વિચાર્યું કે 'એક ભાવની મને બીજા નકામી બે
 વાસણ રોકી રહી છે માટે એ વાસણ ખાલી કરી મૂક તો
 જમ્યા થઈ જાય બસ, એજે તો તપખીરનું દામ ઘીના દામમાં
 ભેળું વાગી દીધું મરખીની મોસન હતી અને ઘી પીગાળ્યું હતું એટલે
 ચટણી જેવું મિશ્રણ મની ગયું એનામાં એ ધરાકે આવીને તપખીર
 માગી છોકરાએ પેતુ મીથણ બનાવ્યું એને ધરાકે કહ્યું - અરે
 મૂખ! આ શું? ત્યારે છોકરો ચિડાઈને મેલ્યો - 'મૂખ! મૂખ! શું કામ
 બોલો છો? મેં તો એક ભાવની બન્ને વસ્તુઓ ભેગી કરીને દોશિયારીનું
 કામ કયું છે આ સાંભળી ધરાક બેલ્યો - અરે ભાઈ! બીજું તપખીર
 લાવ, આ તો બગડી ગઈ છે ત્યારે છોકરાએ કહ્યું - આ પૂરી
 થતા વિના બીજું દામ ખોલવાની મારા પિતા ના કની ગયા છે
 આ સાંભળી ધરાક અફસોસ કરતો ચાલ્યો ગયો એવામાં બીજાને એક
 ધરાકે આવી પહોંચ્યો અને તેણે ઘી માગ્યું પણ આ ભાઈ પાસે
 તો એકજ માત્ર હતો અને એકજ વાન હતી હવે આવે માન લે
 કેજી? આવી રીતે આખા દિવસમાં સેકડા ધરાકે આવી આવીને
 પાંચ ચાલ્યા ગયા છોકરો આવે તેની સાથે લડ્યા કરે પરંતુ
 માત્ર વેચાણ એક પૈસાનું પણ થયું નહિ સાંજે ઉદાસ થઈ
 'મામના બધા લોકો મૂખાં છે, એમ બબડતો ઘેર આવી ગયો
 આ બાળક તેના બાપ પાસે ગામડેથી પાછો આવ્યો અને બેગએ
 બધાં સમાચાર કહીને પૂછ્યું કે - બાપાજી એક ભાવની બન્ને વસ્તુ
 ભેગી કરીને મેં શું ખોટું કામ કયું કે જેથી બધાં

મૂખ' મૂખ' કહીને માન લીધા વિનાજ આલ્યા ગયાં ?' ત્યારે બાપે કહ્યું કે - 'જેગ ! જ્યાં ? સુધી બન્ને વસ્તુ જુદી જુદી હોય ત્યાં સુધી તેના ભાન અને કિંમત હિં અને બન્ને ભેગી કર્યા પછી તે બગડી જ જાય ને ! એમ યુક્તિથી બાપે છોકરાને સમજાવ્યું. ધર્મચદલાઈ આ દાખલા પરથી એ જ સમજવાનું છે કે 'સસાર નીતિના કાર્યો તે તપખીર સમાન છે અને ધર્મનીતિના કાર્યો ઘી સમાન છે. આ બંનેનું મિશ્રણ કરીને જે લોકો સસારનીતિના દ્વિસાદિયુક્ત કાર્યોમાં ધર્મપુરવ માનશે તેઓની પામે સમ્યક્ત્વ જેવું અમ્મ વ રત્ન રહી શકશે નહિ.

પ્રેમચદ- મહારાજ સાહેબ ! જો અમે ફરજ સમજીને ઉઠામીનવૃત્તિથી આ બધા કાર્યો કરીએ તો ?

મિત્રુરાજ- ભાઈ ફરજ સમજીને કરવો તો મોટામા મોટું મિથ્યાત્વ એટલે અચળી સમજાવ્યું પાપ તો ટળીજ જશે. શાસ્ત્રોમાં પાપ આશ્રવ (કર્મ આવવાના રસ્તા) કહ્યાં છે.

- (૧) મિથ્યાત્વ આશ્રવ (અચળી સમજાવ્યું)
- (૨) અવ્રત આશ્રવ (કાંઈ પણ પાપના ત્યાગ નહિ કરવાની બાંધના)
- (૩) પ્રમાદ આશ્રવ (ધર્મમાં આંતરિક અણુહિંસાક્રપ્ત)
- (૪) કપાય આશ્રવ (કાંઈ, માન માયા, લોભની આંતરિક ઉધ્ધુના)
- (૫) યોગ આશ્રવ (મન, વચન અને કાયાની ક્રિયા)

આ પાંચે આશ્રવની શક્તિને સમજવાને માટે આપણે અકોમાં સ્થાપના કરીએ (જેમ કે મિથ્યાત્વનો એકડો, અવ્રતનો બગડો, પ્રમાદનો તજડો, કપાયનો ચોગડો, અને યોગનો પાચડો) તો બધા અકો

મળીને ૧૨૩૪૫ થશે હવે એમ સમજો કે બધાં સસારીજીવોને
માથે ૧૨-૪૫ નું દેવું છે પ્રેમચંદ્રા ॥ અહીં આ વીચારીને કહો
કે જે હવે ધર્મના તત્ત્વને સમજીને મિત્રતાનો પ્રેમો અમેગી
નાખ્યો તો તેવું દેવું કેટલું ઓછું થયું ?

પ્રેમચંદ્ર-સહેબ ! ધણુજ ઓછું થઇ ગયું હવે ફક્ત ૨-૪૫ નું
બાકી રહ્યું દસ હજારનું તો ઉડી જ ગયું

શિશુસૂરિ-બાપ ! અમારે આજ પ્રેરવાનું છે કે કેમ પણ સાસારિક
કાર્યો પુરુષ સમજીને રૂગીપચીને પ્રસો તો રેશમની
માંની માફક બહુ કાંચું કમળ ધન થશે અને ઉદારીન વૃત્તિથી
કરશે તો સાધારણ ધર્મબંધન થશે જે થોડી મદેનતમા છૂગી
જશે આ જ બાબત કુ તમને સારંગોકત દષ્ટાન વડે સમજાવીશ
જેથી તમારા હૃદયમાં વિશેષ નમ્રતા પડશે જેમ પરદેશીરાજાએ
પોતાની ફજા સમજીને દાનવાળા ખોવારી પણ પોતે તેને
પરવરતુ સમજી ધર્મધ્યાનમાં તલ્લીન થયો અને તેવીજ દાનશાળા
નંદનમણિયારાશેઠે ધર્મપુણ્ય સમજીને ખોવારી અને મા યુ કે મે
ધણજ ધર્મપુણ્ય કર્યું તો ફળ સ્વરૂપે પરદેશીરાજા મરીને
સૂર્યામ નામનો મોગ દેવતા થયો અને નંદનમણિયારાશેઠ મરીને
પોતાનીજ નંદાપુષ્કરપી નામક વાવમાં દેડો થયો

પ્રેમચંદ્ર-મહારાજ ! પરદેશીરાજાનું વચ્ચુંન તો તારખમણીસૂત્રમાં છે તે
અમારા ધ્યાનમાં છે પણ નંદનમણિયારાશેઠની વાત કેમ તે કૃપા
કરીને જણાવો

શિશુસૂરિ-રાજગૃહનગરમાં શ્રેણિકે રાજા સંજ્ઞ કરતો હતો ત્યાં એક મોટા
ધનાળય શોધ્યો રહેતો હતો તેવું નામ નંદનમણિયારા દેવ
આમણુઆમ વિદ્યરતા શ્રીમહાવીરસ્વામી ભગવાન

અને તેઓશ્રીની વાણી સામળીને શેઠિયાએ આવકનાં પારખત
સ્વીકાર્યાં સમગ્રાન્તરે તેને સાધુઓનો સયોગ નહિ મળવાથી અને
મિથ્યાત્વીઓનો સહાસ થવાથી સમ્યક્ત્વ ગુમાવી મિથ્યાત્વી યહ
ગયો છતાં આરકની કેટલીક દિવાઓ ચાતુ રાખી હતી

એકદા ગ્રીષ્મ ઋતુમાં તે અદ્દમ (ત્રણ ઉપવાસ) તપ કરી
પૌષધવ્રત આદરીને મેઢો હતો ત્રીજા દિવસની રાત્રે તેને અત્યંત તરસ
લાગી અને એવો વિચાર ઉપજ્ય થયો કે 'ધ ય છે તે મર્માત્માઓને કે જે
દૂવા વાવડી આદિ ખોતરીને ધણા જીવેને શાંતિ પમાડે છે કે
પણ પૌષધવ્રત પારીને ગળાશ્લેષ્મિકની આઘાત લઈને ચાર
ખૂણાવાળી મોતી વાવડી ખોદાવીશ પ્રભાતે પૌષધવ્રત પૂર્ણ થતાં
તે પારી રનાનાદિ કરી, પરિવાર સાથે મોટું ભોજન લઈને રાજ્ય
શ્લેષ્મિકના દરબારમાં ગયો અને ભેટ સમર્પણ કરી વાવડી ખોદાવવાની
રજા માંગી, રાજાએ રજા આપી અને થોડાજ વખતમાં એક
મોતી ચાર ખૂણાવાળી વાવ તૈયાર કરવામાં આવી તેની ચારે દિશામાં
ચાર બગીચા બનાવ્યાં તેમાં પૂર્વ દિશાના બગીચામાં એક
ચિત્રસભા મનાવી તે વિવિધ પ્રકારના ચિત્રો અને સિદ્ધાસનોથી ધણીજ
સુસજ્જિત હતી ત્યાં ધણા નટનટવી નાચ માન કરવા લાગ્યા અને
લોકો તે મંદિરનો તમારો જોશ લાગ્યા પશ્ચિમ તરફના બાગમાં
એક મોટું ચિત્રિસાન્ય (દવાખાતુ) ખોદ્યું ત્યાં ધણાં લોકો
મંદિર દવા લેવા લાગ્યા અને રોજીને શાંત કરવા નાચ ઉત્તરદિશા
તરફના ઉદ્યાનમાં એક મોતી અબરણાળી (દાસ, મોવા
હળમત તથા તપ માલિકા કરાવવા માટેનું સ્થાન) સ્થાપી ત્યાં
ધણાં લોકો વગર પમે હળમત કરાવી તેત માનિત વગેરે કરાવવા
લાગ્યા અને દક્ષિણદિશા તરફના બગીચામાં એક મોતી રસવતીચાળા
(ખોજનશાળા) ખોદવામાં આવી ત્યાં ધણાં ભગત, સિખારી
સાધુ સંન્યાસી, આજીવ્ય રક વગેરે આવીને ખુશીથી જમના

લાગ્યા. લોકોને આ પ્રકારે મરણની ધણી સમવેડા મળવાથી
નંદનમણિયારશેઠની વાદવાહ બોલા સાંભળ્યા અને ધણીજ
વખણ કરવા લાગ્યા એક પોતે આ સુવચ સાંભળીને મનમાં
વચારવા લાગ્યો કે, 'મેં ધણુ જ પુણુ કાવું કયું છે

હવે એક વખત તે શેઠના શરીરમાં શ્વામ,
ખાસી, જ્વર, કામર, રક્તપિત કે જે લગ્ગેરે સોજા મદારોઃ
એકા સાથેજ ઉત્પન્ન થયા અને મોળા મોટા વેઠ-હળોએ જ્યારીને
ઉપચાર કરવા લાગ્યા, પરંતુ કર્મની જાતિ વિચાર જ બધાં જે-
હળોએનાં હાથ દેઠાં પડ્યા તેઓ શેઠનો એક પશુ રાત્ર મગડી
સાથા નહિ શેઠ રડી રડીને વાવડીમાં આસકન બની મરીને તેજ
પોતાની નંદાપુત્રકણી વાવડીમાં દેડકા રૂપે અવતરી આ ખાતુ
ધણી લોકો વાવડીની ઉપર વાતો કરી રહ્યાં છે કે 'ધન્ય છે
નંદનમણિયારશેઠને કે જેણે જ્યારી સુદર વાવડી ખોદાવી' દેડકાને
આ વાતો ધણીજ ગમી તથા વિચાર કરતા જનનિશ્ચયતાન
ઉત્પન્ન થયું જેના વડે પોતાના પાછળ બચતી બધી વાત
પાદ જ્યાં અને વિચાર કરવા લાગ્યો કે અરે આ તો હું જ છું
નંદનમણિયારશેઠ દાં દાં મેં સત્વધર્મ પામીને પશુ
કેસમતથી તેને શુભાવી દીધો, અને વાવડી ખોદારી વાત
છેતરી વખતે સોજા શેઠથી ખીણ મનુષ્યજ મ
દારી મરીને દેડકા થોડા * હું અધન્ય છું, અકુશ્ય
છું, અમૃતપુરુષ છું જે નિર્મલ પ્રવચન (સત્ય પ્રવચન) ની નજ

* અહ અર્થને અપુણે અન્વપુણે (સામાસ્ય અર્થવચન ૧૩)

ને વાવ ખોવાત તથા સામારિક દાનતું કામ સુર્યતુ હોને
તો અહીયા એમ કેમ કહેને કે "અમૃત પુરુષ" અર્થાત મે
પુરુષ કયાં નથી

થયો, બ્રહ્મ થયો અને પરિબ્રહ્મ થયો' એમ બ્યાલમનિદા કરી પાકુ પોતાની મેલે સમ્યક્સ્વ અને બાર મન સ્વિકારી એવો અભિમદ્ધ કર્યો કે, 'આજથી આખા જીવન સુધી જુ-જુ (બાપને ઉપવાસે) પારણ કરવું અને પારણમાં સ્નાનોદ્ધક (એટલે લોકોનું નાકેનું જીવરડિત પાણી) પીવું, તથા માણુમેના ચરીરના મેલનો આદાર કરવો' એમ દૈન્યધમ મહાગૌર તપશ્વર્ધા ધારણ કરી રહેવા લાગ્યો. સમયાતરે રાજમહાનગરમાં શ્રીમહાવીરમહાનુ આગમન થયું. લોકોના મોટેથી ખબર સાંભળી હર્ષિત થઈ દેડકા પશુ મહાને વાંકવા જવા નીકળ્યો. બા બાનું રાજ શ્રેષ્ઠિક પશુ મહા દશને જતો હતો, તેના ઘોડાની એડી નીચે બાવી તે દેડકા ચમકી ગયો. પ્રાણ નીકળવાની તૈયારી જાણી તે ધીમે ધીમે ખસીને બીલ પામે જઈ નમેદ્યુણ્ય' બોલીને મહાની સાક્ષીથી પાપની આરોચના કરી આજીવનનું ચેવિદાર બનવાનું આદરીને તિથંચ ચરીરના ત્યાગ કરીને પહેલા દેવલોકમાં દુર નામના વિમાનમાં દેવતાપણે ઉત્પન થયો, ત્યાંથી આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને તે મહાનિરોહણેત્રમાં અવતરી સદ્યુષ્ઠ વધ દેવગયાન પ્રાપ્ત કરી મોક્ષ જરી.

પ્રેમચ ૨-ગુરુદેવ ! આ વર્ણન કાંઈ કથામાં છે કે સૂત્રમાં ?

મિહુરાજ-આઈ ! આ વાત યાતાયુતના તેરમા અધ્યયનમાં છે.

પ્રેમચ ૩-મહારાજશ્રી ! આ નવનમસ્તિયારાશેઠનું દર્શાત સાંભળીને તો નક્કી જ થઈ જાય ■ કે સામારિક કાર્યમાં ધર્મપુરુષ સમજાયથી ચોક્કસ મિથ્યાત્વ લાગે છે, પણ એક નાનકડી શકા કરીથી ઉત્પન થાય છે કે આપણી વસ્તુ જીનને આપતા જે મમતા પડે તેમાં કંઈક ધર્મપુરુષ કેમ ન થાય ?

શિશુસૂરિ-ભાઈ ! કેમ ગમમા એ પાડેલીઓના ઘરમાં આવે વાગી
તે વખતે એક પાડેલીએ પોતાના ઘરમાંથી સારી સ્વરી કિમતી
વસ્તુઓ મળીને પાડેલીના ઘરમાં મૂકી તો હવે સિંચરો કે વસ્તુઓ
કુશિન રહેશે કે બરમ થશે ?

ત્રેમચંદ-સાહેબ ! તમારું દૃષ્ટાંત તો બહુ જ સરસ છે એનો ભાર્થ
હું બરાબર સમજી ગયો.

શિશુસૂરિ-કેમ ભાઈ ! શું સમજ્યા ?

ત્રેમચંદ-સાહેબ ! હું તો એમ સમજ્યો છું કે પોતાના ઘરમાં પણ
વસ્તુઓ બગતી હતી અને પાડેલીના ઘરમાં નાખસથી પણ બગી
ગઈ તેમજ અમારી પાસે જ્યાં સુડી રૂપિયા પૈમ્પલિક જે પરિમલ
હતો ત્યાં સુડી અમારે તે પરિમલનું સેવન થતું હતું અને જ્યારે
બીજાને આપ્યો ત્યારે તે બીજા જાનને પરિમલનું સેવન થતા
જાણ્યું પરિમલનું સેવન કરવામાં તથા કમવચમાં ધંધા કરતાં તો નજ
મલ રહે.

શિશુસૂરિ-તો પછી શું કાંઈને કંઈ પણ નહિ આપવાનું એમ ?

ત્રેમચંદ-ના સાહેબ ! નહિ આપવાનું એમ નથી પણ જે માણસ જે
રખતે જે ભૂમિમાં ઉપર હોય છે તે ભૂમિમાં અત્યુદ્ધ પાડે બજારવે
એ તેનું મુખ્ય કલબ થઈ પડે છે જેમ કે રામનીનામાં
નરનારીઓ, રામ, સીતા, લક્ષ્મણ રાવણ વગેરેની દ્રુમાન
સુમોવ તથા વિનીશ્વર વગેરેના જીવન જીવ : રૂપો ધારણ કરે છે અને
એક બીજાની સાથે પ્રેમ તથા દુઃસ્મયના દરેકે એવા સરસ
દેખાડે છે કે લોકો તો રુબુધ થઈ જાય છે છતાં વાસ્તવમાં તે
સીતા તે રામને પોતાનો વ નજ (પતિ) માનતી નથી અને તે
રામ લક્ષ્મણ તે રાવણને દુઃસ્મન ગણતા નથી, પરંતુ ફક્ત એ

કનાકનો ખેન સમજ પોતાની ફરજ અદા કરે છે તેનીજ રીતે
અમારે ઉપરોક્ત કાર્યો કરતાં સામારિક ફરજ સમજવી જોઈએ,
પણ ધર્મપુણ્ય માની મિથ્યાત્વી ન જ બનવું જોઈએ લે
સાહેબ ! અમે તો આટલું સમજ્યા છીએ

શિશુરાજ-શ્રાવકો ! તમારી મજા શક્તિ ધણી સારી છે અને ધર્મનો
મર્મ બરાબર સમજ્યા છે. હવે બીજાને કોઈ પ્રશ્ન પૂછવાનો હોય
તો પૂછી લે

ત્રણેશ્વરકો-(પગે લાગીને) ગુરુદેવ ! આજ સુધી અમે જોતા બમમા હતા
અને આપને માટે અમારી એવી ધારણા હતી કે આ
સાતુજી આશ્વાર ક્રિયામાં તો ધણાં કડક છે પણ દયા દાન
જેવી પવિત્ર વસ્તુઓનો નિષેધ કરે છે અને કસાઈ જેવાં નિર્દય છે
પણ આજ આપના સમાગમથી અહરની આંખો ખુલી ગઈ અને
અમે સમજી ગયા કે જાઈ શ્રદ્ધસ્થ બિનાડીથી ઉદરજાને બચાવતા
હોય, મસાલથી બકરોને છેડતા હોય, ગાયનો વાડો ખોલતા હોય, ઉપરથી
પડતા અમેઘ બાગકની રક્ષા કરતા હોય, ગરીબ ગરમાને કંદોડો
ફિપવાનુ દાન આપતા હોય, કે માનાપિતાની સેવા કરતા હોય તેમા
આપથી કદી નિષેધ નથી કરતા અને જે જે આશ્લેષો આપથીની
ઉપર મૂકાય છે તે ત્યાં જોતા છે અને અચાન બરેના છે

આપથી તો વસ્તુ જે સ્વરૂપમાં છે તે વસ્તુને તેજ સ્વરૂપમાં
સમજાવવાનો પ્રયત્ન કરો છો, સંસાર અને મુક્તિના રસ્તા જુદા
જુદા જોગખાવો છે સામારિક ઉપકારના કાર્યોની સંસારખાતામાં
ખતાવો છે અને આત્મિક ઉપકારના કાર્યોની આત્મિક ગાન,
દર્શન, ચારિત્રની વૃદ્ધિ કરનારા કહેા છે, વ્રતને આખા સમાન
ખતાવો છે અને અવ્રતને ધતુસની ઉપમા આપો છે પરંતુ

હીરાની એળખાણુ જેમ કેસારા નહિ કરી શકે, તેમ અમારા જેવા અગાની માણસો આ ધર્મનું ઉકું રહસ્ય નહિ સમજી આપશ્રીની નિંદા કરવા માંડે છે અને કહે છે કે “મદારાજ તો દયા દાનના દુરમન જેવા છે પણ બોના બાઇઓ એનું પણ નથી વિચારતાં કે ગૃહસ્થના ધર અગ્રગ કોઇ બિખારી જિભો હોય તો તેને ઓગગીને પણ જે આશ્ચર્ય સાધુઓ એયરી લેવા નથી જતાં (કારણ તે બિખારીને અતતાય તાગે અને તેનો આત્મા દુખાય) એવા મદારાજાસન સાધુઓ કોઇ મરતાં જીવને બચાવના કે કોઈ મરીબ મરખાને કાન આપના મનાઈ કંઈ રીતે કરી શકે ?

સાહેબ ! આ દેવ કેવળ આવકોનો જ નથી અમુક ધર્મગુરુઓનો પણ છે કારણ કે તેઓ સાંસારિક કાર્યોને અને ધાર્મિક કાર્યોને જુગા જુગા પાડી કોઇ દિવસે સમજાવના જ નથી અને પોતાનો સિધિનાથાર છુપાવના દન્ય ક્ષેત્ર, કાગ બાવનું બદાનું કાગી તથા અદ્યપાપ ‘બહુનિર્જરા’નું નામ નહિ આવકોને અવગે માગે’ દેરી રજા છે

ધન્ય નહીં ધન્ય બાળ્ય આજ અમે કયાંધમ અને કાનધર્મનો ખરો મર્મ સમજ્યાં આજ સુધી અમારા મનમાં જે આપના નતિ દુર્માનના દલી, તેને માટે અમે આપને વારવાર ખમારીએ છીએ અને સવિનય માફી માગીએ છીએ

શિક્ષુસૂરિ-બાઈ ! ખમતખમણા છે વારવાર સાધુઓને તમ દ્વેષ હોય જ નહિ અમે તો એમ માનીએ છીએ કે -

“न वेत्तियो वरुण गुणप्रकर्षं स त उदा निन्दति तत्र चित्रम्

ન્યા સુધી ગુણની પરીક્ષા ન થાય ત્યાં સુધી એક બીજાની

કરે એમા કાંઈ નવાઈ નથી નિંદા કરનાર પુરુષને અમે તો 'એ,
અજ્ઞાન બાળક જેવા સમજીએ છીએ જેમ અજ્ઞાન બાળક બાપના
ખોતામાં ઝડો કરી દે, મૂતરી દે, મૂળના વાગ પણુ ખેતી દે,
તથા બીજી પણુ ગમે તે રીતે હેરાન કરે પણુ જ્યારે સમજી થાય
ત્યારે તે જ બાળક બાપની સેવા કરવા લાગી જાય તે જ પ્રમાણે
સમજ્યા પછી નિંદા કરનારા પુરુષો પણુ ધણા લકિતનાન આવડો
બની જાય છે

હવે મારે તમને એક જ વાત કહેવાની છે કે તમને અમૂલ્ય
સમ્યક્ત્વ રતનની પ્રાપ્તિ થઈ છે આ રતન ધણુ દુર્લભ છે
ચિંતામણિ રતન એની આગળ કાંઈ વિચારમાં નથી સમય માન પણુ
આ સમ્યક્ત્વ રતન જો દ્વાષમાં આવી જાય તો ચેતન 'અધ્ય'પુદ્ગલ-
પરાવર્તન જેટલા સમયમાં અનુપ મેક્ષિતામાં થઈ જાય છે
માટે જ એનો મદિમા વણુવર્તા પ્રભુએ આગમમાં કહ્યું છે કે -

‘સઘ્વા પરમ દુલ્લહા’

અર્થાત્ શ્રેષ્ઠા-સમ્યક્ત્વ પરમ દુર્લભ છે કદાચ સદ્ગુણો મળી
પણુ જાય તો ટમની રાખવી ધણી મુશ્કેલ છે કારણ કે એને
ભૂટનારા ચોર-ડાકુઓ ધણા છે તેની વારવાર આજ કહેવાનું છે કે
અમૂલ્ય સમ્યક્ત્વ રતનનું ધણા યતનથી રક્ષણ કરજો

આ અમૂલ્ય શિક્ષણ સાલળી 'ધન્ય ધન્ય' ના ધ્વનિથી ગુરુદેવને
વધાવતા પોતાના જીવનને સફળ ગણતા લકિતપૂર્વક વદના નમસ્કાર
કરી ત્રણે આવડો પોતપોતાને ઘેર ગયાં અને ધર્મવિશદીઓને
(લાગ્યા કે - 'લાઈઓ ! તમે ખોળી નિંદા કરીને શું કામ

પાપના જ્ઞાતિ જાણે છે. ૧ એક વાર શ્રી બિમ્બુસૂરિની પામે જાહેર
(બે કથાક) વાન તો કરી આવેલ' આમ અમેષરોના કહેવાથી પજા
રિરોધી માજુમે આવતાં લાખ્યાં અો સકાએનુ સમાધાન કરી સ્વય
દવા અને દાનને અર્થે સમજી કહ્યાણુ કરવા લાગ્યા.

૩૦

નાતિ જાતિ ગાતિ

